

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAĞDAŞ İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE ÖZE DÖNÜŞ
(YENİ SELEFİLİK BAĞLAMINDA)

Seval BAL

Danışman
Prof. Dr. Osman KARADENİZ

İZMİR- 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, Çağdaş İslâm Düşüncesinde Öze Dönüş (Yeni Selefilik Bağlamında) adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14.10.2019

Seval Bal

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş İslâm Düşüncesinde Öze Dönüş (Yeni Selefilik Bağlamında)
Seval BAL

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Temel İslâm Bilimleri Programı

Bu çalışmada “öze dönüş” kavramı, “Yeni Selefilik” bağlamında incelenmiştir. Metod olarak doküman incelemesi ve gözlem yöntemleri takip edilmiştir. Tezin konusu, Selefilik düşüncesindeki değişimlerdir. Çalışmanın maksadı, Selef ile Selefilik arasında epistemolojik farkları göstermektir. Bu tezde, şu sorulara cevap aranmıştır: Selefiyecilik, bir ideoloji olarak, Müslüman kimliğini nasıl etkilemektedir? Sünnilikle özdeş tutulabilir mi? Şii-Sünni çatışmasında oynadığı rol nasıl anlaşılmalıdır? İslâmaafobi ile bağlantısı nedir? Ehl-i Sünnet Müslümanlığını dönüştürmekte midir? İlk bölümde İslâm düşüncesinde Selef ve Selefilik’in tarihi süreçte oluşumu ile ilk kelami tartışmalar konu edilmiştir.

İkinci bölümde ise, Günümüz Selefiye düşüncesinde, yeni oluşumlar anlatılmıştır. Yeni Selefilikte, “mezheplerin birliği” ve “mezheplerin yakınlaştırılması” kavramlarına yer verilmiştir. Selef-i Salihin, Tâbiin, Tebe-i Tâbiin’in yaşadığı dönemi Selef dönemidir. Selefilik ise siyasi, dini bir ideoljidir. Yeni Selefilik’teki “öze dönüş” kavramı ile kastedilen, “saf İslâm akidesi” ve müslüman toplumun inşasıdır.

Günümüzde özellikle Yeni Selefi gruplardan cihadi grup, pek çok Sünni ve Şii mezhebindeki Müslümanları, tekfir yolu ile cihad edilmesi gerekli kişiler olarak görmektedir. Katı, zahiri, parçacı bir din okuması ve tekfirci din anlayışı ile Selefilik düşüncesi üzerinde durulması elzem bir konudur. İslâm ve Müslümanlık açısından önemli bir kırılma ve ayrılık oluşturmakta, bölgesel ve

küresel savaşların İslâm ülkelerini zayıflatmasında, bu tür mezhebi yaklaşımlar, önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Selefilik, Yeni Selefilik, Şia ve Selefilik, Cihadi Selefilik, Şuyuhu's Sahve, Neo-Harici Selefilik

ABSTRACT
Master's Thesis
Return to Essence at Modern Islamic Thought
(In the Context of New Salafism)
Seval BAL

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Basic Islam Sciences.
Basic Islam Sciences Program

At this research, the concept of "return to essence" is examined in the context of "New Salafism". Document analysis and observation are the methods used. Changes on Salafiyyah thought is the subject of this thesis. The aim is to demonstrate the epistemological differences between "Salaf (forerunners)" and "Salafiyyah". Answers to the following questions are searched: How does salafiyyah, as an ideology, effect Muslim identity? Can it be considered equal to Sunnism? How should the role it plays on Shia-Sunni conflict be understood? What is it's relation with islâmophobia? Does it convert Sunni Islam?

At the second part, the new formations on today's Salafism thought are expressed. At new salafism, the concepts of "familiarization of Islamic sects" and "unity of Islamic sects" is given place. The period that Al-Salaf al Sâlih, the Tâbi'ün ("Followers [of the Sahabah]"), and the Taba'al-Tâbi 'ün ("Followers of the Followers [of the Sahabah]") have lived in is the Salaf period. Salafiyyah, however, is a political and religious ideology. At New Salafism, what is meant with the concept of "return to essence " is "pure Islamic Akâid (doctrines of Islâmic faith)" and construction of Muslim society. Today, especially the jihadists among the New salafist groups, consider, through takfir (declare someone an unbeliever), many Muslims from Sunni and Shia sects, as the ones who must be jihadified.

Salafiyyah, with it's strict literal and part-based reading and takfirist understanding of religion is an essential subject to be discoursed on. It generates a significant rupture and seperation point for Islam and Muslimism. These kind of sectional approaches, play a significant role on weakening of Islamic countries through regional and global wars.

Keywords: Salafizm, New Salafism, Shia and Salafism, Jihadist Salafism, Şuyuhu's Sahve, Neo-Kharijites Salafizm.

ÇAĞDAŞ İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE ÖZE DÖNÜŞ (YENİ SELEFİLİK BAĞLAMINDA)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SELEFİLİK VE TARİHİ SÜRECİ

1.1. İLK KELAMİ TARTIŞMALAR	3
1.1.1. Büyük Günah İşleyenlerin Durumu	3
1.1.2. İman Amel İlişkisi	6
1.2. SELEF ve SELEFİLİK KAVRAMI	8
1.2.1. Selef ve Ehl-i Sünnet-i Hassa	11
1.2.1.1. Selefî Düşüncenin Teşekkülü	12
1.2.1.2. Selefiyye Düşüncesinde İlmi Metod	13
1.2.1.3. Selefiyye'nin Temel İtikadî Görüşleri	16
1.2.1.4. Selefiyye Düşüncesinin Temel İlkeleri	18
1.2.2. Halef ve Ehl-i Sünnet-i Amme	20
1.2.2.1. Halefiyye'nin Görüşleri	23
1.3. SELEFİYYE MEZHEBİNİN TEMSİLCİLERİ	31
1.3.1. Ahmed b. Hanbel	31
1.3.2. İbn Teymiyye	34

İKİNCİ BÖLÜM

VEHHABİLİK ve YENİ SELEFİLİK

2.1. SELEFİ DÜŞÜNCEDE ÖZE DÖNÜŞ	41
2.1.1. Vehhabiliğin Ortaya Çıkışı	42
2.1.2. Vehhabiler'in Görüşleri	45
2.2. YENİ SELEFİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI	51
2.1.1. Fundamentalizm	61
2.1.2. Gelenekçilik	62
2.1.3. Modernist Islah Hareketi	64
2.3. YENİ SELEFİLİK ve ŞİA İLİŞKİSİ	71
2.3.1. Şia'nın Vehhabiliği Eleştirisi	75
2.3.2. Şia - Selefiyye Ayrılıkları	77
2.3.3. Mezheplerin Takribi	82
2.4. YENİ SELEFİLİĞİN TEZAHÜRLERİ	85
2.4.1. Yeni Selefilik ve Sahve Hareketi	97
2.4.2. Yeni Harici Selefilik	100
 SONUÇ	 107
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
Aktr.	Aktaran
B.	Bin, İbn
Bkz.	Bakınız
bl.	Bölüm
bs.	Basım
C.	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.	Hicri
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
İSAR	İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı
M.	Miladi
Md.	Madde
nşr.	Neşreden
Ö.	Ölümü
S.	Sayfa
Semp.	Sempozyum
sy.	Sayı
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TESAM	
trc.	Tercüme
TODÇ	Türkiye Orta Doğu Çalışmalar Dergisi
V. dğr.	Ve Diğerleri

GİRİŞ

Bu çalışma, günümüz İslâm dünyasında radikal ve modern düşünce etrafında tartışılan yeni Selefiyye akımını konu edinmiştir. Orta Doğu ve Güney Doğu Asya gibi müslüman nüfusun çoğunluğunun yaşadığı coğrafyada, ayrılık ve terör eylemlerinin artması, Yeni Selefilik'in konu olarak seçilmesine etki etmiştir. Selef ile Selefilik aynı lafzi sözcükle bağıntılı olan, iki ayrı olguyu tarif etmektedir. Bu çalışmada, kavramsal boyutla birlikte “günümüz Selefilik'i ile ilgili tartışmaların temelleri” üzerinde durulmuştur. Çalışmada konu ile ilgili bilgiler irdelenerek Selefiyye düşüncesinin değişimi ve gelişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde, Selef ve Selefilik tanımları yapılarak, ilk akidevi tartışmalar incelenmiş, Selefiyye akımının temel görüşleri ele alınmıştır. Daha sonra ise Selefiyye akımını inşa ve ihya sürecinde temsil eden fukuha ile muhaddisinden olan ulemalardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Yeni Selefilik akımını doğuran Vehhabiliğin temel görüşlerine yer verilmiştir. İzledikleri ilmi metod ve müslüman topluma etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise, Yeni Selefilik'in kökenleri, düşünceleri, farklılıkları ve Şia ile muhalif fikirleri üzerinde durulmuştur. Bu ikiliğin yani Selef-Şia ya da Vehhabi-Şia ayrışmasının İslâm dünyasına etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Şianın da desteklediği “mezheplerin takribi” ile Selefiyyenin bazı kollarının savunduğu “mezheplerin reddi” fikirleri tartışılmıştır. Selefiyyenin son dönemde ortaya çıkan kollarından biri olarak Sahve hareketi irdelenerek Selefiyyenin Vehhabi çizgisinde ortaya çıkan bu ayrımın etkisi tartışılmıştır. Bu bölümde ayrıca, son dönemde ortaya çıkan yeni Selefî düşünce kollarına yer verilmiş, görüşlerindeki değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, Ekrem Ruhi Fırlı, Hasan Onat, Sönmez Kutluya ait temel mezhepler tarihi kitaplarının yanında İSAR/ 2013 ve İSAM/ 2017 Selefilik konulu sempozyum konuşma notlarından, Serdar Demirel'in “Neo-Harici Selefilik” konulu konuşmasından (2018) faydalanılmıştır. Ahmet Yöner'in “Şii- Sünnî İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefilik'i” adlı makalesi, İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı'nın ortak makalesi olan; “Suudi Arabistanda İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik” başlıklı incelemesi, Yeni Selefilik konusunun tartışıldığı kaynaklar olarak değerlendirilmiştir. Şiiilik bağlanının ele aldığımızdan dolayı, M.Zeki İşcan'ın

“Selefilik Şii Değerlendirmesi Bağlamında Nefret ve Şiddet Söylemi” makalesinden faydalanılmıştır. Birincil kaynakların yanında alanında sözsahibi ilahiyatçıların makaleleri günümüz Selefilikinin anlaşılması maksadıyla özellikle, seçilerek tez çalışmasında kullanılmıştır. Konu olarak bugüne en yakın dönemdeki Selefiye düşüncesi ve öncüleri seçilmesi, kaynak kullanımını etkilemiştir.

Katılımcı akademisyenlerin Selefiye ile ilgili son dönem gelişmelerini değerlendirilmesinden dolayı “Uluslararası Selefilik Sempozyum” konuşmalarından yararlanılmıştır. M.Ali Büyükkara’nın “Çağdaş İslâm Düşüncesi”, M. Z. İşcan’ın “İslami Düşünce Yenilik” kitabı, Faruk Sancar’ın “Selefilik Bir Düşünme Tarzı mı? Selefi Düşüncenin Şifrelerine Dair Bir Değerlendirme” başlıklı makalesi, Abdullah b. Abdulhamid el-Eseri’nin Guraba Yayınlarında çıkan “Selef-i Salihin Akidesi” başlıklı makalesi, M. İlyas Bozkurt’un “Selefilik Tarihsel Gelişimi...” başlıklı araştırma raporundan faydalanılmıştır. Kadir Gömbeyaz’ın “Haricilerin Günümüzde Devamı İbadiler mi, Selefiler mi” başlıklı makalesi de Yeni Selefilik yeri ve kökenlerinin tespiti açısından be tez çalışmasına katkı sağlamıştır.

Selefilik tarihsel süreci ve temelleri üzerinde durularak, 1960-2019 yılları arasında meydana gelen oluşumlar ve temel düşünme biçimleri, farkları ve benzerlikleri incelenmiştir. Bu çalışmada, son dönem İslâm dünyasında Selefiye düşüncesiyle bağlantılı görülen oluşumlar genel hatları ile incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SELEFİLİK DÜŞÜNCESİNİN TARİHİ SÜRECİ

1.1. İLK KELAMİ TARTIŞMALAR

1.1.1. Büyük Günah İşleyenlerin Durumu

Müslümanlar arasında mezhebi açıdan çıkan ilk ihtilaf, mürtekib-i kebire hususunda olmuştur. Sonrasında, “nelerin büyük günah olduğu ile bu durumdaki kişinin halinin ne olacağı” meselesi tartışılmıştır. Allah’ın emrine muhalif her fiili bu kategoride gören Haricilik ve Mutezileye göre; sayısı 700’ü bulan günahlardan birini işleyen kişiler, “Allah’ın rahmetinden nefyettiği kişiler” sayılmıştır.¹ Onlara göre, bu kişiler, “küfre girmiş ve ebedi cezayı hak etmiştir.” Ayrıca, ilahi gazabın, “her günah işleyeni kapsayacağını” kabul etmişlerdir.² Hâlbuki Yüce Allah’ın “...kâfirler zümresinden başka Allah’ın rahmetinden kimse ümidini kesmez”³ beyanı bu görüşle çelişmektedir. Yüce Allah’ın; “...kâfirlere de ki; kötülükten vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır.”⁴ Ayet-i kerimesi, Mutezile’nin “onları ne iman ne de küfr ile nitelendirebiliriz” anlayışını geçersiz kılmıştır.⁵

Ehl-i kible helal saymadıktan sonra, farzı terketse, büyük günahlardan birisini işlese, onun tekfir edilmeyeceğini ve ondan “iman isminin kaldırılmayacağını” ifade eden Ehl-i sünnet âlimi Ebu Hanife, iman eden kişinin günahının onu sadece günahkâr mümin yapacağını ifade etmiştir.⁶ Ebu’z Zübeyr Cabir, “küfr derecesine ulaşan günah” için sorduğunda, Hz. Peygamber; “o şirkttir” demiştir. Ebu Hanife, er-Risale’de, farzların herhangi birisinin terkiyle “ehl-i kiblenin imandan çıkmış”

¹ Ebu Mnsur el- Maturidi, **Kitabü’t Tevhid**, Tercüme: Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, 8.Basım, Ankara, 2002/2016, s.536.

² Ebu Mnsur el- Maturidi, **Kitabü’t Tevhid**, Tercüme: Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, 8.Basım, Ankara, 2002/2016, s.536.

³ Yusuf 12/57.

⁴ el- Enfal 8/38.

⁵ Ebu Mnsur el- Maturidi, **Kitabü’t Tevhid**, Tercüme: Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, 8.Basım, Ankara, 2002/2016, s. 538.

⁶ Beyazizade Ahmet Efendi, **Ebu Hanife’nin İtikadı Görüşleri**, Tercüme: İlyas Çelebi, 5. Basım, İFAV, İstanbul, 2016, s.134.

sayılamayacağını, ifade etmiştir. *Fıkhu'l Ekber'de* ise, “farzları terkeden kişinin mümin olmayı sürdüreceği, ancak onun fasık olacağını yani günahkâr mümin olacağını” söylemiştir. Bu durumda, Allah kulunu dilerse bağışlayacak, dilerse azap edecektir.⁷

Ehl-i sünnet âlimi Ebu Hanife, bu hususta şöyle demiştir: “Günah işleyen mümin, tekfir edilmemelidir. Kişi, tevhidi terketmedikçe günahları işlese de Allah’a düşman olmaz. Öyle olsaydı, “günah işleyenin Allah’a buğz etmesi” gerekirdi. İman eden kişi cennet ehliendir. Yani iman günah işlemekle yok olmamaktadır. Günah işleyen kimse kâfir ve münafık değildir, ancak zalim bir mümindir.”⁸ Ebu Hanife, *Kitabu'l Âlim'de* şöyle demiştir: “Allah’a şirk koşma dışında günahlar iki kısma ayrılır; Allah’a şirk koşmadıktan sonra, bir günah işlese onun bağışlanması için dua etmek daha iyidir.”⁹ Kelime-i Şehadet’in sağladığı mükâfat en büyük mükâfattır. Yüce Allah, “şüphesiz şirk büyük bir zülümdür.” diye buyurmuştur. “Her kim Allah’a ortak koşarsa, sanki o gökten düşmüş te kendisini kuşlar kapıyıyor veya rüzgâr onu uzak bir yere sürüklüyor” buyurmaktadır.¹⁰ Bununla beraber kişi için “...iyilikleri şu üç şey boşa çıkarır: birincisi; Allah’a ortak koşmaktır. Kim imanı inkâr ederse, yaptıkları boşa gitmiştir. İkincisi, sadakalarını başa kakmak ve eziyet etmek süratiyle boşa çıkarmayın. Üçüncüsü ise, başkalarına gösteriş yapmak için amel işlemektir. Kendini beğenme de öyledir. Kim bir iyiliği bütün şartlarına haiz ve ifsad edici kusurlardan hali olarak işler ve onu iptal etmeden dünyadan mümin olarak ayrılırsa, Allah, bu iyiliği zayi etmez”¹¹.

Yüce Allah, “muhakkak ki ben sizden erkek ve kadın bir iş yapanın amelinin zayi etmem.”¹² , “...kim zerre miktarca hayır işlerse onu görür, kimde zerre miktarca şer işlerse onu görür, küçük büyük hepsi yazılır.”¹³, ve “...biz, kıyamet günü için adalet terazileri koyacağız. Artık hiçkimse en ufak bir zulme uğratılmayacaktır. Yapılan amel bir hardal tanesi ağırlığıncada olsa, onu getirir tartıya koyarız, hesap görenler olarak biz yeteriz”¹⁴ buyurmuştur.

⁷ Beyazizade, **Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri**, s.141.

⁸ Beyazizade, Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, s.134.

⁹ Beyazizade, Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.141.

¹⁰ Hac 22/ 31.

¹¹ Bakara, 2/ 264.

¹² Al-i İmran, 3/195.

¹³ Zilzal, 99/7-8.

¹⁴ Enbiya, 21/47.

Bütün günahların kişiyi imandan çıkardığı düşüncesini savunanlar ise görüşünü şu ayet-i kerimeye dayandırmaktadır: "...kim bir kötülük yaparsa, cezasını görür."¹⁵ "...kim kötülükle gelirse o sadece onun dengi ile cezalandırılır."¹⁶ "...kendisine doğru yol belli olduktan sonra, peygambere karşı çıkan ve müminlerin yolundan başka bir yol izleyen kimseyi tercih ettiği yöne sevk eden Allah-u Teâla onları, kötülüklerinden vazgeçerlerse, geçmiş günahlarını bağışlayacaktır."¹⁷ "Sadece yaptıklarınızdan cezalandırılacaksınız"¹⁸, Kim zerre miktar hayır işlerse onu görür, kim zerre miktar şer işlerse onu görür."¹⁹ "Küçük büyük hepsi yazılıdır."²⁰ "Kim imanı inkâr ederse yaptıkları boşa gitmiştir"²¹ Sadakalarınızı başa kakmak ve eziyet etmek suretiyle boşa çıkarmayın."²²

Allah Teâla "Artık rabbine kavuşmayı dileyen iyi işler yapsın ve rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın" buyurmuştur. Bu ayeti delil kabul eden bazı ulema da kebire irtikab edene "kâfir" değil, "müşrik" sıfatın uygun görmüş, günahın fiille gerçekleştiğini söylemiş, onun izalesinin de iyi işler yaparak elde edilebileceğine hükmetmiştir.²³ Eşari görüşünde; "her günah kebire olmakla beraber, bazıları diğerlerine göre küçük günah" sayılabilir. Ancak hiç birisi günah olmaklığı hasebiyle küçük addelimeyeceğinden, sayıları belirsiz ve çoktur. Bakıllani, İbn Fürekan, Ebu İshak el-İsferayani bu görüştedir.²⁴ Diğer bir görüşte ise; "dinen yasaklanan ve ceza hükmolunan fiiller" kebirdendir. Mutezile, Maturidiye ve ahir Eşari âlimlerinin çoğu bu görüştedir.²⁵ Kebire işleyeninin durumu hakkında Hariciler, "tövbe edilmemişse, küfr ile hükm olunacağını söylemiştir. Delil olarak da en-Nisa 4/14, Ahzap 33/57 ayetleri misal vermişlerdir."²⁶

Mürcie ye göre; "kebirden dolayı iman ehli zarar görmez." Çünkü iyilikleri nasıl ki kâfire fayda vermeyecekse. Kur'an da "şirk" dışındaki günahların

¹⁵ Nisa, 4/23.

¹⁶ En'am, 61/160.

¹⁷ Enfal, 8/38).

¹⁸ Et-Tur,52/16, et-Tahrim 66/7.

¹⁹ Zilzal 99/7-8.

²⁰ Kamer 54/53.

²¹ el-Maide 5/5.

²² el-Bakara 2/264.

²³ Ebu Mnsur el- Maturidi, **Kitabü't Tevhid**, Tercüme: Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları, 8.Basım, Ankara, 2002/2016, s. 519-520.

²⁴ Maturidi, **Kitabü't Tevhid**, ss.519-520.

²⁵ İbn Hacer, el-Heytemi, I, 5.

²⁶ Maturidi, ss.323-330.

affedileceği bildirilmiştir.²⁷ Mutezileye göre ise; kebire işleyen imandan çıksa da “kâfir olmayıp, imanla küfr arasında kalır. Tövbe ederse, imana dönmüş olur. Etmeden ölürse kâfir muamelesi görecektir.”²⁸ Eşari ve Maturidi âlimleri kebirenin kişiyi “facir ya da fasık yapmayacağını, af ümidinin her vakit olacağını” kabul etmiştir. “Kebire işlese de kişi imanını kaybetmez. Zira amel ile iman ayrıdır.” Bakara 2/25, en-Nisa 4/24 de belirttiği gibi. Kebireyi işleyen kişi, bu hale gaflet, su-i ahlak gibi nedenlerle düşmektedir.²⁹ “...size selam verene, “sen mümin değilsin” demeyin”³⁰ beyanında olduğu gibi, Allah kulunun tövbesini “günahında ısrar etmediği sürece” affedecektir.³¹ Selefiyye âlimleri ise kebire işleyen kişinin durumu hakkında Ehl-i sünnet uleması gibi düşünür. Onlar “fasık olsa da durumu Allah’a kalmıştır”³² demişlerdir. Bu durumda anlaşıldığı üzere; Mürcie. Mutezile ve Hariciyye’nin görüşlerinin nasslarla teyidi mümkün görülmemektedir. Sünni ve onu içerisinden neşet eden Selefiyye ulemasının çoğu, “kebirenin kişiyi imandan çıkarmayacağına” hükmetmiştir. Yani kısaca özetlirse; “tövbe yolu ile kişi günahından kurtulabilir” düşüncesi, Sünni görüşte kabul edilmiştir.³³ İlk dönemdeki Selefiyye’nin bu konudaki görüşlerinin de yer aldığı düşüncesi şöyledir:

“Allah’ın iradesi her şeye şamil olmakla birlikte O’na kötülük nispet edilemez. Muhâliflerin mallarını savaş dışında ganimet olarak kabul etmek uygun değildir. Çocuklar buluş çağına gelip kendi kanaatlerini izhar edinceye kadar masumdurlar. İman ilim, ikrar ve ameldir, kebire sahipleri günahları sabit olmadıkça mümin ve kâfir olarak adlandırılmaz. Ölmüş hayvan, kan, domuz eti ve Allah’tan başkasına adına kesilen hayvanların dışındaki şeylerin yenmesi helaldir.”³⁴

1.1.2. İman ve Amel İlişkisi

Ehl-i sünnet akidesine göre, iman amel bir bütündür ve amel olmazsa kişi imandan çıkmış olmaz. “Amel imanın bir cüzü olmayıp, ondan sonra gelen bir

²⁷ Baknz. En-Nisa 4/48, el-Leyl 92/15-16. Maturidi, s.342-346; Şehristani I, s.140.

²⁸ Ebu Mansur el-Maturidi, **Kitabüt Tevhid**, Tercüme: Bekir Topaloğlu, 8. Basım, İSAV, Ankara, 2002/ 2016, ss. 517-552. (en-Nisa 4/93 ile en-Nisa 4/14. ayetlede geçen kebire için ebedi cehennem cezası vardır. Bir mümini kasten öldüren ve miras ile ilgili Allah’ın belirlediği sınırları ihlal edenler için)

²⁹ Maturidi, ss.329-334.

³⁰ En-Nisa 4/90.

³¹ Al-i İmran 3/135.

³² Geniş bilgi için baknz. Ebu Bekir el-Hallal, s.583-608; **Şerhul’- Akideti’t- Tahaviyye**, s. 295-334.

³³ Adil Bebek, **TDV İslam A. XXV**. Cilt, Ankara, 2002, ss.163-164. www.TDV.gov.tr

³⁴ Şehristani,1993/1, s.144; Fıglalı, s.149. Baknz. **Ebu Hanife’nin İtikadi Görüşleri**, ss.134-144.

unsurdur. Kişi imana bağlı olarak namaz kılıp oruç tutar, namaz kılıp oruç tuttuğu için iman etmez. İman ettiği halde farzlardan birini terk eden günahkâr olur. “Helal kabul etmedikçe günah işlemek” bir müslümanı dinden çıkarmaz.”³⁵ Onun bağışlanması veya azap görmesi Allah’ın dilemesine kalmıştır. Böyle kişilerin affedilmeleri umulur. Azap görmelerinden de korkulur. Şüphe iyilikleri yokettiği gibi iman da kötülükleri yok eder. Günah mümine zarar verir ve cehenneme girmesine sebep olan odur, fakat günahkâr mümin orada devamlı kalmaz. Zalim, günahkâr, asi mümin dediğimize göre, iman amelden ayrıdır. Hz. Ali’nin kendisine isyan eden Şam halkını, “müminler” olarak çağırmasında olduğu gibi.³⁶ İman tasdik ve irarla gerçekleştiği, büyük günahın imandan çıkarmayacağı, ehl-i kiblenin tekfir edilmeyeceği Ehl-i sünnetin kelami anlamda yaoısın teşkil etmiştir.³⁷

Ebu Hanifeye göre ameller imanılmazsa olmaz parçası değil onun sonucu bir meyvesi olarak kabul edilmiştir. Ona göre; “İmanla İslam aynı anlamda iki kavram olup ameller bunlara dâhil değildir.” Ebu Hanife imanda artma eksilme olmayacağı görüşünü paylaşmıştır. “...kişiler namaz kıldıkları için iman etmez, iman ettikleri için namaz kılar” diyerek bu hususu açıklamıştır. “İmanda şek ve şüphe olmaz.”³⁸ Ebu Hanife, Kitabül Âlim’de imanın artıp azalmadığını, er-Risalede de imanın amelden gayrı olduğunu söylemiştir.

Hz. Peygamberin insanları İslam dinine davet etmesiyle İslam olanların mümin sayıldığını ifade etmiştir. “Amelin imandan gayrı olduğuna bir delil olarak tasdik olan iman onu kabul eden kişilerde aynı olduğunu, ancak amelin farklı olduğunu yani farzları yerine getirmenin kişiden kişiye değiştiğini” söylemiştir.³⁹ Ahmet b. Hanbel’e göre iman⁴⁰ “kesin olarak inanmak ve amelde bulunmaktır.” İyi amelle iman artacak kötü amelle de azalacaktır. “Kişi işlediği günahla imandan çıkabilir ancak İslamdan çıkması anlamına gelmez. Tövbe ederse imana geri döner.

³⁵ Ebu Hanife’nin İtikadi Görüşleri, ss.127-128.

Ekrem Ruhi Fığlalı, **Günümüz İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2014, 3.Baskı, ss. 153-154.

³⁶ Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.128-134.

³⁷ Sönmez Kutlu, **İslam Mehepleri Tarihi**, ss.357-358.

³⁸ Sönmez Kutlu, Osman Aydın, “Ehl-i Sünnet’in Fıkhi Boyutu” **İslam Mehepleri Tarihi**, ss.431-432. Ayrıca baknz. Kutlu, 2001, ss.17-19.

³⁹ Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.128-129.

⁴⁰ Bu konu ile ilgili onun “Kitabü’l iman” eserine bakılabilir. İmanı, İslaman ayrı olarak başka bir şey olarak anlatmış, Mürcie’nin iman nazaiyesini eleştirmiştir. Baknz. Kutlu, 2000, ss.156-157.

Şirk ve farzın reddi ise kişiyi imandan da çıkarır.”⁴¹ Selefîyye’nin takip ettiği Ahmet b. Hanbel’e göre ise iman, “kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel etmek ile oluşur.” İslâm ise tasdik ve ikrardır. “Allah’ın kulu olan kişi, şirk hariç açıkça bir nassı inkâr etmedikçe günah işlese de İslâm’dan çıkmış olmaz.”⁴² Selefîyye düşüncesinde iman amelin işlenmesi şartına bağlanmıştır:

“... İman, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel bütünlüğü ile kaim olur. İslâm ise tasdik ve ikrardır. İnsan şirk hariç açıkça bir nassı inkâr etmedikçe, günah işlese de dinden çıkmaz. Büyük günah işleyen tövbe etmeden ölürse, durumu Allah'a kalmıştır. Allah dilerse bağışlar, dilerse azab eder. Allah'ın sıfatları konusunda tartışmak doğru değildir. Akıl yerine nasların zahiri manası ve açık meali delil olarak kabul edilir. Kur'an'ın mahlûk olmadığını fakat Allah'ın kelamı olduğunu Allah'ın kazasından rıza, sabır, emrettiğini yapmak, nehyettiğinden uzaklaşmalıdır. Tâbiler, imamlar ve fakihlerin ittifak ettiği Peygamber sünnetidir. Hilafeti ya da devlet reisliğini zorla ele geçirdiği halde, halkı memnun eden ve adaleti yerine getiren kimseye, kendisi facir olsa bile itaat vaciptir, öylece fitnenin önüne geçilmiş olur.”⁴³

1.2. SELEF ve SELEFİLİK KAVRAMI

Sözlükte “önce gelmek, geçmek, geçmişte kalmak” anlamındaki selef (sülûf) kelimesinden gelen selefîyye “geçmiş insanlar, soy, fazilet ve ilim bağlamında önce gelip geçenler” demektir. Selef kelimesi terim olarak; “ilim ve fazilet açısından müslümanların önderleri sayılan ashap ve tâbiîn için” kullanmıştır. Selefîn üstünlüğü hususu, “ümmetin en hayırlısının Hz. Peygamber döneminde yaşayanlar, sonra onların ardından gelenler (sonra da onları takip edenler) olduğu” hadisine dayanır⁴⁴

“Sahâbe ve tâbiîn mezhebinde bulunan fakih ve muhaddislerin yolu” şeklinde de tanımlanan Selefîyye ayrıca “Ehl-i sünnet-i hâssa” olarak da anılmıştır.⁴⁵ Bu ekolün mensupları kendilerini “*ehlü’s-sünne, ehli’l-hadîs ve’s-sünne, ehli’l-hak*” gibi terkiplerle anarken, muhalifleri onları “*Eseriyye, Haşviyye, bazan da Müşebbihe*” diye nitelendirmiştir.

⁴¹ Sönmez Kutlu, Hasan Onat (Ed.), **İslam Mezhepleri Tarihi**, 2. Basım, Ankara, 2013, ss. 446-447.

⁴² Kutlu ve Aydın, “Ehl-i Sünnet’in Fıkhi Boyutu” **İslam Mehepleri Tarihi**, ss.446-447. Baknz. Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.128-134.

⁴³ E. Ruhi Fırlı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2014, 3.Baskı, ss.144-145. Baknz. Sönmez Kutlu, Hasan Onat (Ed.), **İslam Mezhepleri Tarihi**, 2. Basım, Ankara, 2013, ss. 490-504.

⁴⁴ Müsned, IV, 76-77; Buhârî, “Şehâdât”, 9, “Aşhâbü’n-nebî”, 1; Müslim, “Fezâ’ilü’s-şahâbe”, 210-214 den aktr. M.Sait Özervarlı, “Selefîyye”, **TDV İslam A.** İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, ss.399-402.

⁴⁵ Gazzâlî, s. 53; İzmirli, I, s. 98; M.Sait Özervarlı, “Selefîyye”, **TDV İslam Ans.** İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, ss.399-402. www.TDV.org.tr

“Hz. Peygamber’in vefatından sonra Arabistan yarımadasının dışına çıkan İslâm orduları, bir asır içinde çok sayıda ülkeyi fethederek İslâm devletine bağlamış, bu ülkelerde yaşayan, farklı din, mezhep ve düşüncelere sahip insanlar “benimsemek veya eleştirmek amacıyla” İslâmiyet’le yakından ilgilenmiştir. Miladi 8. yüzyılın başlarından itibaren Cehmiyye-Mu‘tezile mensupları İslâm’ı eleştiren gruplarla fikrî mücadelelerde bulunurken zaman zaman onların anlayabileceği üslûp ve ifadeler kullanmış, görüşlerine temas edip yanlışlıklarını ortaya koymuştur. Bu dönemde kendilerine “ashâbü’l-hadîs” diyen bazı âlimler, ashop ve tâbiînin meşgul olmadığı bu konuların tartışılmasını ve bunları tartışırken uygulanan yöntemleri bid‘at saymış, bu alanda reddiyeler yazmıştır.”⁴⁶

Sonraki âlimler “ashâbü’l-hadîs” veya “selef-i sâlihîn” adıyla bu ilk dönem âlimlerine sıkça atıflarda bulunmuştur. Ancak Selef yolunu izleyenlerin eserlerini daha çok reddiyeler halinde kaleme almaları ve sıfatların te’vili gibi belli konular dışında Ehl-i sünnet kelâmcılarından ayrıldıkları görüşlerin fazla olmaması onların ayrı bir itikadî mezhep sayılmasına mani olmuştur.⁴⁷

Her ne kadar Ebû Hanîfe, Şâfiî ve diğer müctehid imamlar itikadî konularla ilgilenmiş ve Ebû Hanîfe’nin dışındakiler Selef akaidini temsil etmişse de, re’ycilikle bağlantıları ve bazı takipçilerinin kelâmcı olması, onların doğrudan *ehl-i hadîs* içinde mütalaa edilmesini engellemiştir.⁴⁸ Ehl-i hadîs çizgisinin 3/9.ve 4/10. yüzyıllarda Bağdat’taki önemli temsilcileri Hanbelî imamlarından *Ebû Bekir el-Hallâl, Hasan b. Ali el-Berbehârî ve İbn Batta el-Ukberî’dir*. Hallâl, *Kitâbü’s-Sünne*’sinde itikadî konularda Selef metodunun yerleşmesi yönünde önemli çabalar sarfetmiş, Berbehârî, Şerhu Kitâbi’s-Sünne’de kelâm yöntemini benimseyen hiçbir eğilimi tasvip etmemiştir.⁴⁹ Ehl-i hadîsin,⁵⁰ Selef geleneğinin başlıca temsilcileri arasında kelâm

⁴⁶Özervarlı, “Selefiyye”, s.399-402. Bir kısmını Ali Sâmî en-Neşşâr ve Ammâr et-Tâlibî’nin derleyip yayımladığı reddiyelerin (Akâ’idü’s-selef, İskenderiye 1971) muhtevası bu hususa işaret etmektedir.

⁴⁷ Süyûtî, s. 33-83, 91-101 den aktr. M.Sait Özervarlı, “Selefiyye”, **TDV İslam Ans.** İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, ss.399-402. Bknz. Süleyman Uludağ, **İslam Düşüncesinin Yapısı**, 1.Baskı, Dergâh, İstanbul, 1979, s.33. Aynı dönemde İran ve Horasan bölgesinde de ehl-i hadîs hareketi güçlenmiş ve kelâm metoduna muhalif âlimler yetişmiştir. Bunlar arasında *Ebû Süleyman el-Hattâbî, Ebû Abdullah İbn Mende, Hâce Abdullah-ı Herevî* sayılabilir. En sert muhalefeti yapan Hanbelî mutasavvıfı Herevî ise *Zemmü’l-kelâm*’ında Mu‘tezile’nin yanında Eş‘arîler’i de eleştirerek müteşâbih âyetlerin ve haberî sıfatların te’vil edilmesine karşı çıkmış, itikadî konular üzerinde tartışma yapılamayacağını savunmuştur.

⁴⁸ Geniş bilgi için baknz. Takıyyüddin İbn Teymiyye, **Minhâcü’s-sünne**, II, ss. 363-367.

⁴⁹ Süleyman Uludağ, **İslam Düşüncesinin Yapısı**, 1.Baskı, Dergâh, İstanbul, 1979, s.33.

⁵⁰ Süyûtî, s. 33-83, 91-101 den aktr. M.Sait Özervarlı, “Selefiyye”, **TDV İslam Ans.** İstanbul, 2009, Cilt XXXVI, ss.399-402. Bknz. Süleyman Uludağ, **İslam Düşüncesinin Yapısı**, 1.Baskı, Dergâh, İstanbul, 1979, s.33. Aynı dönemde İran ve Horasan bölgesinde de ehl-i hadîs hareketi güçlenmiş ve kelâm metoduna muhalif âlimler yetişmiştir. Bunlar arasında *Ebû Süleyman el-Hattâbî, Ebû Abdullah İbn Mende, Hâce Abdullah-ı Herevî* sayılabilir. En sert muhalefeti yapan Hanbelî mutasavvıfı Herevî ise *Zemmü’l-kelâm*’ında Mu‘tezile’nin yanında Eş‘arîler’i de eleştirerek müteşâbih âyetlerin ve haberî

metodunu kısmen benimseyip, te'vili bazı konularda uygulayan ılımlı bir akım gelişmiştir. Kādî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ ile başlayan bu hareket *Ebü'l-Vefâ İbn Akîl* ve *İbnü'l-Cevzî* ile belirgin hale gelmiştir. Bu âlimler, kendi mezhep mensupları tarafından Selef'in yolundan ayrıldıkları ve yanlış görüşlere sahip oldukları iddiasıyla eleştirilmiştir.⁵¹

“Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, Selef metodunu nazar ve istidlâle dayalı kelâm yöntemiyle uzlaştıran ve bazı kelâm terimlerini kullanmaya başlayan âlimlerin ilki sayılır. Cedel ilmiyle de meşgul olan ve bunu Hanbelî fıkıh usulüne uygulamaya çalışan Ebû Ya'lâ, ayrıca Mu'tezile kelâmının ana planını oluşturan “usûl-i hamse”nin muhtevasını Selef görüşüne göre yeniden yorumlamasıyla dikkat çekmiştir. Ebû Ya'lâ'nın aklî istidlâle yer veren, öğrencisi İbn Akîl, Kitâbü'l-Cedel'inde bu aklî yaklaşımlar çerçevesinde te'vile başvurmak suretiyle bir Selefî-kelâmî model ortaya koymuştur. Onun takipçisi İbnü'l-Cevzî olmuştur.”⁵²

Bağdat ve Mekke'de Hanbelî ulemâsının yanında tahsil gören Muvaffakuddin İbn Kudâme öğreniminin ardından Dimaşk'a yerleşmiş, *Tahrîmü'n-nazar fî kütübi Ehli'l-kelâm* gibi reddiyelerinin yanı sıra münazaracı kişiliğiyle ehl-i hadîs hareketinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.⁵³ 7/13. yüzyılda *Takıyyüddin İbn Teymiyye* ve onun en önemli öğrencisi *İbn Kayyim el-Cevziyye*, bu dönemde yetişen ulemadandır. Bu ikisinin çalışmalarıyla ehl-i hadîs akımı mezhebi yapıda bir Selefiliğe dönüşmüştür.⁵⁴

“Önceki temsilciler, ilk dönemden itibaren gelen bazı görüşleri savunmakla birlikte, bunları temellendirmemiş, düşünceleri “reddiye türü ifadeler” olarak kalmıştır. Bu sebeple, İbn Teymiyye hareketi, bütün ehl-i hadîs geleneği içinde ayrı bir konuma sahiptir. Haçlı seferleri ve Moğol istilâsı etkilerinin görüldüğü bir dönemde İbn Teymiyye, müslümanların inancını ve birliğini güçlendirmek amacıyla öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye ile birlikte katı lafızcı bir yaklaşımdan Kur'an ve Sünnet çerçevesi içinde dinî bir akılcılığa yer veren anlayışa geçiş yapmıştır. Bu sırada Selef'in görüşlerine vurgu yapıp onlara bağlılıklarını ifade ettikleri için sonraları ehl-i hadîs yerine daha ziyade “Selefî” adıyla anılmışlardır.”⁵⁵

Müteahhirîn döneminde, İbn Teymiyye'nin yolundan gidenlerin Selefilik'le özdeşleşmesine yol açan hususlar, hem kendisinin hem öğrenci ve takipçilerinin

sıfatların te'vil edilmesine karşı çıkmış, itikadî konular üzerinde tartışma yapılamayacağını savunmuştur.

⁵¹ Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, s.33.

⁵² El-Mu'temed fî usûli'd-dîn, s. 209-221; Özervarlı, “Selefiyye”, ss.399-402.

⁵³ Özervarlı, “Selefiyye”, ss.399-402.

⁵⁴ Özervarlı, “Selefiyye”, ss.399-402.

⁵⁵ Mehmet Zeki İşcan, **İslami Düşüncede Yenilik**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, s.50. M.Ali Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015, s.56-57.

İslâm ilimlerini felsefî düşüncelerden arındırma, ayrıca tasavvuf adı altında müslüman toplumu şahıs veya nesnelere kutsiyet atfeden uygulamalardan ve yaygınlaşma temayülü gösteren hurafelerden uzaklaştırma çabaları, olmuştur.⁵⁶

İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'den sonra Yemenli âlim İbnü'l-Vezîr ve Hint ıslahatçılarından *Şah Veliyyullah*, Kur'an ve Sünnet akılcılığı üzerine kurulu ilim anlayışını temsil etmişlerdir. İbn Vezir, "itikadi konuların sadece nasslarla temellendirilmesi gerektiğini, bu konuda Kur'an ve Sünnet'le yetinilmeyip, akli metodların kullanılmasını" reddetmiştir.⁵⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî de Selefi yaklaşımı savunan ve modern döneme intikal etmesine katkıda bulunan önemli şahsiyetlerindendir.

1.2.1. Selef ve Ehl-i Sünnet-i Hassa

Selefin ilk dönemi, vahye şahitlik eden (610/ h.1) sahabe ile başlamıştır. Tabiin ve Tebe-i Tabiin devri ile sürmüştür. Selef, "önce geçenler" anlamında "Sünnet'i takip edenlerdir". Abdülkadir Şener, "Selefi salihin olan Sahabe, Tabiin ve Tebe-i Tabiin yolunu izleyenleri "Selefiyye" olarak tanımlamıştır. Şener'in tarifiyle; bu mezhep, "belli bir imamın adını almamıştır. Allah'ın sıfatları, nasslarda nasıl geçmişse, öylece kabul edilmiş, te'vili yapılmamıştır."⁵⁸

Selefiyye, Kur'an ve Sünnet'ten uzaklaştığı gerekçesi ile Halefin yani Eşari ve Maturidiye'nin gittikleri yolu, "bid'at yolu" olarak kabul etmiştir. Bu nedenle, Selefiyye kendisini Ehl-i sünnet'in tek temsilcisi olarak görmüştür. Sonraki asırlarda istila, işgal ve dini düşüncede ortaya çıkarılan bid'atlerden dolayı, dini hayat yaşanmaz bir hal aldığına ulema, hükema, ümera, "asıl kaynak olan Kur'an ve Sünnet'e dönelim" söylemiyle harekete geçmiştir. Ehl-i hadis, İslâmiyet'i "sahabe ve tabiinin anlayıp yaşadıkları şekilde anlayıp yaşamayı" şiar edinmelerinden dolayı, "Selefiyye" olarak adlandırılmıştır.⁵⁹ Ancak bu düşünce sonraları farklılaşarak bugünkü anlamda iman ve cihad söyleminin hâkim olduğu, mücadeleyi esas alan bir

23 İşcan, İslami Düşüncede Yenilik, s.50-51.

⁵⁷ M. Raşit Batur, **Selefilik ve Zeydilik Arasında İbn Vezir**, Gece Yayınları, Ankara, 2018, ss. 236-237.

⁵⁸ Abdülkadir Şener, **Makaleler, Tebliğler ve Diğer Yazılar**, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1987/2001, s.288.

⁵⁹ Ekrem Ruhi Fırlı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2015, 3.Baskı, s.143-147. M.Ali Büyükkara, **Çağdaş İslâmi Akımlar**, Klasik, İstanbul, 2015, s. 55-56.

dini kimliğe bürünmüştür.⁶⁰ Bu hususta da “kendi içerisinde farklı uygulamalar” söz konusudur. Örneğin, “temyi” meselesi günümüzde İslâm uleması arasında tartışılmaya devam edildiği bilinen konulardandır.⁶¹

1.2.1.1. Selefiyye Düşüncesinin Teşekkülü

Emeviler döneminde, 8. halife olan Ömer b. Abdülaziz’in (ö.720) emriyle, hadisler külliyat olarak toplanarak kitaplaştırılmıştır. Daha sonra İmam Malik ve Ahmet b. Hanbel, Ebu Davud dönemlerinde dinin temel kaynağı olarak hadislerin toplanmasına devam edilmiştir. Bu süreç; 710-800’lü yıllar arasında sürmüştür.⁶² İslam dininin temel düşüncelerinin teşekkül devri, miladi 950’lere kadar devam etmiştir. Bu dönemde itikadi ve fıkhi açıdan pek çok ulema mezhebi anlamda çığır açmıştır. Selefilik düşüncesinin kendisini temellendirdiği dönemler bu ilk dönemlerdir. Hicri 3. asırdan itibaren Selefilik, “Sahabe ve Tabiiun mezhebindeki muhaddisunun yolu” anlamında kullanılmıştır.⁶³ *Evzai, Süfyan es- Sevri, Malik b. Enes, Mamer b. Raşit* hadis ilminin öncüleri olmuştur. Sünnet ehli anlamındaki Ehl-i Sünnet Asr-ı Saadet ve Hülafa-i Raşidin Hz Peygamber’in mirası olan sünnetinin yaşandığı hususi devirleri takip eden kıyamete değin gelecek bütün Müslümanlar için geçerli olacak bir adlandırmadır.⁶⁴

“Nassların yorumunda ehl-i eser ya da *ehl-i hadis*, kitap ve sünnetten sonra, sahabe ve tabiun neslinin uygulamalarını esas almıştır. Rey ve akl yürütme yani isdidlal yolu reddedilmiştir. Hicri 1. asırda nasların yorumunda ehl-i Hicaz ile ehl-i Irak ayrımı ortaya çıkmıştır. Ehl-i Hicaz için; “ehl-i eser, ehl-i hadis” denilmiştir. Ehl-i Irak ise *ehl-i rey* olarak adlandırılmıştır. Selefiyyenin ilk temsilcileri fukuha ve muhaddisundan olan Maliki, Şafii, Hanbeli ve Zahiri âlimler olup *mütekaddimun selefiyye-i eseriyye* adıyla anılmışlardır.⁶⁵

⁶⁰ Hilmi Demir, “Radikal Selefi Örgütler”...(Değerlendirme Notu), **TEPAV**, İstanbul, 2016, s.1-7

⁶¹ Mehmet Zeki İçcan, “Selefilik’in Şiddet Söylemi”, **e- makalat**, VI/2, 3013, ss.151-172.ISSN 1309-5803, www. Makalat.com

⁶² Koçdemir,1977, s.204; Muhammed İlyas Bozkurt,“Selefilik’in Tarihsel Gelişimi.” **TESAM Dış Politika Raporu-10**, 1. Baskı, Bursa, 2018, s.12-22.

⁶³ Büyükkara, Çağdaş İslâmi Akımlar, 2015, s.57-58.

⁶⁴ Beyazizade Ahmet Efendi, **İmamı Azam Ebu Hanife İtikadi Görüşleri**, İrfan Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2016, ss.43-45.

(Suudi- Vehhabi görüşte olduğu gibi İran İslâm Cumh.’de de iman etmesi kişinin Müslüman olması için yeterli değildir. “Kişi ibadetlerini de görülecek biçimde yaparak imanını ispat etmelidir.” Bu konuda devlet baskı ve zor kullanabilir, düşüncesi kabul edilmektedir.)

⁶⁵ İmamı Azam Ebu Hanife İtikadi Görüşleri, ss.44-45.

Ehl-i hadis içinde Ahmet b. Hanbel'in fikirleri Mutezile kalamcılarıyla mücadelesi ve Mihne sürecinde yaşadıklarından dolayı daha çok yayılmıştır. İbn Teymiyye öncesi *ehl-i hadis* olan bu akım, "Selefiyye" olarak adlandıran kişinin Ahmet b. Hanbel olduğu fikri, ulema arasında kabul görmüştür. Ahmet b. Hanbel'in akidevi açıdan temellerini attığı Hanbelilik mezhebi, İbn Teymiyye ve Abdülvehhab'ın ihyasının ardından son iki yüzyılda -Suudi devletinin resmi mezhebi olduktan sonra- yayılmıştır. Vehhabiliğin Selefilikle benzerliği, onların da "Allah'ın tenzihi ile birlikte O'nun teşbihine" uzak durmalarıdır. İbn Teymiyye, kendi anlatımıyla hayatı boyunca "taklit ve taassup ile mücadele" etmiştir. Epistomolojik olarak, "orta yol" yani akıl ve nakli birlikte ele alması, onu Selefiyye fukuhasından ayırmaktadır. Zamanın zorlukları karşısında toplumu uyuşukluğa sevkettiği düşüncesiyle, batı menşeli tasavvuf akımlarını ve bidatleri tenkit etmiştir: "...zamanla Selef-i Salihin'in çizgisinden ulum-i dâhilinin etkisiyle bozulma olmuştur" sözleriyle o, Yunan kaynaklı mantık, felsefe gibi ilimlerin karşısında olmuştur. İslâm'ın muhafazası için "dinin asıl kaynaklarına dönülmesi" gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁶

1.2.1.2. Selefiyye Düşüncesinde İlmi Metod

Selefiyye uleması nassları harfi manalarıyla okumayı tercih etmiştir.⁶⁷ Selefililikte esas alınan zahiri okuma⁶⁸ metodunu, *İbn Hazm* (ö.456/1064) sistemli hale getirmiş olup, bu metotda rey, kıyas ve istidlale mesafeli bir duruş olduğu bilinmektedir.⁶⁹ Bu hal Selefililiğin katı ve şekilci bir din düşüncesi oluşturmaya sebep olmuştur. Bu katılığın nedenleri arasında İbn Teymiyye ve Ahmet b. Hanbel'in yaşadığı zor dönem ve gördükleri baskı ile akide konusundaki tartışmalara son verme düşüncesi vardır. Cüveynî, Selef âlimlerinin "te'vilden sakındıklarını, nasların zâhirî mânalarını kabul edip gerçek muhtevalarını Allah'a havale ettiklerini" ifade etmiştir.

⁶⁶ Soner Duman, "İbn-i Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi." **İSAR**, 23 Eylül 2017, 1. Oturum 11.00-11.30. https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo (12.03.2019)

⁶⁷ Faruk Sancar, "Selefilik Bir Mezhep mi Yoksa Bir Düşünme Tarzı mı?" **DİBAAD**, Cilt 15, Sayı 3, 2015, s.26.

⁶⁸ Geniş bilgi için baknz. H. Yunus Apaydın, "Zahiriyye", **DİA**, XLIV, s.94.

⁶⁹ Sancar, "Selefilik Bir Mezhep mi Yoksa Bir Düşünme Tarzı mı?" s. 37.

Allah'ın haberi sıfatlarının te'vilsiz, lafzi okunması nedeniyle “*Sıfatiyye*” Mutezile'den ayrı olduğunu belirtmek için “*Sünni*”, diğer Sünni müslümanlardan ayrılığını belirtmek üzere de “*Ehl-i Sünnet-i Hassa*” adını kullanmıştır.⁷⁰ Temelleri, Ehl-i hadis ile Hanbeli mezhebine dayandırılan Selefîyye düşüncesi, esasında, onlardan metod olarak etkilenmişse de onlardan farklı bir yerde durmaktadır.⁷¹

“Nasihat ve ikaz yoluyla akide muhafaza edilmeli, *emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker*'e uyulmalıdır.⁷² Kitap, sünnet, sahabe sözü ve imamların içtihatları, ameli bilginin asıl kaynaklarıdır. Dini idraktan yoksunluk, mezhebe uyma zorunluluğu getirmektedir. İdarecilik yapanlara mümin olukları için itaat vaciptir. Onlara zalim de olsalar itaat edilmelidir.”⁷³

Selefi düşünce, hakikati geçmişte yaşanmış ve tamamlanmış bir biçimde ele aldığından dolayı, özcü bir metod geliştirmiştir. İbn Mesud'un naklettiği bir hadise⁷⁴ göre de örnek alınması gerekenler, Hz. Muhammed döneminde yaşamış olan sahabelerdir. Bu dönem, Asr-ı Saadet yani Selef-i Salihin dönemidir.⁷⁵ Bu neslin “içerisinden en hayırlılar çıkacaktır” manası, bu üç neslin tamamının “tüm insanlığın en hayırlıları olacağı” manasına göre, daha çok kabul görmüştür.⁷⁶ İbn-i Teymiye ve Hatip el- Bağdadi'nin sistemli hale getirdiği Selefîyye, “*Müslümanların diğer dinler karşısındaki konumu neyse Selefîyye de diğer mezhepler arasında aynı haldedir*” demektedir. Hicri 3 ve 4. asırdan itibaren hadislerin kitaplaştırıldığı, mezheplerin teşekkül ettiği dönemde, ilk üç nesil olarak Sahabe, Tabiin, Tebe-i Tabiin'in uygulamaları, “*İslâm'ın özü*”olarak kabul edilmiştir. Sahabe sözlerinin ve imamların içtihadlarının da bu öze dâhil edildiği görülmüştür. Selefilik akımı, dini konularda⁷⁷

Ancak Bozkurt'un dikkate değer bir açıklamasını burada hatırlatmak faydalı olacaktır. Bozkurt, Selefilikte esas alınan her ne kadar ilk üç nesil denilse de daha çok Emeviler devrine denk gelen Tebe-i tabiin devrinin eserlerinin takip edildiğini, bu devirde ise pek çok iç karışıklık nedeniyle dini düşüncede “siyasilerin etkisiyle

⁷⁰ İşcan, **İslami Düşüncede Yenilik**, ss. 51-52.

⁷¹ Hilmi Demir, “Radikal Selefî Örgütler...”, Değerlendirme Notu, **TEPAV**, İstanbul, 2016, s.1-7

⁷² Hilmi Demir, “Radikal Selefî Örgütler...” s.1-7

⁷³ Demir, “Radikal Selefî Örgütler...”, ss.1-7.

⁷⁴ “İnsanların en hayırlısı benim asırmda olanlardır, sonra onları takip edenler, sonra da onları takip edenlerdir. Daha sonradan bir takım topluluklar gelir ki, kiminin tanıklığı yemininin önüne geçer, kiminin de yemini tanıklığının önüne geçer.” (Buhari, Fedailül –ashab 1; Şehadet 9)

⁷⁵ Faruk Sancar, “Selefilik Bir Mezhep mi Yoksa Bir Düşünme Tarzı mı?” **DİBAAD**, Cilt 15,Sayı 3, 2015, ss.21-49.

⁷⁶ Muhammed İlyas Bozkurt, “Selefilğin Tarihsel Gelişimi.” **TESAM Dış Politika Raporu-10**, 1. Baskı 2018, Bursa, s.12.

⁷⁷ Hz. Ali ve Hz. Aişe'nin ifade ettiği gibi “imtihan edilmiş olan müminler” vardır.

bazı hükümlerin kabul edildiği” hususuna, dikkat çekmiştir. Hanbeli mezhebinde olduğu gibi, İmam Şafii de İslâm’ın “Allah’ın davetine teslimiyet ve Sünnet’e bağlılık”tan ibaret olduğunu” ifade etmiştir. Görüldüğü üzere; dinin asıl kaynakları her dönem referans kaynağı olmuştur. Ancak tüm dini birikimi, kültürü dışlayarak, sadece metin merkezli, zahiri okuma ile bir medeniyet inşa edilemeyeceği açıktır. Şiddetin bir “din dili” olmasının önüne geçilmeli, selam ve selameti öneren bir toplum modelinin konuşulması sağlanmalıdır. Leibniz’e göre, öz dindarlık, şekli bağlılıktan ziyade bilgi ve erdemle hilm ve merhamet etrafında teşekkül etmiştir. “Dindarlık hiçbir vakit kabalıkla beraber var olmayacaktır.”⁷⁸.

Selefiyye nassların zahiri ilk manalarını esas alan bir düşünme metodunu takip İbn Ömer’in naklettiğine göre, Hz. Peygamber, Beni Kurayza Yahudileri üzerine seferde olan sahabeye “...ikinci namazını Kurayza oğullarının bölgesinde kılacaksınız.” demiştir. Bu olayı rey ehli, bir maslahata bağlamış ve “hızlı hareket edilmesi gerektiği” sonucuna varmıştır. Zahiri olarak bu sözü anlamlandıran diğer bir grup ise, “namazın vakti geçse de Kurayza bölgesine kadar durmadan gidilmesi ve ikinci namazının orda kılınması gerektiği”, sonucuna varmışlardır.⁷⁹

Görüldüğü üzere, bir okuma farklılığı sözkonusudur. Esasında, Hz. Peygamber’in namazı vakti dışında kılınmasını istemiş olması, muhal bir haldir. Öyleyse, “onlara azim ve cehd için bir moral kazandırmak için” bu sözleri söylemiş olması daha muhtemel görülmektedir. Ancak Hz. Peygamber’in sözlerini bağlamı dışında ele alırsak, her halde “namaz vaktinin bile tehir edileceği, söz konusu olan bölgeye ulaşmanın ondan daha değerli olacağı”, sonucuna varılır ki, bu halin de Peygamberi yol olan Sünnet’in içerisinde değerlendirilmesinin muhal olacağı aşîkârdır.

Ehl-i hadis yolunu takip eden Ahmet b. Hanbel’den İbn Teymiyye’ye oradan da Vehhabi görüşe kadar, özcü bir düşünce etrafında gelişen akımlar, tevhid temelinde, bid’at karşıtlığını vurgulayan Selefiyye düşünceleridir.⁸⁰ Osman ed-Darimi, “...meseleyi önceki nesiller halletmiştir.” sözleri, Selefi dünya görüşüne kaynaklık eden sözlerdendir. Süfyan-ı Sevri’nin, “din asardan ibarettir” sözü de

⁷⁸ Sancar, “Selefi Düşüncenin Şifreleri”, ss. 21-49.

⁷⁹ Hüseyin Atay, **Ehlü’l Diraye Ehlü’l Rivaye**, s.65; Sancar, ss. 37-38.

⁸⁰ Faruk Sancar, “Selefilik Bir Mezhep mi Yoksa Bir Düşünme Tarzı mı?” **DİBAAD**, Cilt 15,Sayı 3, 2015, s. 26.-37,47.

Selefi görüşün dini anlama metodunu göstermektedir.⁸¹ Ehl-i hadis olan selefiyyede hadislerin tasnifi ve nakli çok önemli bir husus olarak ele alınmıştır. “İtikadi konularda tartışma istenilmez.”⁸²

1.2.1.3. Selefiyenin Temel İtikadî Görüşleri

Selefilğin dini anlayışı; ilk müslüman toplumlar olan Selefın saflığına dönme, dini bidatlerden arındırma bunun için de rey ile konuşmama, “sahabe ve tabiun neslinin yolunu takip etmek” olarak tarif edilmiştir.⁸³

Öze dönüşle de, “Kur’an’a dönme, bid’at yani dine sonradan katılan bilgilerden uzak durma, arınma ve Asr-ı saadet devrini yeniden ihya etme” anlaşılmaktadır.⁸⁴ Muhalifleri (bid’at ehli), Selefiye’yi *Müşebbiye*, *Mücessime* ve *Haşviyye*⁸⁵ diye adlandırmıştır. Selefilğin dayandığı Hanbeli düşüncede, hadislere bağlılık, geçmişi muhafaza ve bid’at karşıtlığı vurgulanmıştır.⁸⁶

“El-vela” Müminleri dost edinmek ve “el-bera” yani mümin olmayana uzak durmak, akidevi konuda çok mühim sayılmıştır. Şeri delilleri idaa edemeyenler âlimlere uymalıdır. Yöneticilere mümin kalmaları durumunda ittaat edilir. Fasık olsalar dahi onların ardında namaza devam edilir.⁸⁷

Ehl-i hadis olan selefiyyede hadislerin tasnifi ve nakli çok önemli bir husus olarak ele alınmıştır. “İtikadi konularda tartışma istenilmez.”⁸⁸ Selef ekolünün temel eserleri incelendiğinde, bunların öncelikle Mu‘tezile ile Cehmiyye’ye ve onlardan dolayı kelâmcılara karşı olumsuz bir tavır sergiledikleri görülmüştür.

⁸¹ Eser; lafzi manada iz, nişane anlamının yanında öncekilerin izinden gitmeyi de anlatmaktadır.” Çöl hayatında en güvenilir yol, eskilerin gitmiş olduğu yoldur.” (W.Montgomery Watt 1993 den akt. Sancar, s.30).

⁸² Büyükkara, Çağdaş İslami Akımlar, ss.56-57.

⁸³ Sönmez Kutlu, **İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler**, Ktabiyat Yayınları, Ankara, 2002, s. 5. Baknz. M.Zeki İçcan, **Selefilik**, ss.29-41. Baknz. M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik**, Gece Akademi, 2018, Ankara, ss.45-58.

⁸⁴ W.Montgomery Watt 1993; Sancar, s.30.

⁸⁵ M.Ali Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, ss.56. Müşebbiye, Mücessime ve Haşviyye Allahı zatında cisim olarak tanımlamayla ilgili olan kavramlardır. Arşda bulunması, nüzulü, yed, vech gibi. Kerramiyye düşüncesi olarak ta karşımıza çıkmıştır. Baknz. Montgomery Watt, **İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri**, Sarkaç Yayınları, 3.Baskı, Ankara,1981/2010, ss.153,200,266,345,346.

⁸⁶ M.Ali Büyükkara, “Nassa Yeni Yaklaşımların Doğuşu” **İSAR**,

⁸⁷ Büyükkara, Çağdaş İslami Akımlar, ss.56-57.

⁸⁸ Büyükkara, Çağdaş İslami Akımlar, ss.56-57.

Selef yolunu izleyenlerin, “nasların haberî sıfatların te’vili, Aristo mantığının kullanılması, Kitap ve Sünnet’te bulunmayan terimlere usûlü’ d-dinde yer verilmesine itirazları” dışında, itikadî ilkelerde aynı görüşleri paylaşmışlardır. Nitekim bazı çağdaş araştırmacılar, Selefliğin mezhep olmaktan ziyade ilk dönemde akaid alanında oluşan bir akım olduğunu vurgulamıştır.⁸⁹

“Ebü’l-Hasan el-Eş‘arî, “ehlü’l-hadîs ve’s-sünne” diye adlandırdığı Selefiyye’nin, Mu‘tezile’ye karşı diğer Ehl-i sünnet mensuplarıyla paylaştıkları ortak görüşlerinin; Allah’ın arş üzerine istivâ ettiği, kulun fiilden önce istitâatinin bulunmadığı görüşündedir. Kur’an’ın gayr-i mahlûk bir ilâhî kelâm olduğu, imanın kalbin tasdikiyle birlikte söz ve amelden ibaret olduğu ve artıp eksileceği, görüşlerini zikretmiştir”⁹⁰

Batur’un anlatımıyla; Ehl-i hadis Selefliğine göre; Peygamber ve sahabe zamanında olmayan uygulamaları bidat saymıştır. Allah Peygamber’e hitaben: “...Rabbinden sana indirileni tebliği et”⁹¹ demiştir. Ayrıca “ Peygamber’in vefatından önce de “...bugün size dininizi tamamladım.”⁹² Diyerek bu konuyu açıklamıştır. Dolayısıyla dini anlamd söylenecek söz kalmamıştır. Tevhidin anlaşılması için Kur’an ve hadis yerli görülmelidir. Kur’anda ki hudus, hikmet, inayet, ihtira ve ibda gibi ayetler Allahın varlığını delillendirmede kullanılır. Allah’ın isim ve sıfatları da nasslarda olduğu üzere kabul edilmeli, onları tevil etmemelidir.⁹³

Tartışmalı hususlarda halkın gereksiz münazaralara girmesini önleyici olduğu gerekçesiyle Şehristânî, “nasların anlaşılmasında Selef metodunun en doğru yöntem” olduğunu onların “teşbih ve tecsîmi çağrıştırabilecek âyet ve hadisleri yorumlamaktan kaçındıklarını”, belirtir. Şehristânî’ye göre⁹⁴; Selef’in te’vile karşı çıkmasının sebebi, “yorumlamanın zanna dayalı olması” ve “ilâhî sıfatların anlamı gibi bir konuda zan ve şahsî kanaatle hareket etmenin uygun görülmemesidir.” Selefiyye’nin genel olarak ortaya koyduğu akide “Raşit halifeler meşrudur, iman amelden ayrılmaz, amel imana dâhil edilir, Kur’an halkedilmemiştir ve Allah’ın kelimidir. Kader haktır, ilahi sıfatlar kadimdir. Allah Teâla ahirette görülecektir.”⁹⁵

⁸⁹ M. Saîd Ramazan el-Bûtî, s. 23; M.Said Özervarlı, “Selefiyye”, s.399-402.

⁹⁰ Makâlât, s. 290-297; Özervarlı, s.399-402.

⁹¹ Maide 6/68.

⁹² Maide 6/3. M.Zeki İşcan, “ Selefilik ve Temel Esasları”, **İslami Düşüncede Yenilik**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, ss.67-68.

⁹³ M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik Arasında İbnü’l Vezir**, Gece Yayınları,1.Basım, Ankara, 2018,s.55.

⁹⁴ Şehristânî, **el-Milel**, ss. 104-105; Özervarlı, s.399-402.

⁹⁵ Ahmet b. Hanbel, **Kitab-ı Sünne**, s. 29,99,113; Fığlalı, s.144.

Batur'un anlatımıyla Selefilik, günümüzdeki tezahürleri dâhil ehl-i hadisten itibaren ortaya çıkan çeşitli varyasyonları ile dini manada bir ihya hareketi olarak değerlendirilebilir.⁹⁶

1.2.1.4. Selefiyye Düşüncesinin Temel İlkeleri

Selefiyye, takdis, tasdik, acz, sükût, imsak, kef ve marifet ehline teslim olma ilkelerini temel ilke olarak kabul etmiştir.⁹⁷ İzmirli İsmail Hakkı'ya göre ⁹⁸“takdis, tasdik, acz, sükût, imsak, kef, marifet ehline teslim olmak” şeklinde açıklanan temel ilkelerde ittifak etmiştir. Gazzâlî, İlcâmü'l-'avâm'ında⁹⁹ sahâbe ve tâbiîn mezhebi olarak nitelendirdiği Selef mezhebinin yöntem açısından bazı temel özelliklerini sayar. Buna göre;

“...nasslardaki müteşâbihlere karşı Allah'ı cisim gibi gösterecek tasvirlerden uzak durulmalıdır. Hz. Peygamber'in bildirdiği her şeyi teslimiyetle tasdik etmelidir. Kavranması zor olan meselelerde acziyet ve eksikliği kabullenmelidir. Künhüne vâkıf olunamayacak hususlarda soru sormamalıdır. Mânaları anlaşılmayan lafızlar üzerinde aklî tasarruf ve yorumlar yapmamalıdır, bu tür meselelerle ilgili araştırmalara girişmemek ve daha çok ilimde derinleşmiş (râsihîn) kimselerin rehberliğine güvenmelidir.”¹⁰⁰

Takdis: Allah'ın tenzihi ve kötü sıfatlardan beri görme anlamındadır. Yüce Allah'ı cisim olmaktan ve cisimlerin sahip olduğu nitelik ve özelliklere sahip olmaktan tenzih etmektir. Allah'ı, şanına ve yüceliğine lâıyk olmayan şeylerden tenzih etmek; O'nun, azametine lâıyk olmayan sıfatlardan münezzehe olduğuna inanmaktır.¹⁰¹ Buna göre; Kur'an'da geçen (Sâd: 38/75) “yed” (el) gibi müteşâbih kelimelerle Allah'a cismiyyet izafe edilmiş olduğu düşünülmemelidir. Müteşâbih

⁹⁶ M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik**, Gece Akademi, 2018, Ankara, s.51.

⁹⁷ Koca, 2002, s.42; Bozkurt, “Selefilğin Tarihsel Gelişim ve Felsefî Altyapısı”, s.19.

⁹⁸ İzmirli İsmail Hakkı, **Yeni İlmi Kelam**, İstanbul, s.148; Koca, 2002, s.43; Bozkurt, **TEPAV**, s.19.

⁹⁹ Gazzâlî, **İlcâmü'l-'avâm**, s. 53-54; Özervarlı, s.399-402.

¹⁰⁰ Gazzâlî, **İlcâmü'l-'avâm**, s.53-54; Özervarlı, s. 399-402. (Bu yöntem, istidlâl metodunu kullanabilen ilim sahiplerince tenkid edilmiştir. Bu açıdan Kur'an-ı Kerîm'de tefekkür ve akletmeye sıkça vurgu yapılmış, insanlar Allah'a inanmaya yönlendirilen, tabiattaki nesne ve olaylar üzerinde düşünmeleri öğütlenmiştir (meselâ bkz. en-Nahl 16/3-18; er-Rûm 30/20-27; el-Vâkıa 56/57-74).

¹⁰¹ Bkz. İzmirli İsmail Hakkı, **Yeni İlmi Kelam**, s.98; A.Hamdi Akseki, **İslam Dini**, s.49; Fığlalı, s.143.

kelimelerin zâhirî manalarının üzerinde yoruma gitmeden olduğu gibi inanmak ve Allah'ı takdis ve tenzih etmektir.¹⁰²

Tasdik: Allahın güzel sıfatlarla anılması O'nun buna layık olduğunun ifadesidir. Kur'an-ı Kerim ve sahih sünnette geçen "el, parmak, yüz..." gibi isim ve sıfatların, Allah'ın yüceliğine ve şanına yakışan anlamları olduğunu kesin bir şekilde kabul edip Yüce Allah'ı kendisi ve Resûlü nasıl nitelemişse, öylece vasıflandırmak ve inanmaktır.¹⁰³ Allah C.C. kendisini nasıl vassettiye O'nu öyle bilmeli ve inanmalıyız.

Aczi İtiraf: Allah ve sıfatlarıyla ilgili müteşâbih ayetlerde anlatılanlardaki amacın ne olduğunun bilinemeyeceğini kabul edip işi Allah'a bırakmak ve bu husustaki acziyeti itiraf etmektir. Mâlik b. Enes, "keyfiyeti meçhuldür" derken, müteşâbih ayetlerden tam olarak ne anlaşıldığının bilinemeyeceğine vurgu yapmaktadır.¹⁰⁴ "bununla neyi murad ettiğini en iyi Allah bilir" diyerek aczini itiraf etmektir. Özellikle ilk Selefîyyenin yaptığı da budur. Bunun en büyük örneği ise Mâlik b. Enes'tir.

Sükût ve İmsâk: Müteşâbihlerin anlamını sormamak, soru sormayı bile yasaklamaktır. Cahil halktan birisinin bu tür müteşâbihlerle ilgili soru sormaması Böyle birinin sorusuna cevap vermek de yersizdir; çünkü verilecek cevap onun cehaletini iyice artırıp kafasını karıştırabilir ve hatta küfre düşmesine bile sebep olabilir.¹⁰⁵

"Müteşâbih lafızları, kelimelerin tam karşılığını veremediği muhtemel başka bir dilin kelimeleriyle değiştirip, o kelimelerle tefsir etmek de yanlıştır. Dolayısıyla müteşâbih ayet ve hadislerde geçen ifade ve kelimeleri, Arapça bile olsa herhangi bir başka kelime ve ifadeler ile değişikliğe bağimli kılmadan olduğu gibi alıp anlamaya çalışmalıdır."¹⁰⁶

Keff: Müteşâbihler ile kalben dahi ilgilenmemek, zihni bunlarla meşgul etmemek, onlar üzerinde düşünmemektir. İmsak, "dili", keff ise "kalbi koruyup muhafaza etmeye çalışmak" demektir. Bu ise yedi esasın en ağır ve zor olanıdır. Çünkü insan zihnini bu gibi konuları düşünmekten alıkoymak en zor olanıdır.

¹⁰² Ekrem Ruhi Fırlalı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 3.Baskı İzmir, 2015, s.143.

¹⁰³ Gazzâlî, İlcâmu'l-'Avâm 'an İlmi'l-Kelâm; İzmirli İsmail Hakkı, **Yeni İlmi'l-Kelâm**, s.59; Özervarlı, s.399-402. Ekrem Ruhi Fırlalı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, 2015, s.143.

¹⁰⁴ Gazzâlî, İlcâmu'l-'Avâm 'an İlmi'l-Kelâm, s. 61; Özervarlı, "Selefiye", s.399-402.

¹⁰⁵ Gazzâlî, İlcâmu'l-'Avâm 'an İlmi'l-Kelâm, s. 63-64; Özervarlı, "Selefiye", s.399-402.

¹⁰⁶ Gazzâlî, İlcâmu'l-'Avâm 'an İlmi'l-Kelâm, s. 64-76; Özervarlı, "Selefiye", s.399-402.

Marifet Ehline Teslim: Müteşâbih ifadelerin te'vil ve tefsirini Peygamber (a.s.) ve büyük sahabîlere, alanında kabul görmüş ulemaya ve fukuhaya bırakmalıdır. “Allah bilir” demek en doğrusu olacaktır. Marifet ehline teslim Selefi âlim ve imamlara tabi olmaktır.¹⁰⁷

Selefiyye akidesi kısaca özetlenirse; “*Raşit halifeler meşrudur, iman amelden ayrı değildir yani amel imana dâhil edilmelidir. Kur'an halkedilmemiştir ve Allah'ın kelimidir. Kader haktır, ilahi sıfatlar kadimdir. Allah Teâla ahirette görülecektir.*”¹⁰⁸

Selefiyye'nin tevil ve tartışmadan uzak bir okuma yolu izlemesinden dolayı *Ehl-i Sünnet-i Hassa* olarak adlandırıldığı görülmüştür. Daha sonraki asırlarda Ehl-i hadis dışındaki Maturudiyye ve Eş'ariyye takipçilerine ise *Ehl-i sünnet-i Âmmе* adı verildiği görülmektedir.¹⁰⁹ Halef olan Maturidi ve Eşari gibi ulemanın görüşleri zaman içerisinde “Ehl-i sünnet olarak” önemli bir yer tutmuştur.

1.2.2. Halef ve Ehl-i Sünnet-i Amme

Hicri 4. asırda ise, Eşarilik ve Maturidilik, *ehl-i sünnet-i amme* yani *halefiyye* olarak zikredildiler.¹¹⁰ Maturidi ve Eş'arilik mezheplerinin inşa etiği Sünni akideye, *Halefiyye* denir. Muhkem ayetler yoluyla müteşâbih ayetlerin açıklanabileceğini söylemesi, onu diğer Sünni görüş olan Selefilik'ten ayırmaktadır.

“Müteşâbih ifadelerin te'vil edilmemesi, Selef akidesinin esaslarının temelini oluşturmaktadır. Selef yolunun takipçileri olan *İbn Küllâb* ve arkadaşları *el-Muhâsibî* (243/857) ve *el-Kalânîsi*'den bir asır sonra gelen *İmam Eş'ârî* ve *İmam Mâtürîdî*, Ehl-i Sünnet'in görüşlerini daha da geliştirip sistemleştirmişlerdir. Böylece, Sünnî kelâm, naklin yanında aklı da kullanmak suretiyle, Mu'tezilî kelâmın seçeneği durumuna gelmiştir. Daha önceleri kelâma şiddetle karşı çıkan selef âlimlerinin düşüncelerini aklı delillerle savunan İbn Küllâb ve arkadaşları, daha sonra Eş'ârî, Mâtürîdî ve hatta Tahavî ile birlikte kelâm, Sünnîlerce kabul görür hale gelmiştir. Bunda, daha önceleri kendisi de bir Mu'tezilî kelâmcısı olan *Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî'nin* payı oldukça büyüktür. Eş'ârî ve Mâtürîdî gibi iki büyük bilginin kelâmî görüşleri Ehl-i Sünnet'in itikadî görüşlerinin temelini oluşturmuştur. Ehl-i Sünnet'in itikadî görüşleri de, “Eş'ârîlik” ve “Mâtürîdîlik” adı altında toplanmıştır.¹¹¹

¹⁰⁷ İzmirli İsmail Hakkı, **Yeni İlmi Kelam**; Koca, 2002, s.43; Bozkurt, s.20.

¹⁰⁸ Ahmet b. Hanbel, **Kitab-ı Sünne**, s.29,99,113; Fırlı, s.144.

¹⁰⁹ Kırbasoğlu, **İslâm Düşüncesinde Sünnet**, ss. 97-103.

¹¹⁰ İzmirli İsmail. Hakkı, **Yeni İlmi Kelam**,1, s.105; İşcan, Selefilik, s.31; M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik**, Gece Akademi, 2018, Ankara, ss.45-46.

¹¹¹ Fırlı, “Ehlu's sunne ve'l Cema'a”, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir,2014, 3.Baskı, s. 148.

Böylece müteşâbih ayetleri olduğu gibi kabul eden Selefîyye'den sonra, “müteşâbihleri diğer muhkem ayetler ışığında yorumlamaya çalışmanın Kur'an'ın mantığına uygun bir iş” olduğunu; “taklitten kurtulmak için delillere başvurmanın bizzat dinin emri” olduğunu vurgulayan, Ehl-i Sünnet'in kolları olan, Eş'ârilik ve Mâtürîdîlik ekolleri ortaya çıkmıştır. Halef düşüncesinde, nassların kaynağı olan Kur'an ve Sünnet, akıl vasıtasıyla daha anlaşılır hale gelecektir. Haris b. Esed el-Muhasibi, İbn-i Kullab el-Basri, Ehl-i Sünnet düşüncesini inşa etmiş ulemadan kişilerdir. Ebu'l Hasan el-Eş'ari ve Ebu'l Mansur el-Maturidi bu düşüncenin temellerini atmıştır. Eş'ari (324/936) Cübbai'nin (263/873) talebesiydi. Mutezile'den ayrılıp Hanbeli ekole katılmıştır.¹¹² Ebu'l Hasan el-Eş'ari'ye göre;

- Tevhid: Allah'ın zatiyle kaim sıfatları vardır. Kur'an-ı Kerim, kadimdir. Hayr ve şer Allah'tandır. Filleri Allah Teâla, yaratır, kul kesbeder. İstitaat, fiil ile beraber verilir. Allah Teâla, ahirette görülecektir.
- İman: Peygamberin marifet ve kalb ile tasdikidir. Büyük günah işleyen imandan çıkmaz, ancak fıska düşer. Allah Teâla, bu durumdaki kulunu ister bağışlar, ister cezalandırır.
- Şefaât: Allah'ın izniyle Hz. Peygamber şefaât edecektir.
- İmamet: İmam seçimle belirlenir. İlim, adalet, siyasete ehil olmalı. İsmet vasfı ise onda aranmamalıdır.
- Nübüvvet: Bir melek arıcılığıyla vahiy alan kişi, nebidir. Yeni bir şeriat getirirse ya da daha evvelki nebilerin şeriatını değiştirirse, resul olur.
- Mucize ve keramet: Mucize, nebilerin keramet de evliyaların eliyle olan harikuladeliklerdir.¹¹³

Sünnet, Hz. Peygamber'in Farz, Mendup, Mübah, Mekruh, Haram türünden hükümlerini içermiştir. Şatibi'nin *Muvafakat* adlı eserinde sünnet olgusu bid'at karşıtlığının yanında Hz. Peygamber'in uygulamaları, sahabenin taklidi ve içtihadı için de kullanılmıştır. Taberi, *Tevîl'ül Kur'an*'da Hz. Aişe'den nakille “*Onun ahlakı Kur'an idi.*” demiştir. Şatibi, “*Kur'an ve Sünnet bir bütündür.*”¹¹⁴ Yani Sünnet'i oluşturan temel özellik, onun Kur'ani bir öze müteşekkil olduğu gerçeğidir.

¹¹² Fığlalı, “Ehlu's sunne ve'l Cema'a”, Günümüz İslam Mezhepleri, s. 148.

¹¹³ Fığlalı, “Ehlu's sunne ve'l Cema'a”, Günümüz İslam Mezhepleri, ss.149-150.

¹¹⁴ M. Hayri Kırbasoğlu, **İslâm Düşüncesinde Sünnet**, Ankara Okulu Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1997, ss. 97-103.

“Kur’an’ın hayat bulmuş bir pratiği olarak Hz. Peygamber’in davranış ve açıklamaları O’nun sünnetini anlamamızı kolaylaştırmaktadır”¹¹⁵ demiştir. Hz. Peygamber’in davranış ve sözlerinin Kur’an-ı Kerim’e muhalif olamayacağı da açıktır. Selefiyye ulemasından bazıları Sünnet’i Kur’ana sunma yerine, onu ayrı bir kaynak olarak ele almıştır. Bu görüş neticesinde, Kitabın ikinci planda kaldığı bir düşünme şeklinin yayıldığı görülmüştür.

Ehl-i Sünnet, “Hz. Peygamberin Sünnetine tabi olanlar”dır. Cemaat ise “müslümanların sevad-ı a’zamı ve müçtehidleri” manalarını taşımaktadır. Vahye şahitlik eden, sonraki nesillere temel akide ile emir ve yasaklarıyla İslâm dinini aktaran sahabe nesli için “sünnet cemaati” denir.¹¹⁶ Hz. Peygamberin ve sahabesinin izlediği yoldan gidenlere yani Sünnet’e tabi olanlara “Sünni” denilmektedir. M.Watt, Sünni adlandırmasının ilk defa 4. yy kullanıldığını söylemiştir. Mukaddime’yi yazan *Darimi*, kavramın ilk defa *Hasan Basri* tarafından kullanıldığını aktarmaktadır. “Ehl” kelimesi için de; “hadis, cemaat, istikame, hak, iman, isbat, sıfatiyye, fırka-i naciye, sevad-ı azam”, ifadeleri kullanılmıştır.¹¹⁷

Sünnet, “Hz. Peygamber’in kavli ve fiili ifadelerinden anlaşılan yolu”, cemaat de, “çoğunluğun siyasi temayülü” olarak anlatılmıştır. Sünnet yolu, ashabin yolu olmaktadır. Cemaat kavramını Muaviye’nin 661 yılı için kullandığı *birlik yılı adlandırması* ile bağıntılı olarak tanımlayan da vardır.

Anlaşıldığı kadarıyla “Sünnet ehli” ve onun karşısında ise “bid’at ehli” yer almış ya da bu şekilde bir bölümlenme yapılarak mezhepler tasnif edilmiştir. Sahabenin ilk üç neslinin takibi ve taklidi esas alınmakla beraber özellikle Şii ulemanın bu konuda “farklı düşünceleri savundukları” görülmektedir. Misalen; Cahız, *Osmaniyye* ve onun karşısında olan Şia’ dan bahsetmektedir.¹¹⁸

Hz. Ali devri mücadeleleri sırasında iman, küfür, günah işleyenlerin dini durumu gibi itikadi konular tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca Şia, ilk üç halifeyi meşru saymayarak, ayrı bir münazara konusu ortaya atmıştır. İlahi sıfatlar, kader, şefaet meselelerinin ispatını yapan Ebu Hanife’ye göre: “Kur’an mana olarak

¹¹⁵ Kırbaçoğlu, İslâm Düşüncesinde Sünnet, ss. 97-103.

¹¹⁶ Kırbaçoğlu, İslâm Düşüncesinde Sünnet, ss. 97-103. Baknz. Ethem Ruhi Fırlı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları 39, 3.Basım, İzmir, 2014, ss.124-126.

¹¹⁷ Kırbaçoğlu, **İslâm Düşüncesinde Sünnet**, ss. 97-103

¹¹⁸ Kırbaçoğlu, İslâm Düşüncesinde Sünnet, ss. 97-103. (Cahız ise Osmaniyye ve onun karşısında olan Şia’ dan bahsetmektedir)

mahlûk değildir. Büyük günah işleyen kâfir olmaz. Kulun filini Allah yaratır. Allah kulunun akibetine dilediği gibi karar verecektir.” İmam-ı Şafii bu akideyi desteklemiştir.¹¹⁹

Ehl-i Sünnet, aklı, vahyin anlaşılması, manalandırılması amacıyla kullanmıştır. Kitap, sünnet, icma, kıyas gibi şer’i usullere başvurmuş ve aşırı yorumdan ve zahiri anlamlandırmadan kaçınmış, orta bir yol seçmiştir.¹²⁰ İslâm, Allah’ın dini, Kur’an-ı Kerim, Allah’ın kulları için bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak seçip gönderdiği Rasulü’nün rehberliğinde insanlığa bir yol gösterici dindir. Hz. Peygamber, “Size uyduğunuz sürece asla yoldan sapmayacağınız iki emanet bırakıyorum. Onlardan biri Allah’ın kitabı Kuran-ı Kerim, diğeri ise benim sünnetimdir.”¹²¹ Hadisi şerifinde de söz edildiğiüzere, Mekke toplumunun dini, ekonomik ve sosyal bozukluğuna bir direniş, bir yeniden inşa, bir toplum kurma çağrısıdır.

1.2.2.1. Halefiyye’nin Görüşleri

Ehl-i Sünnet akidesinin ilk hicri asırda *el- Hasan el- Basri* ve *İmam-ı Azam Ebu Hanife* tarafından temelleri atılmıştır. Ömer b. Abdülaziz de 717-720 arasında çok kısa süren devlet idaresi döneminde, Sünnet’e davetinde, “bid’atten uzak durma ve sahabe yoluna uyma” çağrısı yapmıştır. Kadere iman ve teslimiyetten hahseden, bu akideyi inşa eden Hasan Basri (ö.728)¹²² de bu öncülerdendir. Fitneden uzak durmayı ve idarecilere itaati savunmuştur.¹²³ Ebu Hanife'ye göre iman dil ile ikrar,

¹¹⁹ Kırbaçoğlu, İslâm Düşüncesinde Sünnet, ss.97-103. (Selefiyye âlimleri; Rü’yetullahın kabulü, haberi sıfatların te’vili, Amelin imandan ayrılması, adalet ve hikmetin yerine irade sıfatına öncelik verdikleri, gerekçesi ile Eş’ariyye kelamcılarını eleştirmiştir. Sünni kelamcılar da; zayıf hadislere dayanarak ulûhiyete dair batıl inançlar benimsediği, haberi sıfatları te’vil etmedikleri, teşbihe düştükleri gerekçesi ile Selefiyye’yi eleştirmiştir.)

¹²⁰ Razi, s. 216; Fığlalı, s.1;

¹²¹ İmam-ı Malik, **Muvatta**, Kader, 3;

Ethem Ruhi Fığlalı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları 39, 3.Basım, İzmir, 2014, ss.124-126.

¹²² Fığlalı, s.128-131. Baknz. O. Karadeniz, “Hasan el-Basri ve Kelami Görüşleri”, **DEÜFD** İzmir, 1985, II, ss.135-136. (Hasan Basri, Ensariden sayılmıştır. Vadi’l Kura’da başta Enes b. Malik olmak üzere pek çok sahabe ile görüşmüştür. Ehl-i Sünnet akidesinin teşekkülünde çalışmış önemli bir kişidir.” Allah’a karşı bir günah söz konusu olunca, mahlûka itaat düşmez” görüşünde hareket etmiş devrindeki yöneticilere tavsiyelerde bulunmuştur.)

¹²³ Ethem Ruhi Fığlalı, **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları 39, 3.Basım, İzmir, 2014, ss.128-132. (Hasan Basri için bkz. ss.165-180; Abdülmelik b. Mervan’ın mektubuna cevabı.)

kalp ile tasdiktir. İslâm ise teslimiyeti gösterir. İman artıp eksilmez, ameller imandan bir cüz oluşturmaz ve ameli olmayanın imanı gitmez.¹²⁴

“Allah'tan başkasından fayda veya zarar geleceğine inanmak ise imanı zedeler, küfüre yol açar. Allah ancak kendini bahsettiği sıfatlar ile nitelendirilir. Allah'ın sıfatları zati ve subuti olarak ayrılır. Doğmamış ve doğurmamıştır, eşi ve benzerinin yoktur. Yed, vech, nefis, arşa istivası, gazabı, rızası, kaderi haberi sıfatların istisnalarını oluşturmaktadır. Bunları tevil etmemelidir. Subuti sıfatları ise hayat semi basar, ilim, kudret, irade, kelamdan oluşmaktadır.”¹²⁵

Ebu Hanife, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğunu, yani gayr-i mahlûk olduğunu anlatır: Yazılar, mushaflardaki ses ve harfler ise birer mahlûktur. Ru'yetullah inancında Cenab-ı Hakk'ın ahirette görüleceğini ifade etmektedir. Allah'ın yaratması, onun fiili sıfatlarını göstermektedir yani Allah kuluna bir güç verir. Her şey, Allah'ın takdirine bağlıdır; inananlara lütfuyla, kâfirlere ise adaleti ile muamele edecektir. Allah, Peygamber'ini seçmiştir; O'na mucizeler vermiş, O'nun tebliğ ve irşad faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Neshin dinde değil, değişen şeriatlerde olduğundan, ibadet, korku, huşu konularında Peygamber'in insanlardan üstün yaratıldığından, kabirde ruhun iade edilceğinden, sual meleklerinin sorgusundan, Deccal, Yecüc Mecüc, güneşin batıdan doğmasından, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesinden ve kıyamet alametlerinden söz etmiştir.¹²⁶

“Amel defteri ile mizanın kurulacağı haktır. Amellerin birer cisim şeklinde canlanacağını, ilmin ise “bir bulut olarak görüleceğini” söylemiştir. Şefaât, Makam-ı Mahmut'u gösterir. Cennetin ve cehennemın ebediliği haktır. Sababenin fazilet sırası, halifelik sırasına uygundur. İyiliği emretmek kötülükten men etmek farzdır. Cemaat ve birlik önemlidir. Fitneden uzaklaşmak gerekir. Devlete isyan kabul edilemez.”¹²⁷

Kur'an-ı Kerim, ahlaki, siyasi ve sosyal meselelere çözümler, emir ve yasakları içermektedir. Mushaf olarak, yazılı bir kitap haline getirilmiştir. Kitab-ı Meknun, Ümmü'l Kitap, İmam- ı Mübin ve Levh-i Mahfuz olarak Kur'an-ı Kerim,

¹²⁴ Beyazizade Ahmet Efendi, Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, Çev. İlyas Çelebi, İFAV, 5.Basım İstanbul, 2016, ss. 119-120,128,129.

¹²⁵ Beyazizade Ahmet Efendi, Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.119-120,128,129.

¹²⁶ Beyazizade Ahmet Efendi, **Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri**, Çev. İlyas Çelebi, İFAV, 5.Basım, İstanbul, 2016, ss.40-45. Ethem Ruhi Fırlalı, “Ehlu's sünne ve'l Cemaa” **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları 39, 3. Basım, İzmir, 2014, ss.142. (Mesih ve Mehdi meseleleri Şia'da gaybtaki imamın döneceği düşüncesi ile beraber pek çok İslâmi düşüncede karşımıza çıkmaktadır. Bu durum kurtarıcı bekleme ve kıyamet savaşları tezleriyle de gündemde tutulmaktadır.)

¹²⁷ Beyazizade Ahmet Efendi, Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.134-135. Fırlalı, “Ehlu's sünne ve'l Cemaa”, ss.135-142.

lafzı ve manasıyla bir bütün oluşturmaktadır. O, Allah'ın kelimasıdır.¹²⁸ Ebu Hanife'nin Kur'an hakkındaki görüşleri böyledir. Fığlalı, bu konuda şu akide temellerini aktarmaktadır:

- “Tevhid, zati, fiili sıfatları ve esması ile Allah vardır, var olacaktır.
- Allah'ın zati sıfatları hayat kudret ilim basar, kelam, semi, irade. Fiili sıfatları tahlik, tarzık, inşa, ibda, sun, ezeli ve bedi'dir.
- Kur'an, Allah'ın keliması olarak mushaflarda yazılı bulunmaktadır.
- Kur'an, ancak kulun söylemesi neticesinde mahlûk sayılmaktadır.
- Allah'ın varlığı cism, cevher, araz, hat, zıd, eş ve ortakdan uzaktır.
- Kur'an'ın zikrettiği gibi *vech*, *nefs*, *yed*, *gaza*, *rızası* vardır. Ancak bunlar keyfiyeti bize malum olmayan sıfatlarıdır.
- Allah'ın dilemesi meşiet, lehv-i mahfuzda yazısı vardır. Kaza, kader ve meşiet Allah'ın ezeli sıfatlarıdır.
- Allah kulunu küfre ve imana zorlamaz. Kulu, filini kendi seçer, onu yaratan ise Allah'tır.”
- Nübüvvet: Peygamberler, küçük günahları işlemiş olabilir. Hz. Muhammed, hiç puta tapmamış, günaha bulaşmamıştır.
- Halifelerin fazilet sırası: Hilafete geliş sırasında olduğu gibidir. Tevella gösterilir. Ashab da hayırla yâd edilir.
- Büyük günah: Fıska sebep olur. “Günahlar zarar vermez” denilmez. Kulların, Allah'a şirk dışındaki günahlarının akıbetinin ne olacağı Allah'a bağlıdır.¹²⁹
- Mucize, keramet, istidrac: Nebilerin mucizeleri evliyanın kerameti haktır. İblis ve deccalin halleri de istidrac olmaktadır.
- Ru'yetullah: Ahirette ve cennette keyfiyetsiz olarak teşbihsiz bir biçimde, Allah u Teâla gözle görülecektir.
- İman ve İslâm: İman, ikrar ve tasdiktir. İmanın artıp eksilmesi, yakın ve tastik yönü iledir. Müminler imanca eşit, amelce farklıdır. İslâm, Allah'ın emrine uymadır. İman ile İslâm bir şeyin içi ve dışı gibidir, ayrılmazlar. Din; iman, İslâm ve şeriatlerin toplamıdır.

¹²⁸ Beyazizade Ahmet Efendi, Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri, ss.134-135. Fığlalı, “Ehlu's sünne ve'l Cemaat”, ss.135-142.

¹²⁹ Ethem Ruhi Fığlalı, “Ehlu's sünne ve'l Cemaat” **Günümüz İslam Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları 39, 3. Basım, İzmir, 2014, ss. 138-142.

- Allah'ı kendi vasfetmesi ile bilebiliriz. Allah, adil ve şefkatlidir dilerse kulunu affeder.
- Şefaati: Peygamber şefaati haktır.
- Ahiret: Ameller ahirette tartılacaktır. Havz-ı Kevser'de buluşulacak. Hesaplaşma olacaktır. Cennet ve cehennem yaratılmıştır. Allah islediğini doğru yola eriştirir ve kulunun durumundan haberdardır. Ondan yardımını kesmesi de Allah'ın adaletindendir (hızlan). Melekler ölmez.
- Şeytan, mümin kuluna baskı yaparak imanını almaz. "Kul imanı bırakırsa, şeytan da onu alır." Denir.
- Mezarda münker, nekir soruları haktır. Kabirde ruhun cesede iadesi, kabir azabı haktır.
- Âlimlerin Allah'ın sıfatlarını Farsça söylemesi haktır. Yed kelimesi hariç. Hüda sözü söylenebilir.

Sünni müslümanların ekseri kabul ettiği İslâmi düşünceyi temsil eden Ebu Hanife, er-Risale'de, İslâmi akideyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Amel imanın gayrı, iman da amelin gayrıdır. Zira Allah Teâla, Hz. Muhammed'i, insanları İslâm'a davet etmesi için göndermiştir. O da insanları Allah'tan başka ilah olmadığına O'nun bir olduğuna şehadet etmeye ve O'ndan getirdiklerini kabul etmeye, çağırmıştır. Bu davet üzerine İslâm'a giren mümin sayılmış ve şirkten uzak kalmıştır."¹³⁰

"...bil ki ben ehl-i kıblenin mümin olduğumu söylüyorum, birini terk etmelerinden dolayı onları imandan çıkmış saymıyorum. Helal kabul etmedikçe, büyük bile olsa herhangi bir günah işlemesi sebebiyle, bir müslümanı tekfir edemeyiz. Ondan iman ismini kaldıramayız, onu gerçek mümin olarak isimlendirmeye devam ederiz."¹³¹

"İman ettiği halde, farzlardan herhangi birini terk ederse, onun azap görmesi veya bağışlanması da Allah'ın dilemesine bağlıdır. Yüce Allah'ı kendisini tanıttığı şekilde biliriz, hiçbir kimse yüce Allah'a layık olduğu şekilde hakkıyla ibadet edemeyeceği gibi, O'na hakkıyla kulluk da yapamaz."¹³²

"İbadet ve itaat, rububiyetin ikrarı manasındadır. Allah'ın rahmetinden ümitli olmak ve O'ndan korkmakla Allah'a ibadet etmiş olunur. Ancak şu da var ki

¹³⁰ Beyazizade Ahmet Efendi, **Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri**, Çev. İlyas Çelebi, İFAV, 5. Basım, İstanbul, 2016, ss.134-135.

¹³¹ Beyazizade Ahmet Efendi, **Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri**, s.130.

¹³² Beyazizade Ahmet Efendi, **Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri**, ss.134-135.

nice müminlerin bir kısmında Allah korkusu daha çok, bir kısmını da daha azdır.”¹³³

Allah için kurtuluşa giden yola faydalı ilim ve salih amel ile ulaşılabacaktır. Kur'an da açıklandığı üzere, Sünnet'ten başka kurtuluş yolu bulunmamaktadır. İlk dört halifeden üçünün şehit edilmesinin ardından yaşanan Cemel ve Sıffin savaşlarında ilk İslâm toplumu içerisinde üzücü hadiseler vuku bulmuştur. İctihad ayrılığı olarak da değerlendirilen bu hadiseler, günümüz için de hala pek çok fikir ayrılığının temelini oluşturmayı sürdürmektedir.¹³⁴ Cemel Savaşı sonunda, Hz Ayşe: “...*bu hadise bir kaderdir.*” savaşın taraflarından bir diğeri olan Hz Ali: “...*fitne Allah'ın dilemesiyle oldu*” şeklindeki cevapları icthad ayrılığı ve kadere yapılan atıfla meselenin tarif edildiğini göstermektedir. Ayrıca “*iki büyük ordu, harp etmedikçe kıyamet kopmayacaktır.*” şeklindeki rivayetlerden bu hadisenin ezelde belirlenmiş kaderi bir durum olarak kabul edildiği, anlaşılmaktadır. Ehl-i hadis düşüncesini takip eden Müslümanlardan bir bölümü, bu hadiseleri “aşere-i mübeşşere, icthad, ilahi kader anlayışı” ile meşrulaştırmayı tercih etmiştir. Ashab-ı hadis'in tarih algısının da “realiteden çok gerçeklikten kopuk bir romantizme dayandığı” söylenebilir.¹³⁵ “...meseleyi önceki nesiller halletmiştir” yaklaşımı Selefiyyeliğin temel ilkeleri arasındadır. Geçmişin mirasının rehberliğiyle geleceği inşa etmenin yerine, “geçmiş geleceğe taşımayı” amaç edinen Selefiyye, “ideal gelecek iddiasından daha çok ideal geçmiş” anlayışına sahiptir. Bundan dolayı Müslüman bireyi tarihi yeniden inşa etme rolünden vazgeçirerek, tarih karşısında edilgen hale getirmiştir.¹³⁶

Ehl-i hadis ve Ehl-i rey arasındaki ihtilafın en yoğun şekilde yaşandığı Hicri ilk asrı takip eden senelerde, Emevi ve ardından Abbasi Devleti devrinden günümüze kadar, Selefi düşünce *öze dönüş* söylemi ile diğer İslâmi düşüncelerle aynı bakış açısına sahiptir. Bu yönüyle Selefilik müstakil bir düşünme biçimi olmaktan ziyade, diğer ana akım İslâm düşüncelerine farklı biçimlerde değiştirerek, dönüştürdüğü görülmüştür.¹³⁷

Ehl-i hadis'in her şeyi kapsayıcı sünnet algısı, Ebu Hanife gibi Ehl-i reyden ulemanın “temel ilke ruhsattır” görüşünün zıddıydı. İmam Şafi ise “yaşayan Sünnet”

¹³³ Beyazizade Ahmet Efendi, Ebu Hanife nin İtikadi Görüşleri, ss.134-139.

¹³⁴ Öz, “Dini İhya Hareketleri”, ss.187-213.

¹³⁵ Öz, “Dini İhya Hareketleri”, ss.187-213.

¹³⁶ Faruk Sancar, “Selefi Düşüncenin Şifreleri”, **DBAAD**, Sayı 3 (15), 2015, s.s. 21-49.

¹³⁷ Sancar, “Selefi Düşüncenin Şifreleri”, **DBAAD**, ss. 21-49.

kavramın kullanmayı tercih etmiştir. Ehl-i rey, hadis tenkidinde ravi zincirinden ziyade akla, makuliyete ayrıca Kur'an'a uygunluğa bakmıştır.¹³⁸ İmam Gazali, “aklın reddinin nakli ve dini red anlamına geleceğini”, zira dinin ancak akılla anlaşılabilirliğini söyleyerek, akıl ve nakil arasında bir denge kurmaya çalışmış, ikinci dönem ulemalarından birisidir.¹³⁹

Ahmet Keleş, efdaliyet ve öze dönüş hususlarında, “Sahabe ve Tabiin neslinin doğru anlaşılmasının lüzumundan” söz etmektedir. Sahabenin adaleti kavramı hadis usulünün temel kavramı teşkil etmektedir. “Bir sahabenin naklettiği sözü, Tabiin üzerinden almaktayız. Tabiin’in tamamının güvenilir olması gerekir. Usul açısından bu ilke gözden geçirilmeye muhtaçtır”¹⁴⁰ diyerek, konuya açıklık getirdiği görülmüştür. Ehl-i Sünnet fıkında, insanın hürlüğü tartışılmış, “Allah, illet gözetmez” ilkesi Eş’ari kelamın ana ilkesini teşkil etmiştir. Sünni fukuhanın fıkında hükümler, illetlere bağlıdır. Kıyas, bu ilke üzeredir. Tebe-i Tabiin kuşağı çok önemlidir.¹⁴¹ Vasıl b. Ata gibi. Keleş’e göre; “Ebu Hanife’nin farazi fıkı, istihşamı açıklayan bir âlim olarak Tabiin içerisinde önemli bir yeri vardır. Akılcı metod karşısında nakilci duruş bu gün realitenin dışında bir yapı oluşturmaktadır. Dinin bilgi kaynaklarından nasıl istifade edileceği ile ilgili olarak bugün yeniden konuşmaya ihtiyaç bulunmaktadır.”¹⁴²

İlk Harici zihniyet ile İslâm düşüncesinde *öze dönüş* söylemi karşımıza çıkmıştır. İtidali salık veren akl-ı selim ile Sünnet-i seniyye’ye uygun bir çözüm üretilemediği için bugün İslam dünyasının pek çok bölgesinde benzer problemlerin sürdüğü bilinmektedir. Hz. Peygamber’in vefatından sonra, kabilecilik yaşamından kalan asabiye’nin de yeniden diriltildiği görülmüştür. Ümeyye ve Haşimoğulları aralarında hilafete daha layık hangi soyun olduğunu tartışmıştır. Hz. Ali öncesinde, iki halifenin de şehit edilmiş olması, ayrılıkların artması ile sonuçlanmıştı. Kербela (681) da Peygamber torunu Hz. Hüseyin ve ailesinin katledilmesi, derin kırılmaların başlangıcı sayılmıştır.

¹³⁸ Akyol, s.77-85.

¹³⁹ Gazali, **El- Kanunü’l Külli Fi’t Te’vil**, s.126; Osmn Karadeniz, İnanç Esaslarını Temellendirme Sorunu, İFAV 2. Baskı, İstanbul, 2013, ss.114-115.

¹⁴⁰ Ahmet Keleş, “İslâm’da Temel Ekoller”, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konferansı**, 30.04.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=icYw0AATWSU&feature=> (erişim tarihi:13.03.2019)

¹⁴¹ Keleş, “İslâm’da Temel Ekoller”, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konferansı**, 30.04.2019. (13.03.2019)

¹⁴² Keleş, “İslâm’da Temel Ekoller”, 2019, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konferansı**, 30.04.2019. (13.03.2019)

İslâm mezhepleri arasında Kur'an'ı zahiri yorumuyla ele alan mezhep Haricilik'tir¹⁴³. Hariciler, Haricilikte, "la hükmü illa lillah" (hüküm ancak Allah'a aittir) ilkesi ile hareket edildiği görülmüştür. Ancak aşırı bir yorumla etraflarında bulunan ilk müslüman sahabeleri dahi küfr ile itham etmişlerdir. Haricilere göre, "Hz. Osman ilk altı yıldan sonra, Hz. Ali de tahkimden sonra küfre girmiştir."¹⁴⁴ Bu durum göstermektedir ki Harici zihin yapısında tekfir çok kolay yapılmıştır.

İmam Berbehari, Rasülün vefatından Hz. Osman'ın şehadetine kadar geçen süre için "din-i atik" olarak tanımlamıştır: "Sonrasınd bidat devri, sonra fırkalalara davet ve Rasülün ve ashabının konuşmadığı konularda sual ve sorgu devri yani mihne başlatılmıştır. Bu kişilerden bazıları, akıllarının erdiğini alıp diğerlerini bırakmıştır. Sonra tekfir başlamıştır."¹⁴⁵ Sözleriyle bu dönemi tarif etmiştir.

Bu görüşün karşısında ehl-i hadis tarftarları "Dini bir hükm varmak için meseleler Kur'an ve hadise havale edilmelidir. "Allah insanlar üzerinde nimetini tamamlamıştır."¹⁴⁶ ile "Kitapta hiçbir şey noksan bırakılmamıştır"¹⁴⁷ ayetler misal verilmiştir. Allaha benzer ler koşmaya çalışmayın. Allah bilir siz bilmezsiniz" ayetini, "rey ve tevilin gereksiz bir yol olduğu" şeklinde anlamlandırmışlardır. "Gerçek geçmişte yaşanmış ve tamamlanmıştır. Artık ona itaat gereklidir" anlayışını savunmuşlardır."

"Namaz kılmaktan alınları ve dizlerinde nasır bağlayan Hariciler ibadete böylesine düşkün olmasına rağmen, Hz. Osman ve Hz. Ali hakkında kötü söz söylemeyen onları tekfir etmeyen Abdullah bin Habbab bin Eret'in ve hamile hanımını öldürmekten çekinmemişlerdir."¹⁴⁸

Hariciler, düşüncelerini ispat etmek için Kur'an-ı Kerim'i referans göstermiştir: Mesela, Ezarika "muhaliflerinin çocuklarını bile öldürüleceği" şeklinde

¹⁴³ Günümüzde Şii-Zeydiyye grubu Ehl-i Sünnet'e yakın olarak kabul edilir. Şiiliğin İbaziyye, Acarika ve Zahirîyye gibi kolları vardır. Yemen'de İran ile Suudi devletleri arasındaki Şii-Sünni çatışmasında, binlerce kişi hayatını yitirmiş, yaralanmış, kentleri yıkılmıştır.

¹⁴⁴ Keleş, "İslâm'da Temel Ekoller", 2019, Anadolu İlahiyat Akademisi Konferansı, 30.04.2019. (13.03.2019)

¹⁴⁵ M. Zeki İçsan, **İslami Düşüncede Yenilik**, ss.67.

¹⁴⁶ Maide 5/ 3.

¹⁴⁷ Enam 6/38.

¹⁴⁸ "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir, kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir ve kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıkların ta kendileridir" (Maide: 44,45 ve 47)

görüşlerini Nuh suresinin 26. ve 27. ayetlerine dayandırmıştır.¹⁴⁹ Haricilere göre, Tahkim olayında Sıffin Savaşı'nın sonucunun hakemlere havale edilmesi, küfrü gerektiren bir durumdur.¹⁵⁰

Keleş'e göre, Ezarika'nın siyaset açısından adalete ve ilme vurgu yapması, her ne kadar Harici zihniyetin tekfirci karakteri tarafından gölgelenmişse de, bir ıslah düşüncesi barındırması açısından dikkat çekmektedir. Her şeyin güç ve gelenek olarak algılandığı bir zeminde, Kureyş'in otoritesini tartışmak ise, İslâm düşüncesi açıdan bir yeni durumu göstermiştir.¹⁵¹ Ancak Ezarika düşüncesi Zeydiyye düşüncesine göre daha katı ifadeler kullanmıştır. Zalim imama karşı ayaklanmayı kendileri açısından ilk defa bir ilke haline getiren Ezarika, şu görüşleri benimsemiştir:

“Müslümanlardan kendilerine katılmayan müşriktir, bir kimselerin kadınları ve çocukları öldürmek mallarını yağmalamak caizdir. Onların çocukları da kendileri gibi ebediyen ateşte kalacaklardır. Haricilerden kendilerine katılmayanlar gafildirler. Cezası yoktur, tazir cezası erkeklere uygulanamaz. Devlete karşı mali sorumluluklarını yerine getiren Yahudi ve Hristiyanların katli haramdır. Çalınan paranın miktarına bakılmaksızın hırsızlık haddi uygulanır. Takiyye ne sözde ne de amelde caizdir. Amel imandan cüzdür. Büyük günah işleyen kimse ebedi olarak cehennemde kalacaktır.”¹⁵²

Ameli imanın ayrılmaz bir cüzü gören İbadiler, görüşlerini ispatlamak için bazı ayet ve hadisleri delil olarak kullanmışlardır.¹⁵³ “Müminler, ancak o kimselerdir ki Allah'a ve Peygamber'ine iman etmişlerdir, Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaşmışlardır. İşte böyle kimseler, imanlarında sadık olanlardır.”¹⁵⁴ “O Müminler ki, namazlarında tevazu ve korku sahibidirler, faydasız işten yüz çevirirler, zekâtlarını verirler.”¹⁵⁵

¹⁴⁹ Keleş, “İslâm'da Temel Ekoller”, 2019, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konferansı**, 30.04.2019. (erişim tarihi:13.03.2019)

¹⁵⁰ Keleş, “İslâm'da Temel Ekoller”, 2019, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konferansı**, 30.04.2019. (erişim tarihi:13.03.2019)

¹⁵¹ Ahmet Keleş, “İslâm'da Temel Ekoller”, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konfr.** 30.04.2019. <https://www.youtube.com/watch?v=icYw0AATWSU&feature=> (13.13.2019)

¹⁵² Ahmet Keleş, “İslâm'da Temel Ekoller”, **Anadolu İlahiyat Akademisi Konfr.** 30.04.2019.

¹⁵³ Halil Efe, “Selefi Düşüncenin Referanslarından Ahmet b. Hanbel'in Fıkıh Anlayışına Dair Bir Değerlendirme”, **İSAR**, 23 Eylül 2017, 1.Oturum 09.00-09.30. <https://www.youtube.com/watch?v=Fm65zDCqNbI> (23.03.2019)

¹⁵⁴ Hücurat: 15.

¹⁵⁵ Müminun: 13.

1.3. SELEFİYYE MEZHEBİNİN TEMSİLCİLERİ

Selefiyyenin ilk aşamasında hadislerin tedvini çalışmalarının başlatılmasında Ömer b. Abdülaziz, etkili olmuştur.¹⁵⁶ 710’lu yıllardan 800’lü yıllara kadar *Cami’ül Kebir* adı verilen hadis havuzunda çok sayıda hadis toplanmış oldu. Buhari ve Müslim bu hadisler içerisinden senet ve ravi zincirine uyanları derleyerek kitaplaştırdı.¹⁵⁷ Selefiyye düşüncesini İmam Malik belirlemiş olsa da sonrasında ondan farklı bir görüşle akidevi temellerini atan Ahmet b. Hanbel İbn Teymiyye, Kayyım el-Cevziyye olarak kabul edilmiştir. Hanbeli mezhebi ilk dönem Selefiyye nin temel görüşlerini göstermiştir. 1328’lerde İbn Teymiyye bu çizgiyi takip etmiştir. En son dönemde Vehhabi düşünce ile yayılan Selefiyye, başlangıcından itibaren aynı düşüncede kalmamıştır. Değişerek bugüne gelmiştir

1.3.1. Ahmet b. Hanbel

İmam Malik, hadis ilminin dindeki yerini sağlamlaştıran eserler ortaya koymuşsa da Selefiyye’nin itikaddaki imamı Ahmet b. Hanbel (ö.241/855)¹⁵⁸ olarak kabul edilmiştir. Ahmet bi Hanbel Hicri 179 (781) de Bağdat’ta doğmuştur. Aslen Basralıdır. O, Ömer b. Abdülaziz ve İmam Malik’in açtığı hadis merkezli bir İslami düşüncüyü takip etmiştir.¹⁵⁹ Selefililiğin fikhini Ahmet b. Hanbel inşa etmiştir. Bağdatta Mutezile âlimleri ile pek çok tartışmaya girmiş dönemin yönetimi ile anlaşamamış hapsedildiği zindanda vefat etmiştir. Kendisinden sonra Ebu Davud fikhî hadislerin tedvini işini sürdürmüştür.¹⁶⁰ Ahmet b. Hanbel’in hocası İmam Şafii hadis merkezli düşünceden farklı olarak, akli delillere daha yakın bir görüş içinde olmuştur. İmam Şafii, görüşleriyle fıkhîta yeni bir yol açmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁶ Bozkurt, s.35.

¹⁵⁷ Koca, 2002, s.35; Bozkurt, s.21.

¹⁵⁸ Ali b. Medini, ”Allah bu dini Ridde günü Ebu Bekir ile Mihne günü de Ahmed b.Hanbel ile yüceltmıştır.” demiştir. Azığın takva olsun, ahiret hep gözünün önünde bulunsun, hayırları araya bir engel girmeden yapmaya bakın.” sözleri, Ahmed b. Hanbel’in hayatını nasıl geçirdiğini göstermektedir.

¹⁵⁹ İmam Malik, Müsned ve Muvatta’sında hadis tedvini için özellikle Hicaz bölgesinin ravilerinden faydalanmıştır. Ebu Zehra, 1983, s. 364; Bozkurt, “Selefililiğin Tarihsel Gelişimi”, s. 27.

¹⁶⁰ Bozkurt, “Selefililiğin Tarihsel Gelişimi”, s. 27.

¹⁶¹ Ahmet Keleş, “İmam Şafiinin Fıkıh Usulünde Sünnet Vahiy İlişkisi”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1, 1999, ss.151-194; 2018, s. 35-56.

O, kitap, sünnet, sahabe fetvaları, mürsel ve zayıf hadisleri epistemolojik olarak kabul ederken, kıyas, akıl, re'yy, te'vil, istihsan metodlarına lüzumlu ve zorunlu hallerde başvurulacağını ifade etmiştir. Ancak Hulefa-i Raşidin devrinde, akıl ve kıyas yoluyla yapılan çok sayıda içtihad olduğu bilinmektedir. Ahmet b. Hanbel, Allah'ın sıfatları, müteşabih ayetlerin manası meselesinde, naslarda anlatılan bilgiyi yeterli bulmuştur.¹⁶² Ahmet b. Hanbel'e göre:

“... İman, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel bütünlüğü ile kaim olur. İslâm ise tasdik ve ikrardır. İnsan şirk hariç açıkça bir nassı inkâr etmedikçe, günah işlese de dinden çıkmaz. Büyük günah işleyen tövbe etmeden ölürse, durumu Allah'a kalmıştır. Allah dilerse bağışlar, dilerse azab eder. Allah'ın sıfatları konusunda tartışmak doğru değildir. Akıl yerine nasların zahiri manası ve açık meali delil olarak kabul edilir. Kur'an'ın mahlûk olmadığını fakat Allah'ın kelamı olduğunu Allah'ın kazasından rıza, sabır, emrettiğini yapmak, nehyettiğinden uzaklaşmak, kadere iman ile mücadeleyi bırakma Tâbiler, imamlar ve fakihlerin ittifak ettiği Peygamber sünnetidir. Hilafeti ya da devlet reisliğini zorla ele geçirdiği halde, halkı memnun eden ve adaleti yerine getiren kimseye, kendisi facir olsa bile itaat vaciptir, böylece fitnenin önüne geçilmiş olur. Allah'ın kulu olan kişi, şirk hariç açıkça bir nassı inkâr etmedikçe günah işlese de İslâm'dan çıkmış olmaz.”¹⁶³

Abbasi hükümdarı Farisi kökenli Memun devrinde Mutezile mezhebi devletin resmi mezhebi ilan edilmiştir. Bu dönemde, Kur'an-ı Kerim'in anaşılmasında zahiri manayı esas alan tevil karşıtlığı ile yorumu bilginin kaynaklarından kabul eden Mutezile âlimleri arasında tartışmalar yaşanmıştır. Kur'an-ı Kerim, mahlûk mudur değil midir? gibi sorular etrafında bölünmeler yaşanmıştır.¹⁶⁴

Miladi 846 yılına kadarki süreçte (Mihne olarak adlandırılan tecrit ve tefrik dönemi) Ahmet b. Hanbel türlü zorluklar yaşamıştır. Onun düşüncesinde “Kur'an ve Sünnet'e, Sahabe, Tabiin ve Tebe-i Tabiin neslinden ulaşan rivayetlere asıl kaynak olarak sıkıca sarılmalı, bid'atleri temizleyerek dini düşüncede öze dönülmelidir.” anlayışı hâkim olmuştur.¹⁶⁵

İmam Şafii, kitap ve hikmet bahsinde geçen hikmetin sünnet olduğunu kabul etmiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber kendisinden sonra ravilerin çoğalacağı ve kendi sözlerinin Kur'ana arz edilerek alınmasını istemiştir.(Beyhaki, Munkatı)

¹⁶² Fırlı, **Günümüz İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014, ss.144-147.

¹⁶³ Fırlı, **Günümüz İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014, ss.144-147.

¹⁶⁴ Akdoğan ve Kalaycı, İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı, “Sahve ve Vehhabilik”, **TODÇ Dergisi**, cilt 1,sayı 1,2014, s.158-159.

¹⁶⁵ Akdoğan ve Kalaycı, İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı, “Sahve ve Vehhabilik”, **TODÇ Dergisi**, cilt 1,sayı 1,2014, s.158-159.

Ahmet b. Hanbel, kendisinden sonraki nesilleri etkileyen bir İslâm âlimidir. Selefiyye'nin erken döneminde etkisi oldukça fazla olmuştur. İmam Ahmet, aynı zamanda dört Sünni fıkıh mezhebinden birisi olan Hanbeli'ye'nin kurucusu sayılır. O, ilmi metodunda mürsel hadisi kıyasa tercih etmiştir. Ahmet b. Hanbel gibi aynı metodu takip eden âlimler de mesailerin büyük bölümünü hadisleri dinleyip rivayet etmeye ayırmışlardır.¹⁶⁶ Mihne döneminde (813-846),¹⁶⁷ dinin aslının korunması düşüncesi ile hareket ettiği görülmektedir. Halife Me'mun devrinde, evvela zorlukla karşılaşmış, hapsedilmiş daha sonra ise halife Mütevekkil devrinde de serbest kalarak Selefiyye düşüncesinin esaslarından metne bağlılık, bid'at ve rey karşıtlığını dile getirdiği görülmüştür. Fıkıh görüşleri *Kitab-ı Mesâil*' de ele almıştır. Hadis ve Sünnet ile Sahabe ve Tabiin'in görüşlerini Raşit halifelerinin sünnetini de içermektedir.¹⁶⁸ Bu dönemde, “esas ilim, eserlerden ibarettir” anlayışı geçerli olmuştur. Yani ilim “Hadis” ilmidir. Rivayetler zayıf bile olsa, te'vil, kıyas, istinbat gibi yorum ve mantığa dayanan yöntemlerden üstün tutulmuştur. Bu durumun zamanla katı bir esercilik ile zahiri okumayı beraberinde getirdiği, dinin siyasi meşruiyyet için araçsallaştığı dönemlerde de yöneticiler için istismar edilen bir düşünme biçimi oluşturduğu, görülmüştür.¹⁶⁹

Ehl-i hadis'in her şeyi kapsayıcı Sünnet algısı, Ebu Hanife gibi Ehl-i reyden ulemanın “temel ilke ruhsattır” göüşünün zıddıydı. İmam Şafi ise “yaşayan Sünnet” kavramın kullanmayı tercih etmiştir. Ehl-i rey, hadis tenkidinde ravi zincirinden ziyade akla, makuliyete ayrıca Kur'an'a uygunluğa bakmıştır.¹⁷⁰

Rey ehli ise, “Hz. Peygamber dışında herkesin görüşü alınır da atılır da.” görüşünü seslendirmiştir. Diğer müçtehidler Âsar ve Hadis ilmiyle meşgul olunmasını önermiştir. Kıyas, sedd-i zerai ve maslahatla da içtihad yapmış olduğu

¹⁶⁶ Halil Efe, “Selefi Düşüncenin Referanslarından Ahmet b.Hanbel'in Fıkıh Anlayışına Dair Bir Değerlendirme”, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017,1.Oturum 09.00-09.30. (erişim tarihi:23.03.2019)

¹⁶⁷ Mihne dönemi, Abbasi hükümdarları Me'mun, Mutasım ve Vasık dönemlerinde süren dini baskı ve şiddetin hâkim olduğu bir dönemdir. Önceleri Mutezile'ye karşı olan düşünceler yasaklanmış sonra da Hanbeli mezhebinin devlette güçlenmesiyle Mütevekkil devrinde Mutezile mezhebinden olanlar baskıya ve takibe uğramıştır. Bu dönem, 813-846 arasında sürmüştür. Abbasi devleti içerisinde Farisi ve Bizans etkisinin olduğu dönemdir. Önceleri mantık, felsefe gibi ilimler önemli sayılırken sonrasında Hadis ilmi dışındaki ilimler harici ilimler olarak gereksiz görülmüştür.

¹⁶⁸ Kutlu ve Aydın, “Ehl-i Sünnetin Fıkhi Boyutu”, **İslam Mezhepleri Tarihi**, Ed.Hasan Onat Sönmez Kutlu, 2.Basım, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, ss. 446-447.

¹⁶⁹ Kutlu ve Aydın, “Ehl-i Sünnetin Fıkhi Boyutu”, **İslam Mezhepleri Tarihi**, Ed.Hasan Onat ve Sönmez Kutlu, 2.Basım, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, ss. 446-447.

¹⁷⁰ Akyol, s.77- 85.

görülmüştür. Yani katı bir düşünceden çok vasat yolu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ona göre, “Nakli deliller tüketildikten sonra, akli delile müracaat edilebilir.”¹⁷¹

Ahmet b. Hanbel’in hocası İmam Şafii, akli delillere daha yakın bir görüş içinde olmuştur. İmam Şafii, görüşleriyle fıkıhta yeni bir yol açmıştır. Kendisinden sonraki pek çok ulemanın düşüncesinde bu görüşün izlerini sürdüğü bilinmektedir.

İmam Malik, hadis ilminin dindeki yerini sağlamlaştıran eserler ortaya koymuşsa da Selefiyye’nin itikaddaki imamı Ahmet b. Hanbel (ö.241/855)¹⁷² olarak kabul edilmiştir. Ahmet b. Hanbel’e göre iman, kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amel etmek ile oluşur. İslâm ise tasdik ve ikrardır. “Allah’ın kulu olan kişi, şirk hariç açıkça bir nassı inkâr etmedikçe günah işlese de İslâm’dan çıkmış olmaz.”

Hanbeli mezhebi, Ehl-i Sünnet mezhepleri arasında daha az müntesibi olan bir mezheptir. Ahmet b. Hanbel’in akidevi açıdan temellerini attığı Hanbelilik mezhebi, İbn Teymiyye ve Abdülvehhab’ın ihyasının ardından son iki yüzyılda, Suudi devleti’nin resmi mezhebi olduktan sonra yayılmıştır. Selefilikle benzerliği ise Allah’ın tenzihi, teşbih ve tescime uzak durmalarıdır. **Hanbeli mezhebine göre:** “müteşabih ayetler akıl yürütme yoluyla veya te’ville bilinemez. Bu meselede, akıl yürütme, istidlal, kıyas ve içtihat ile ortaya konulan fikir inanç ve uygulamalar bid’attir. Allah’ın isim ve sıfatları Kur’an da belirtildiği gibi kabul edilir”¹⁷³ düşüncesi esas alınmıştır.

1.3.2. İbn Teymiyye

İbn Teymiyye Urfa Harran’da 661/1261’de doğmuştur. Onun döneminde Anadolu ve Suriye de Hanefi mezhebi İran ve çevresinde Şia mezhebi, Dğer Arap vilayetlerinde ise Selefiyye düşüncesi hâkim durumda idi. Memlûk devleti ile arası açılan Teymiyye İslm düşüncesinde namaz ve cihad meselelerine odaklanmıştır. Kabir ziyareti, resim, müzik, felsefe gibi konulara karşı katı bir tutum takınmıştır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Kutlu ve Aydın, “Ehl-i Sünnetin Fıkhi Boyutu”, ss.446-447.

¹⁷² Ali b. Medini, “Allah bu dini Ridde günü Ebu Bekir ile Mihne günü de Ahmed b. Hanbel ile yüceltmıştır.” demiştir. Azığın takva olsun, ahiret hep gözünün önünde bulunsun, hayırları araya bir engel girmeden yapmaya bakın.” Sözleri de Ahmed b. Hanbel’in hayatını nasıl geçirdiğini göstermektedir.

¹⁷³ Yörükan, 1953, ss.51- 59; Hasan Onat, s. 487;

¹⁷⁴ İbn Teymiyye, **Mecmu’u’l Fetava**, Thk. Amir el Cezzar- Enver el- Bazi 3. Basım, Darül Vefa Riyad, cilt 18,s.228; Bozkurt, “Selefilğin Tarihsel Gelişimi”, s.31.

Selefi İslâm düşüncesini ihya eden, aynı zamanda da kendine has bir yorumla onu akıl ile nakil arasında uzlaştırmaya çalışan, fukuhadan biri de Takiyüddin İbn Teymiye'dir (ö.728/ 1328). İbn Teymiyye kendi anlatımıyla hayatı boyunca "taklit ve taassup ile mücadele" etmiştir. Epistemolojik olarak, orta yol yani akıl ve nakli birlikte ele alması, onu Selefiyecilerden ayırmaktadır.¹⁷⁵ İbn Teymiye'nin Hanbeli mezhebine bağlı olduğu ifade edilmektedir. Zamanın zorlukları karşısında toplumu uyuşukluğa sevkettiği düşüncesiyle, batı menşeli tasavvuf akımlarını ve bidatleri tenkit etmiştir: "...zamanla Selef-i Salihin'in çizgisinden ulum-i dâhilinin etkisiyle bozulma olmuştur" sözleriyle o, Yunan kaynaklı mantık, felsefe gibi ilimlerin karşısında olmuştur. İslâm'ın muhafazası için "dinin asıl kaynaklarına dönülmesi" gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁶ "Kurtuluşa, faydalı ilim ve salih amel ile ulaşılacaktır." Kur'an da açıklandığı üzere, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği ve hayatında misalleri bulunan Sünnetinden başka kurtuluş yolu bulunmamaktadır. İbn Teymiyye, kendi anlatımıyla hayatı boyunca "taklit ve taassup ile mücadele" etmiştir. Epistemolojik olarak, orta yol yani akıl ve nakli birlikte ele alması, onu Selefiyecilerden ayırmaktadır.

"İman, söz, amel, niyet ve sünnete bağlılıktır. İman artar ve eksilir. İmanda İstisna vardır. Bu hal bir şüphe değildir o âlimlerin âdetidir (Sünne maziye) Kaderin iyisi kötüsü azı çoğu Allah'tandır, Ehl-i kible için cennetlik ya da cehennemlik diyemeyiz, Hilafet Kureyştedir. Cihad adilane ya da zalimane davransa da imamlarla, Cuma ve Bayram namazı, Hac da sultanlarla, haraç ve benzeri sadaka emirlere ödenir. Fitne durumunda her iki taraftan uzak durulmalıdır. Ehl-i Kibleye dokunulmaz, Deccal, kabir azabı, sırat, mizan, havz, sur, kevser, lehv-i mahfuz gerçektir. Kıyamet günü şefaattir. Cennet ve cehennem yaratılmış halen vardır ve ebedidir. Yedi gök, yedi arz, arş, kürsi yaratılmıştır. Kur'an yaratılmış değildir, Allah'ın kelimasıdır. Kıraatın yaratıldığını söyleyen de Cehmiyyedendir. Rü'yet haktır. Raşit halifelerfazilet sırası geliş sırasıdır, haklarında kötü söz edilmez ve edenler cezalandırılmalıdır. Onlardan snra da en faziletli sahabelerdir. Din asardır. Kıyas ve rey dini bilginin metodu sayılmamalıdır. Dini kaynak kitap, sünnet, asar sünenlerden müteşekkil olmaktadır. Rivayet bağlılık esastır.¹⁷⁷

İbn Teymiye, Moğol işgaline tanklık etmiştir. Moğal İlhanlı kolu daha sonradan Müslüman olmalarına rağmen Şer'i kanunlar yerine, kendilerine ait eski

Bknz. İbn Teymiye, **Mecmuatü'r Resaili'l- Kübra**, Matbaaatu'l Amiretü's Şerefiye, Kahire, 2005, s. 277-316.

¹⁷⁵ Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri, s.134.

¹⁷⁶ Soner Duman, "İbn-i Teymiye'nin Fıkıh Düşüncesi", **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017, 1.Oturum 10.00-10.30. https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo (12.03.2019)

¹⁷⁷ Satılmış Öz, "Dini İhya Hareketleri", **ÇÜİF Dergisi**, 2014, 14/19, ss.187-213.

Cengiz yasalarını uygulamayı sürdürmeleri nedeniyle, İbn Teymiye, bu durumun küfür olduğu neticesine vararak “Moğollara karşı cihadın sürdürülmesi” gerektiğinin fetvasını vermiştir. Bu fetvalar, Tatar Fetvası olarak bilinen fetvalardır. *Tatar ve Mardin fetvaları* günümüzde de halkı Müslüman ülkelere karşı silahlı mücadele yürüten Selefi örgütler için referans kaynağı teşkil etmiştir.¹⁷⁸ Ahmet Özel’e göre, Moğollar’ın Mardin’i işgali Müslüman halkın göç etmesi ya da teslim olması durumları oluşmuştur. İbn Teymiye, şehri terkedemeyenler için “*Yönetim dini yaşamlarına müdahil olmazsa, orada kalınabilir ve kalanlar da münafık olmazlar*” demiştir.”¹⁷⁹

Cihat, İslâm’ın temel kavramlarından. Kılıçla, topla savaş kıtal olarak adlandırılır. Cihat kıtaldan ayrı olarak daha şumullü bir olguyu anlatmaktadır. Her türlü iradi cehd ve gayret ile zulme karşı çıkmayı, mazlum ve korumasız halkı kurtarmaya matuf bir hareketler bütünü göstermektedir.¹⁸⁰ Reşid Rıza, “savaşın fena bir şey olduğunu, Kur’anda da savaşın ancak zulmü durdurmak, mazlumu kurtarmak ve fesadı gidermek maksatlarıyla başvurulacak bir yol olduğunun ifade edildiğini” söyler.¹⁸¹

Bütün bu anlatımların dışında “*Hayat, iman ve cihaddan ibarettir.*” anlayışı, günümüzde, özellikle Yeni Selefiyenin cihadi grupları içerisinde oldukça fazla değer bulmaktadır. Ancak yukarıda izah edildiği üzere, buradaki cihad daha çok kıtal kavramına yakın bir tanımla ele alınmıştır. Bu durum, *tevhid, şirk, bid’at, dar’ül harp ve dar’ül İslâm* olguları çerçevesinde ele alınarak meşrulaştırılan bir kıtal anlayışını göstermektedir. Bu konu hakkında kendi aralarında da fikri ayrılıklar yaşadıkları bilinen bu grupların cihat ilan ettiği kişiler çoğunlukla Müslümanların kendi içerisinde yer almış olduğu görülmüştür.

Miladi 12. ile 14. yüzyıl arasında Abdülkadir Geylani, Mevlana Celaleddin Rumi, Şah-ı Nakşibendi öncülüğünde, İslam dünyasında tasavvufi düşünceler

¹⁷⁸ Moğol istilasına karşı, İbn Teymiyye’nin (1300) Mardin fetvası, işgallere karşı yapılması önerdiği direnişlerle ilgilidir. (El- Kaide eylemlerinde bu fetvayı kullanmaktadır.)

¹⁷⁹ Ahmet Özel, “Mardin Fetvası”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 43 (2012/2), 41-64. (Bugün bu fetvadan yola çıkarak eylemlerini sürdüren *El-Kaide, Tekfir ve Hicre, Hizbu’l Tahrir* gibi örgütler bulundukları yönetimin “*savaş edilecek bir harp ülkesi yönetimi*” olduğundan yola çıkarak, meşruiyet elde etmiş oldukları görülmüştür.)

¹⁸⁰ Masharuddin Siddiki. **İslâm Dünyasında Modernist Düşünce**, Dergâh Yayınları, İstanbul,1990, s.188.

¹⁸¹ Masharuddin Siddiki, **İslâm Dünyasında Modernist Düşünce**, Dergâh Yayınları, İstanbul,1990, s.188.

yayılmıştır. 13. yüzyılda, tarikatlarla beraber İslâmi düşüncede batini yorumlar önem kazanmıştır.¹⁸² Bunların arasında Abdülkadir-i Geylani'nin (470/1077) Selefiyye düşüncesi yani o günkü anlamıyla hadis merkezli düşünceye katkısı olmuştur. Ebu Davud ve İmam Eşari gibi İmam Şafii'nin de hadis merkezli düşünceye etkileri olumlu olmuştur.¹⁸³ İbn Teymiyye, bidat ve şirk olarak değerlendirdiği tarikat liderlerinden Şeyh el-Menbici ile mücadelesinden sonra Kahire'de hapse atılmıştır. Kişilere ve onlara ait olan türbelerine çok değer verilmesinin şirk ve bid'at oluşunu ehl-i sünnet yoluna uymadığını anlatmıştır.¹⁸⁴

Selefilik düşüncesini, İbn Teymiyye'nin talebesi İbn Kayyim el- Cevziyye (751/1250) tarafından sistemli hale getirilmiştir. Daha sonradan Muhammed İbn Abdü'lvehhab, bu düşünceyi resmi- politik bir zeminde değiştirmiş, Osmanlı Devletine karşı başlattığı isyanlarda bi meşruiyyet aracı olarak kullanmıştır. Selefilikle bağı sadece “*selefe dönelim*” sözleridir.¹⁸⁵ İbn Teymiyye'nin (728/1328) Hanbeli mezhebine bağlı olduğu ifade edilmektedir.

Yaşadığı zamanın siyasi, dini problemlerinin de etkisiyle, taklit ve taassupla mücadele etmiştir. Mevcut tasavvuf anlayışını eleştirmiştir. İbn Teymiyye, “Selef-i salihin çizgisinde, ulum-i dâhilinin etkisiyle bozulma olmuştur.” demektedir.¹⁸⁶ Anlaşılacağı üzere o, Batı menşeli bilimlerin İslâm'ın asıl itikadı düşüncesinde bozulmaları netice verdiğini anlatmak istemiştir.

Farklı kültür ve dinlerden toplumlarla, birarada yaşayan müslümanlar, zamanla tahakküm, istibdat, işgal ve iç karışıklık gibi belalarla karşılaşmıştır. Bu durum, korumacı, savunmacı ya da asla dönüş söylemiyle şekillenen akidelerin doğmasında tesirli olmuştur. İslâm ümmeti içerisinde ulemadan, ümerada ve hükemadan kişilerin, dağılan birliği sağlamak, bozulan akideyi ihya ve özde olan İslâmi inancı korumak üzere, ortaya çıktığı görülmüştür. Böyle zor zamanlarda, Sahabe ve Tabiin dönemlerinin yaşantısı ile o devirde kaleme alınan dini eserler yoluyla, din ihya edilmeye çalışılmıştır.

¹⁸² Sıddıki, İslâm Dünyasında Modernist Düşünce, s.188.

¹⁸³ Altıntaş, 2012, s.146; Bozkurt, “Selefilik'in Tarihî Gelişimi”, s.29.

¹⁸⁴ Akdoğan ve Kalaycı, ss. 160-162. (Tevhid ile Vahdetü'l Vücud, şefa'at ile bid'at ve şirk kavramları etrafında tasavvuf tenkidi İbn Teymiyye'nin düşüncesinde ön plana çıkmıştır.)

¹⁸⁵ Soner Duman, “İbn-i Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi”, **İSAR**, 22-24 Eylül 2017, 1. Oturum, 10.00-10.30. https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo (12.03.2019)

¹⁸⁶ Duman, “İbn-i Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi”, **İSAR**, 23 Eylül 2017, 1. Oturum, 10.00-10.30.

Ashabu'l hadis ile bu dönemdeki Selefîyyenin ortak düşünceleri; “Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Hayr ve şer Allah’tandır. Kur’an, Allah’ın kelimidir. Okunması, yazılması, işitilmesi ve hatırlanmasında da yaratılmamıştır. Allah kıyamet günü görülecektir. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer üstündür. Kabir azabı haktır.”¹⁸⁷ Talebesi İbn Kayyim el- Cevziyye (751/1250) bu düşüncenin yani Selefiliğin teolojik temellerini atılmasında etkili olmuştur. Daha sonradan Muhammed b. Abdülvehhab, Osmanlı Devleti’ne karşı mücadelesinde meşruiyyet aracı olarak “selefe dönelim” çağrısını kullandığı bilinmektedir. Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla Osmanlı devleti ile savaşın cihat olacağı söylenerek, Arap kabileleri isyana teşvik edilmiştir.

Bu tartışmaların tarihi süreçte eskide kalmış gibi görünse de, bugün farklı düşünce sistemleri içerisinde hala etkisini sürdürmekte olduğu söylenebilir. Günümüzde, dinin kalbi fiileri olan ahlakilik, vicdanilik, diğerkâmlık gibi dinin ruhu da sayılan davranışların daha çok konuşulduğu kaatı bir metinselliğin yerine mutedil akli ve nakli bilgilerin birlikte kullanıldığı bir düşünce sistemine duyulan ihtiyaç giderek daha da artmaktadır. Allah için kurtuluşa giden yola faydalı ilim ve salih amel ile ulaşılabilecektir. Kur’an da açıklandığı üzere, Sünnet’ten başka kurtuluş yolu bulunmamaktadır. İslâm’ın kültürel birikimini reddetmiyor oluşu, onun bugünkü anlamda “Yeni Selefilik düşüncesinin inşacı” olduğu tezini doğrulamamaktadır.¹⁸⁸

Birincisinde, kendi ülkesinin cihad ülkesi kabulü, varken diğerinde ise düşmana karşı öz müdafaa için cihad ilanı söz konusu olmaktadır. Cihad anlayışının farklılıklar içerdiğini gösteren bir misal olarak Selefiliğin bugünkü temsilcilerine de bakılabilir. Suriyede Selefî- Vehhabi gruplar, Nusayri ve İsmailiyye’ye *beyti- sad* ve *beyt-i sin* demektedirler. “Onların kestikleri yenmemeli, *nikâhları kabul edilmemelidir. Onların katli gerek*” demektedirler. Bu konu hakkında, onlarla mücadele etmenin üstün farz bir ibadet olduğu vurgulanmaktadır.¹⁸⁹ “Onlar hiçbir mümine karşı akrabalık bağını ve sözleşme hükümlerini tanımazlar. İşte bunlar *haddi aşanlardır.*”¹⁹⁰ Ayetini bu konuda dayanak olarak sunmuşlardır. Ayrıca, İbn Teymiye’nin, Tevhid akidesini bozan inançları barındıran Nusayrilik, Dürzilik gibi

¹⁸⁷ Montgomery Watt, **İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri**, Çev. E. Ruhi Fırlı, Sarkaç Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1981/2010, ss. 404-410.

¹⁸⁸ Hayri Kırbaoğlu, “Maziden Atiye Selefî Düşüncenin Anatomisi”, **İslamiyat (10)**, Sayı 1, 2007, s.145.

¹⁸⁹ Şeyh Ebu Ubeyde Abdullah, **Dersimnews.com**. (Erişim tarihi: 14.09.2019)

¹⁹⁰ Tevbe/10.

Orta Doğu'nun eski mezheplerine karşı verdiği sert fetvalar, çeşitli Sünni yönetimlerce bu mezheplerin mensuplarına karşı yürütülen takibat ve cezalandırmalar için de bir meşruiyet kaynağı teşkil etmiştir.¹⁹¹

İbn Teymiyye, Hanbeli ekole bağlıdır. Tecdit ve ıslah düşüncesini Ehl-i hadis gibi dini naslara dayandırmıştır. Hadislerin tenkidine sadece senet noktasında izin vermiştir. Mantık, felsefe gibi ilimlerin de dini yapıda bozulmaya neden olduğu düşüncesinden yola çıkılmıştır. Fıkıh usulünde bilginin kaynağına ulaşılması ve anlamın ortaya konulmasında izlenecek metodda akıl-nakil birliğine vurgu yapmıştır. Bu yönü daha sonraki takipçileri tarafından zamanla geri plana itilmiştir. Katı bir nakilciliği esas alan din anlayışında olanlar düşüncelerini İbn Teymiyyeye nispetle delillendirmeyi sürdürmüştür. İbn Teymiyye, mezheplerin gerekliliğini kabulle beraber Hanbeli olduğunu ifade etmiştir. Müçtehid imamlara ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Tek bir mezhebe bağlılığa lüzum olmadığını savunmuştur. Mezhepler arası intikali kabul etmiştir. Tüm bunların yanısıra taklit ve taassuba karşı çıkmıştır. Tüm hükümler nasslardadır. Kıyas ancak “müçtehidin acziyetinde başvuracağı bir ilmi metod olabilir” görüşlerini savunmuştur. Bid'at karşıtıdır. Tek bir imama bağlılığı da eleştirir. Akla önem vermesi bakımından diğer hadis merkezli mezheplerden farklı bir yol izlediği anlaşılmıştır.¹⁹² İbn Teymiyye'nin ihya ettiği Selefiliyye düşüncesinin bugün İslâm dünyasında konuşulup tartışıldığı biçimiyle Hanbeliliğe izafe edilen Vehhabilikle ve onun çağdaş tezahürleri ile özdeş olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁹¹ Soner Duman, “İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi”, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017, **1**. Oturum, 10.00-10.30. https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo (12.03.2019)

¹⁹² Soner Duman, “İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi”, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017. **1**. Oturum, 10.00-10.30. https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo (12.03.2019)

İmam Malik “söz alınır da atılır da” görüşünü benimsemiştir. Selefiliyye düşüncesinde ilk hadis tedvini yapan ulemadan biridir.

1.3.3. İbn Kayyım el- Cevziyye

İbn Teymiyye'nin talebesi İbn Kayyım el- Cevziyye bu düşüncenin yani Selefilğin teolojik temellerini atılmasında etkili olmuştur. İbn Kayyım el- Cevziyye'ye (ö.751/1350) göre tevhid; marifet ve ispat noktasında Allah'ın Rab ismi ve sıfatları ile ilgilidir. Allah'ın varlığını, isimlerini, sıfatlarını, fiillerin içerir. Kur'an'ı Kerim'de Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinden bahseden ayetler de marifet ve ispat noktasındaki tevhidi, ispat etmektedir. Kur'an'ı Kerim'de insanları Allah'tan başka ibadet edilen tağutlardan sakındıran ve yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağıran ayetler tevhide işaret etmektedir.¹⁹³

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ehl-i sünnet'in haricinde kalan diğer mezhebi oluşumların kullandığı kitap ve makaleleri eleştirmiştir. Onlara reddiyeler yazmıştır.¹⁹⁴ Ayrıca kelam ilmine ve tasavvufa karşı çıkması, akı ve kültürel öğeleri mahkûm etmesine sebep olmuştur. Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiye akımından zamanla ayrılmış, kendine özgü görüşler de ortaya çıkarmıştır. “Selefi mezhebe dönmeyi, taklidi bırakmayı, şeriatın ruhunu anlama, fikri durgunlukla mücadele etme ve toplumu bu açılardan ıslah etme” gibi düşünceleri olmuştur.

¹⁹³ Nisa 125, Al-i İmran 64, Zuhuruf 28 de Tevhid konusu yer almaktadır.

¹⁹⁴ Z.Yörük, “Vehhabilik”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(1), ss.51- 59.

İKİNCİ BÖLÜM

VEHHABİLİK ve YENİ SELEFİLİK

2.1. SELEFİ DÜŞÜNCEDE ÖZE DÖNÜŞ

Günümüzde Selefiyyeci düşüncede öze dönme fikrinde “*Selefin izinden gidelim*” ve “*hayat, iman ve cihaddan ibarettir*” ilkelerinin temel alındığı görülmüştür. Anlaşıldığı kadarıyla, Selefin hayatı ile Selefiyyeci düşünce birebir örtüşmemektedir. Recep Şentürk’ün söz ettiği gibi, İbn-Haldun, medeniyeti, “ümran” olarak tanımlamıştır. İslâm medeniyeti de bir ahlaki dönüşüm olarak inşa edilmiştir. Recep Şentürk, burada, dinin medeniyetle bağına işaret ederek, esasında Selefiyyeci söylemin yıkıcılığına vurgu yapmaktadır.¹⁹⁵ “Din, medeniyetin insan bağlamında inşasıdır.” Hz. Peygamberin de hayatıyla örneklik ettiği biçimiyle, İslâm dini, insanı ve onun inşa ettiği toplumları Allah ile buluşturmalı, onları toplum ve din dışına itmemelidir. Bugün bu ekolde siyasi olmayan, sufi karakterli cemaat yapıları da vardır.¹⁹⁶ Mısırda ortaya çıkan modernist ıslah hareketi bazı yönleriyle selefiyyeden sayılmıştır. Bu ekol Menar adıyla meşhur olan öncülüğünü Cemaleddin Afgani ve Reşit Rıza’nın yaptığı bir ekoldür. 18. yüzyıla gelindiğinde ise yeni bir değişim yaşanmış, Muhammed b. Abdülvehhab ile (ö.1206/1792) siyasi bir kimlik kazanmıştır.¹⁹⁷ Bugün ise Suudi Vehhabiliğinden farklı olarak, Sahve hareketiyle şöhret bulan yeni bir ayrışma sözkonusudur.

İşcan, modern Selefi gruplardaki şiddet söylemini eleştirerek; “bu dilin bir teolojik temelinin olmadığını, esasında bir kültür kaybı ve yalnızlaşmanın sonucunda oluştuğunu, geleneğin reddiyle birlikte, kimliğini yeniden inşa etmek isteyenlerin bir kaçış yolu olduğunu” anlatmaya çalışmıştır.¹⁹⁸ İşcan, burada Selefilik akımına sosyolojik bir açıklama getirmiştir. Ona göre, Selefilik’in şiddet dilini benimseyenler

¹⁹⁵ Recep Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017, 1.Oturum:16.00-16.30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (12.03.2019) “Din, medeniyetin insan bağlamında inşasıdır.” Şeklinde de açıklanabilir.

¹⁹⁶ Beyazıade Ahmet Efendi. İlyas Çelebi, **İmamı Azam Ebu Hanife’nin İtikadi Görüşleri**. İrfan Yayınları, 5. baskı. İstanbul. 2016. s.43.

¹⁹⁷ İzmirli İsmail. Hakkı, Yeni İlmi Kelam,1, s.105; İşcan, Selefilik, s.31; M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik**, Gece Akademi, 2018, Ankara, s.47.

¹⁹⁸ M. Zeki İşcan’dan aktır. E. Battal, “Uluslararası Din ve Şiddet Semp. İzlenimleri”, **RTE Üniv. Dergisi** 8 (2015), s.183.

kendilerini gelenekten dışlamaktadır. Uluslararası Din ve Şiddet Sempozyumunda (2015) söz alan Şaban Ali Düzgün, Hasan Onat ve Yunus Apaydın, İslâm dininin temel kaynaklarında şiddetin yer almadığını, savaşların zulmü önleme, canın muhafazası, mazlumlara yardım, dinin korunması gibi maslahatlara izafeten başlatıldığı konusuna dikkat çekmişlerdir.¹⁹⁹

Burada sözü edilen şiddet olgusu ile Allah'ın emrettiği cihad kavramı karıştırılmaması gereken iki mefhumdur. Cihad, meşru bir müdafaa ile ayetlerde beyan edilen şartlara bağlı olarak bir savaşı içerdiği gibi, dinin ikamesi adına her türlü cehd ve gayreti de anlatan geniş bir kavramdır. Bunun içerisinde savaş yani kötülüğe eliyle engel olma da bulunur. Ancak şiddet İslam'ın özünde yer almayan yani Kur'an ve Sünnet'te bulunmayan bir yöntemi anlatmaktadır. Çünkü şiddet olayları meşru bir zeminden yoksun olarak kişilerin kendilerini ve masumları da içerisine alan terör eylemleri ile beraber anılmaktadır. Kur'anın bütününe ve ruhuna uymayan bir yöntem olan şiddet yöntemi, birçok Selefiyye âlimi tarafından da kınanmıştır.

Bu tür eylemlerin nassların bağlamından kopararak parçacı bir biçimde yorumlanması ile meşruluk iddiasında olduğu görülmüştür. Bugünün en mühim meselelerinden birisini, bu tür şiddet eylemlerine cevaz veren “zahiri okumaya dayanan dini anlama biçimi” oluşturmuştur.

2.1.1. Vehhabiliğin Ortaya Çıkışı

Vehhabilik düşüncesi 16. yüzyıl sonlarından itibaren, Necid çöllerinden çıkarak yayılan siyasi bir mezheptir. Muhammed b. Abdülvehhab'ın (1703-1792) “Kitab-ut Tevhid” kitabı, Vehhabiliğin temel eseri olarak düşüncenin yayılmasına etki etmiştir. Emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker ile bid'at karşıtlığı bu düşüncenin en çok vurguladığı görüşler olmuştur.²⁰⁰

İbn Teymiyye sonrasında, Hafız Zehebi, İbn Kayyım el- Cevziyye gibi âlimlerin eserlerinde anlattığı düşüncelerle gelişmesini sürdüren Selefiyye, 18.

¹⁹⁹ Emine Battal, “Uluslararası Din ve Şiddet Sempozyumu İzlenimleri”, RTE Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8 (2015), s.190-92.

²⁰⁰ Al-i İmran 3/110. Emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker; Selefiyyede diğer Müslümanlar üzerinde bir emretme yetkisi olarak anlaşılmıştır. Hanefi mezhebinde ise dinde zorlama yoktur. Din nasihatten ibarettir üşüncesi kabul görmüştür.(Bozkurt, s.33)

yüzyılda Muhammed b. Abdulvehhab (ö.1200/1792) ile birlikte yeniden yayılmaya başlamıştır. Hanbeli mezhebinin görüşlerini paylaştığını savunan Vehhabiler, tevhid meselesi üzerinde durmuşlar, bu konunun kabir ziyareti ile olan ilişkisini izaha çalışmışlar ve bid'atlerle mücadele etmişlerdir. Bu konuda öyle ileri gidilmiştir ki, sahabe kabirleri düzeltilmiş, belirgin binalar yıkılmıştır. Son dönemde de Şii karşıtlığı 2006'da gaybdaki Şii imam Hasan el- Askari'nin türbesinin tahribiyle bu konu gündeme gelmiştir. Vehhabi düşüncenin görüşleri, Şia karşıtlığında yoğunlaşmıştı görülmüştür.

Vehhabilik, Sünni halk kesiminde imamların ve velilerin manevi güçlere sahip olduklarına inanılması, mezarlarına aşırı saygı gösterilmesi, oralarda namaz kılınmasına karşı tepkisel bir hareket olarak gelişmiştir. Vehhabilere göre; "İslâm dünyasında yozlaşmış din anlayışı ile bazı sofi tarikatların uygulamaları, halk arasında ahlaki çöküntüye sebep olmaya başlamıştı ve çeşitli bid'atlar dinin emirleri gibi anılmaktaydı." Dini düşüncede aşırılık sözkonusuydu. Bu ortamda bidatlara karşı İslamın saf düşüncesine dönmeyi savunan Vehhabi akımı ortaya çıkmıştı.

Bu bölgede hâkim olan zihniyetin kaynağı, gelenekçi ve muhafazakâr bir zihniyetin temsilcisi olarak bilinen hadis taraftarlarına kadar uzanmaktadır. Ancak Vehhabi görüş, Suudi Krallığının resmi mezhebi olarak, Selefilikten ayrılmaktadır. Meşru yönetimlere bid'atçı ve ya şer'i hükümleri ihlallerinden dolayı isyan etmeleri, ameli imandan saymaları ve tevhidin temel alındığı bu akıma, büyük günah işleyenleri tekfir eden cihadi görüşleri nedeniyle *Muvahhidin* denilmiştir.²⁰¹

Muhammed b. Abdülvehhab, Muhammed b. Suud ile anlaşarak 1744 de ilk siyasi dini faaliyetleri başlatmıştır. 1803'de Hicaz bölgesinin kontrol altına alınmasıyla beraber Vehhabiliğin ilkeleri duyurulmuştur.²⁰² "Vehhabi mezhebin kurucu İmamı Muhammed b. Abdülvehhab amelde Hanbeli mezhebi ve Teymiye düşüncesine bağlı olmuştur. Vehhabilik Hanbeli meshebinden ayrı bağımsız bir selefi düşünceyi göstermiştir.

²⁰¹ M. Z. Yörük, "Vehhabilik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), ss.51- 59.

²⁰² 1803'de Vehhabi güçleri, Taifi yağmalamış, kütüphaneleri yakmış, ganimetleri paylaşmıştır. İbn Suud şu konuşmayı yapmıştır: "Eyyühel Arap!" Sizin dininiz bugün kemale erdi. İslam'ın nimeti ile şereflenip Allah'ı kendinizden razı ve hoşnut kıldınız. Sizin babalarınız tamamen şirk ve küfür üzerine öldüler. Öyleyse onların batıl yollarına meyil ve rağbetten ve onların hayır ve rahmetle anmaktan çekinin. Eyyühel Arap! Şu şartlara uyun ki canınız ve malınız güvende olsun.

Tarihi süreçte ise bu çöllerle kaplı coğrafyayı Roma, Pers ve sonrasında Osmanlıların uzak durduğu bir bölge olarak görmekteyiz.²⁰³ Levis'e göre, "çöl halkı için savaşta ölenler, onurlu ve mutlu kişilerdir". Bu bölge halkının çatışmacı ve savaşçı yönü bilindiği için Roma ve Sasaniler'den sonra İslâm'ın ilk dönemlerinde, şerhlerinden emin olmak ve onları İslâm dinine yakınlaştırmak için "*Müellefe'i kulub*" adıyla da bir fon da oluşturulmuştur.²⁰⁴ Eylemleriyle radikal bir yol izledikleri görünen Hariciler, tekfir ve cihad konusunda aşırı yorumlara sapmışlardır.²⁰⁵ Bu halkların daha sonraki dönemde Bozkurt (2015) ve Köse'nin (2016) de ifade ettiği gibi, Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaşlarda kışkırtıcı bir rol üstlendikleri de görülmektedir.²⁰⁶

İşcan'a (2014) göre, Araplar için çöl yolculuğunda takip edilecek yolun "eskilerin gittiği, bilinen yol olduğu" düşüncesi hâkim olmuştur.²⁰⁷ Günümüz Selefililiğinin kökenleri, bu halkların Harici kimliğinde aranabilir. Harici düşüncenin Vehhabiliği de etkilediği söylenebilir.

Vehhabiliğin 18.yy'ın sonlarına doğru "bid'at karşıtlığı ve öze dönüş düşünceleriyle" ortaya çıktığı görülmüştür. Vehhabiler, itikadi- selefi bir yaklaşımda iken Bozkurt'a göre, amelde Hanbeli, karakterde ise Haricidirler. Vehhabi görüş ise, İbn Teymiye'den dört asır sonra daha katı bir yorumlamayla ortaya çıktığı görülmüştür.²⁰⁸ Vehhabilik, Muhammed b. Abdulvehhab tarafından akidevi olarak kaideleri belirlenen bir mezhebi bir metoddur. Arap yarımadasındaki dini ve siyasi bir hareket olarak görülmüştür. Ortaya çıkışından kısa bir süre sonra siyasi bir boyut kazanan Vehhabilik, İngilizlerin desteği kabileleri etrafında toplanmış, Mir Muhammed b. Suud önderliğinde bir devlet kurmuştur.²⁰⁹ 18. yüzyıla gelindiğinde ise yeni bir değişim yaşanmış, Muhammed b. Abdülvehhab ile (ö. 1206/1792) siyasi bir

²⁰³ İnayet, 1991; Deniz s.69.

²⁰⁴ Deniz, s.67. (*Müellefe'i kulub* yoluyla yeni müslüman olanlar, dine ısındırılırken, şerrinden sakınılanların da düşmanlığı bertaraf edilmekteydi.)

²⁰⁵ İnayet, 1991; Deniz s. 69.

²⁰⁶ Yıldırım Deniz, s.67.

²⁰⁷ Kur'an-ı Kerim'de Tevbe-97 ile Hücürat-14/17 de bedevilerin yaşantısından bahsedilmektedir.

²⁰⁸ Deniz, s.70.

²⁰⁹ 1744,1803,1821,1927 senelerinde dört defa kurulmuş olan Suud Devleti Hicaz bölgesinin kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Mısırdaki ortaya çıkan modernist- ıslah hareketi olan "İhvan-Müslimin" bazı yönleriyle selefiyyeden sayılmıştır. Öncülüğünü Cemaleddin Afgani ve Reşit Rıza yapmıştır.

kimlik kazanıştır.²¹⁰ Bugün ise Suudi Vehhabiliğinden farklı olarak, Sahve hareketiyle şöhret bulan yeni bir ayrışma sözkonusudur.

2.1.2. Vehhabiliğin Görüşleri

Vehhabiliğin temel düşüncelerini inşa eden Muhammed b. Abdulvehhab'ın Hanbeli mezhebindeki İbn-i Teymiyye'nin akidevi görüşlerini takip ettiği görülmüştür. *Kitabü-t Tevhid* (1738) adlı eserinde Vehhabiliğin temel görüşleri yer almıştır. Hanbeli mezhebi ile Hariciliğin İbadiye kolunun düşüncelerinin sentezlendiği kitabında tevhidi üçe ayırmıştır: Tevhid-i ulûhiyet, tevhid-i ubudiyet ve tevhid-i amali. Birincisinde “yalnız Allah'tan yardım dileme ve sadece O'na ibadet etme” söz konusudur. İkincisinde, “Allah'ın her şeyin maliki olduğu”, üçüncüsü “iman ile amelin birlikte olduğu” inancı açıklanmıştır.²¹¹ Bu görüşlere göre; “Allah'tan başkasından şefa'at dilemek, tevessülde bulunmak, kurban kesmek şirk ve bid'attır.” Düşünceleri, 18. yüzyıl ortalarında sosyal ve dini yaşamda var olan aşırı inançlara karşı “dinin özünü muhafaza ve Ehl-i sünnet akidesini ihya etme” ile ilgili görülmüştür. El- vela ve el-bera, emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münkeri uygulamak, bidat ve şirkle mücadele etmek bu görüşte mühim bir yer tutmuştur.

2.1.3. Temel Kaynakları ve İlkeleri

Vehhabilik mezhebinin kaynaklarını; Kitap, sünnet, icma, kıyas, sahabe kavli, mesalih-i mürsele, istihsan, sedd-i zerai, muraat-ı hilaf, istishab, öcekilerin şeriatı ve Vehhabi ulemasının görüşleri oluşturmuştur. Mezhebin kabul edilen temel ilkelerinde; tevhidde lafzın yeterli olmadığını, “kişinin aynı zamanda ibadetiyle inancını göstermesi gerektiğini” kabul etmişler ve tevdih-i üçe ayırmıştır: Birincisi, Allah'ın isim ve sıfatlarında birlik, ikincisi, rablıkta birlik olan tevhid-i rububiyet, üçüncüsü ise tevhid-i ulûhiyettir.

²¹⁰ İzmirli İsmail. Hakkı, Yeni İlmi Kelam,1, s.105; İşcan, Selefilik, s.31; M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik**, Gece Akademi, 2018, Ankara, s.47.

²¹¹ İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı, “Sahve ve Vehhabilik”, **TODÇ Dergisi**, cilt 1,sayı 1,2014, s.165.

Şefaât konusunda; Hz. Peygamber'in Allah'ın izniyle şefaât edeceğini bununla beraber şefaatin kişilerden değil, sadece Allah'tan istenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Tevessül konusunda düşünceleri ise; “bir şeyin aracı veya vesile kılınması o kişinin küfre düşmesine sebep olur, tövbe etmezse kanı ve malı helaldir. Kendisiyle Allah arasına tevessül edeceği bir vasıta koyan kimse icmaen kâfir olmuştur” görüşlerini kabul etmişlerdir²¹²

Diğer akidevi görüşleri şunlardır: Bid'at; İbn Abdülvehhab bu konuda İbn Teymiye'ye uymuştur. Kitapta ve sünnette bulunmayan her şeyi bidat olarak kabul etmişlerdir. En büyük şirk olarak mezar, türbe ve bunların ziyareti kabul edilmiştir.²¹³ İyiliğin emredilmesi kötülüğün yasaklanması (her mümin bu konuda diğerlerini uyarmada mecburdur) diğer mezhebi yapılara göre daha çok ön planda tutulmuştur.

Hariciliğin İbadiye kolu ve Hanbeli mezhebinin düşünceleri Vehhabi düşüncesine etki etmiştir. “Vehhabilik mezhebi; itikadta Selefi, amelde Hanbeli, uygulamada mizaç olarak Harici'dir.”²¹⁴ Kendisi gibi düşünmeyen herkesi kâfir ilan etmede beis görmemiş olmaları nların tekfir yolunu sıkça kullandığını göstermiştir. Anlaşıldığı üzere, itikadi açıdan *Tevhid* ve *Cihad* konusu etrafında bir sisteme ağırlık verilmiştir. Allah'ın ulûhiyetinin “şeksiz şeriksiz kabulü” anlamında Tevhid anlayışında, Hanbeli ekole bağlı olan İbn Teymiye'den etkilendiği görülmektedir. İbn Abdülvehhab, Tevhidi şu şekilde tanımlamaktadır: ²¹⁵

“Allah'a ibadet etmek ve tağuttan uzak durmak. Allah'ı birlemek, Allah'ı kendi fiiliyle birlemek anlamına gelir. Allah'ı bilmek ve ikrar etmek yeterli değildir, amel etmek de gerekir. İlahlıkta Allah'ı birlemek ise, kulların fiilleri ile Allah'ı birlemeleridir. Bu sadece O'na dua etmek, O'ndan yardım istemektir. O'nun için kurban kesmek, O'ndan korkmak ve O'na güvenmekle ve bunları ortağı olmayan Allah'tan başkasından ummamakla gerçekleşir. Zat ve sıfatlarda Allah'ı birlemek ise, Allah'ı zati sıfatları ve isimleri ile hiçbir şeye benzetmemektir. Allah'ın kendi için kullandığı isim ve sıfatların dışında isim ve sıfatları O'na vermemektir.”²¹⁶

²¹² M. Z. Yörükan, “Vehhabilik”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(1), Ankara,1953, ss.51- 59,61.

²¹³ M. Ebu Zehra, **İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi**, Çev. Abdülkdir Şener, Hisar, İstanbul, 1983, s. 263; Bozkurt, s.48.

²¹⁴ Ebu Zehra, 1983, s. 263; Bozkurt, s.48.

²¹⁵ Demir,” Radikal Selefi Örgütler...”, Değerlendirme Notu, s.1-7.

²¹⁶ İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı, “Sahve ve Vehhabilik”, **TODÇ Dergisi**, cilt 1,sayı 1,2014, s.165.

İbn Abdülvehhab'ın şirk konusunda görüşleri de şu şekilde özetlenebilir: Küfür, büyük ve küçük olmak üzere iki çeşittir. Büyük küfür, “*dinden çıkaran*” küçük küfür, “*dinden çıkarmayan küfür*” olarak adlandırmıştır. Buna “nimet küfrü” de demiştir. Büyük küfr, “yalanlama, büyülenme, yüz çevirme, nifak” olarak sıralanmaktadır. Nifak da, itikadi ve ameli olmak üzere iki çeşittir. İtikadi nifak, “*Resulullah'ı yalanlamak, getirdiklerini yalanlamak, Resul'ün dininin gerilemesine sevinmek veya zaferine üzülmek*”, demektir. Şefaath, bir kimsenin “bağışlanması konusunda aracılık etmek” demektir. Muhammed b. Abdulvehhab a göre, şefaath etme yetkisi Allah'a özel bir haktır. Müşriklerin Allah'ı bildikleri halde “melekleri ve putları şifacı kabul ettikleri için müşrik olduklarını” ifade etmiştir.²¹⁷

İbn Abdulvehhab, Allah'tan başkasından şefaath beklemeyi de şirkle bağıntılı olarak anlatmıştır. Misalen; Hz.Peygamber'in şefaathını uman bir kimse, “O'nun şefaathını nasip etmesini ya da şefaathından mahrum etmemesini” Allah'tan dilemelidir²¹⁸ şeklinde bu durum açıklanmıştır. “*Allah kendisine ortak koşmaya elbette bağışlamaz, bundan başkasını dilediğini bağışlar ve ben asla ortak koşanlardan değilim*”²¹⁹ ayetinde olduğu üzere; “tevhid-i hakiki için tevessül ve başkasından medet ummak”, imanı zedeleyen unsurlardandır, diyerek tevhidi tanımlamıştır. “*İslâm'dan başka din arayan kimsenin bulacağı hiçbir din kabul edilmeyecektir.*”²²⁰ “*Bedeviler inandık dediler, de ki siz iman etmediniz ama boyun eğdik dediniz.*”²²¹ Görüldüğü üzere, bedevilere İslâmlarından haber vermelerini izin vermiş, fakat iman iddiası bulunmalarını müsaade etmemiştir.²²² Bu görüş daha sonradan iman amel birliği düşüncesine dayanan Selefîyye tevhid anlayışında karşımıza çıkmıştır.

Özetle söylenecek olursa; Arabistan'ın Necid bölgesinde Uyeyne kasabasındaki Hanbeli kadısının oğlu olarak, 1703'te dünyaya gelen Muhammed b. Abdülvehhab, Mekke ve Medine'deki tahsilinden sonra memleketinde fikirlerini

²¹⁷ Yörükan,1953, s. 61

²¹⁸ Büyükkara, **Çağdaş İslam Düşüncesi**, Kasik Yayınları, İstanbul, 2015, s.56, M. Ali. Büyükkara, ...**Suudi Arabistan ve Vehhabilik**, Rağbet, İstanbul, 2004, s.26,

²¹⁹ Nisa 48/ 116.

²²⁰ Al-i İmran 3/85.

²²¹ Hücurat 49/14.

²²² Apaydın, “Selefilik Rasyonel Zeminin İmhası”, **İSAR**, 24 Eylül 2017,1.Oturum 10.330-11.00. https://www.youtube.com/watch?v=ZlHxv_gvT-U (23.04.2019)

yaymaya başlamıştır.²²³ Tevhid inancının rububiyet, uluhiyyet ve amel ile ilgili boyutlarından biri olan, “uluhiyyet tevhidi” üzerinde önemle duran İbn Abdulvehhab, Selefi düşüncede bugün tespit edilen şu akideleri kabul etmektedir: ²²⁴

- İman tasdik, ikrar ve ameldir. Artar ve eksilir.
- Allah'ın zatına ve tüm sıfatlarını Kur'an ve hadislerde haber verildiği üzere inanmak gerekir.
- Müteşabih ayetleri ve haberi sıfatları te'vil etmek caiz değildir. Bu konuda düşünmek te yanlıştır.
- Şefa'at, Allah'ın izniyle ve ahirette olacaktır. Hz Peygamber ve sahabelerinin ruhaniyetlerinden ya da kutsallaştırılan bir zattan şefa'at beklemek şirktir.
- Allah'a dua ederken dileklerin kabulü için Hz. Peygamberi ve velileri aracı kabul etme manasında tevessül, dine uygun bir inanma değildir. (Bunları cahiliye dönemi Arapları'nın putları aracı kılmalarına benzetmişlerdir)
- Türbe ziyaretlerinde, ölmüş bir şahsı aracı kılmak, kabri başında namaz kılmak, dua etmek, şirktir.
- Tevhid inancı, amellere yansımalıdır, iman ile amel bir bütündür. Şirk ve bid'at türünden amelleri işleyenler hakiki mümin sayılmazlar.
- Mevlid ve kandil gecelerini kutlamak Kur'an ve hadislerde geçmeyen dua ve zikirleri tekrarlamak, Kur'an- Kerim'i makam ve teganni ile okumak, tesbih kullanmak doğru değildir.
- Tütün, müskirat cinsinden olup, haram hükmündedir.
- Hayatta olmayan şeyh için *rabıta*, ondan yardım dilemek anlamındaki *istimdat* ve *istiğase* Vehhabi âlimlerce eleştirilmiştir.
- Tasavvufun bilgi edinme yolu olan “mükaşefe” de, güvenilirmez bir dini yol sayılmıştır.

²²³ Ethem Ruhi Fırlı, **Günümüz İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 3. Baskı, İzmir, 2014, s.s. 123-127.

²²⁴ Muhammed b. Abdulvehhab, **Kitabüt Tevhid**, 9.Basım, Medine; Büyükkara, **Çağdaş İslam Düşüncesi**, Kasık Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 59-60. Bknz. Z.Yörük, **Vehhabilik**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (1), ss. 51-67.

- Bir mürşide bağlanmayı esas alan tasavvufi cemaatlerin ehl-i beyte ve onların makam ve türbelerine gösterdikleri “aşırı hürmet”, şirk kabul edilmiştir.
- Gerçek tevhid'in kalplere yerleşmesi, şirk ve bid'atin gönüllerden ve cemiyetten izalesi için, *iyiliği emretme kötülüğü yasaklama* prensibinin işletilmesini, İbn Abdulvehhab, âlim, adil, otorite ve güç sahibi bir yöneticinin Müslümanların başında olması şartına bağlanmıştır.
- “İmam, toplumu şeriata göre yönetecektir. Âlimler, “iyiliği emretme kötülüğü yasaklama” da yardımcı olmalıdır. “Tevbe, vaaz, nasihat, ikaz, münazara ve münakaşa usulleri ile vazife yerine getirilmelidir. Eğer insanlar hala şirk ve bid'atlerden vazgeçmiyorlarsa, imamın izni ve sağladığı kuvvetlerle gerekirse savaşılarak, kötülüğün giderilmesine çalışılmalıdır.”²²⁵

Selefi düşünce, Müslüman ülkelerde halklarının kısmen Arap kökenli olması ve dillerinin Arapça oluşundan dolayı yayılma imkânı elde etmiştir. Selefiyye'nin aşırı bir tezahürü olarak Vehhabilik, *İbn Teymiye* ve *Hafız Zehebi* (ö.748/1348) nin eserlerini referans almıştır.²²⁶ İbn Abdülvahhap ile gelen yenilik ise, daha çok düşüncenin siyasal bir karakter kazanması ile bağlantılı görülebilir. Selefilğin siyasallaşması ve bir devlet mezhebine dönüşmesi bu durumun kanıtı gibi durmaktadır. Bu yönleriyle Vehhâbîlik, *Muhammed Şevkani* (1250/1834) gibi Selefi âlimler tarafından da tenkit edilmiştir: “Suudilerin siyasi tekfir ve şiddet yönündeki aşırılığı, Haricilik aşırılığına benzemektedir”²²⁷ sözleri bu durumu yani gösterilen tepkiyi izah etmektedir. Mezheplere bağlı medreseleri kapatmaları, tarikat faaliyetlerini yasaklamaları, kütüphanelerdeki birçok fıkıh ve tasavvuf eserini yakmaları da tepkiye neden olmuştur. 20.yüzyılın başlarında emperyal devletlerin, Osmanlı aleyhinde kabileleri teşkilatlandığı, bölgede milliyetçilik yoluyla destek

²²⁵ Muhammed b. Abdulvehhab, **Kitabüt Tevhid**, 9.Basım, Medine; M. Ali. Büyükkara, ...**Suudi Arabistan ve Vehhabilik**, Rağbet, 2004, İstanbul, s.26.

Bknz. Büyükkara, **Çağdaş İslam Düşüncesi**, Kasik Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 59-60.

²²⁶ Büyükkara, **Suudi Arabistan ve Vehhabilik**, s.26.

²²⁷ Kadir Gömbeyaz, “Haricilerin Günümüzdeki Devamı İbadiler mi, Selefiler mi.* Metodik Bir Tartışma”, **e- makalat**, S 9(1), 2016,ss.84-85. www.emakalat.com ISSN1309-5803

gördüğü bilinmektedir. Muhammed b. Abdulvehhab, böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır.²²⁸

1821’de Arabistan bölgesinde hâkimiyeti zayıflayan Osmanlı’nın boşalttığı alanlarda, Suud hanedanı Necid civarından itibaren etkisini arttırmıştır. Abdülaziz b. Suud, Vehhabi Devleti’ni yeniden kurmuştur (1901). Hindistan’daki İngiliz güçleriyle yaptığı anlaşmada (1916): Necd kendisine bağlı kalacak, diğer bölgeler, kendisinden sonra miras yoluyla çocuklarına bırakılacak, seçtiği veliahtı, İngilizlere bağlı kalacaktı.²²⁹ 20 yüzyılın başında Abdülaziz b. Suud, Vehhabiliği Arabistan’da yaymıştır. Mısırda ise İbn Suud, başlarda İhvan teşkilatının ıslah ve ihya projesini desteklemiştir. Bu maksatla kasaba ve çöllerdeki kabile mensubu kişilerden seçilenler, Vehhabi âlimler tarafından mezhebi eğitime tabi tutulmuştur.²³⁰ Bu çalışmaların sonucunda:

“Bedeviler, İbn Suud’u “meşru bir imam” olarak kabul etmiştir. Cihat hedefiyle Osmanlı hâkimiyetindeki Arap Yarımadası’nda isyanlara katılmaya başlamışlardır. 1926 yılına kadar süren bu faaliyetler sonucunda, Suudi krallığının sınırları, İngiltere mandasında, Kuveyt, Irak, Ürdün, Filistin’e kadar uzanmıştır. Emperyal Batı güçlerinin bölgeyi dini ve mezhebi açıdan bölerek oralara yerleşmesine aracılık eden Suudiler’in, kısa zamanda petrol gelirleriyle zenginleştiği ve etkilerini arttırdığı görülmüştür. İhvan imamları ise İbn Suud’un İngiliz ve Mısır devletleriyle anlaşmalarını dini açıdan meşru saymamıştır. İbn Suud ile İhvan’ın yolları burada ayrılmıştır. İbn Suud, 1929’da Sebile Savaşı’nda İhvan teşkilatının faaliyetlerini yasaklamıştır.”²³¹

1930 sonrasında Kral Faysal devrinde, eğitimde modernleşme sürecinde Selefi ve İslâmcı öğretim üyelerinin desteklenmesi, Suudi Arabistan’ın dışında ortaya çıkan İslâmcılık ile Selefi-Vehhabi düşüncenin etkileşimde bulunmasına zemin oluşturmuştur. Suudilerin izlediği iç ve dış siyasete başlarda destek vermeyen İslâmcı gruplar, giderek yeni Suud Selefililiğinin etkisinde kalmıştır.²³²

²²⁸ Osmanlı’ya isyan eden Suud kralının ve ailesinin Aralık/1819’da İstanbul’a çağırılması ve cezalandırılmasının intikamını almak isteyen Suud hanedanının bu tarihten sonra Osmanlı aleyhinde topraklarını genişlettiği ve Hicaz bölgesine hâkim olarak 1927’de 4. defa devlet kurdukları bilinmektedir. Osmanlı Hükümeti, bu kabileleri her yıl para ve hediyeler göndermek suretiyle kontrol altında tutmaya çalıştıysa da başaramamıştır.

²²⁹ Kutlu, “Vehhabilik”, **İslam Mezhepleri Tarihi**, ss.487-488.

²³⁰ M.Ali Büyükkara, **Çağdaş İslam Düşüncesi**, 2015, ss. 62-65. (Ancak daha sonradan Suudi yönetimi, İhvan’ın muhalif tavırlarından ve monarşi karşıtı görüşlerinden dolayı onlarla mücadele ederek, Arabistan’daki varlıklarını engelleme yoluna gitmişlerdir.)

²³¹ Büyükkara, **Çağdaş İslam Düşüncesi**, 2015, ss. 62-65.

²³² Selefilik içerisinde cihadi, Suudi-Vehhabi ve -son dönemde önem kazanan, şurayı savunan-an-siyasal selefilik adlarıyla farklılaşmalardan söz edebiliriz. Bu akımlardan en dikkat çekenlerden birisi Sahve, “uyanış âlimleri” olarak bilinen son dönem muhalih selefi gruplardandır. Suudi yönetiminin

2.2. YENİ SELEFİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

Modern Selefilik, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ıslah ve tecdit faaliyetlerini yoğunlaştıran İslâm âlimlerinin Kur'an ve Sünnet'e dönmeyi ancak bunun için taklitten uzaklaşılması gerektiğini savundukları bir harekettir.

Ehl-i Sünnet'in yegâne temsilcisi olduğunu öne süren Selefiyye akımının görüldüğü ülkelerde dini ve kültürel yaşam biçimlerine göre, *öze dönme* söylemi ortak paydasında, oldukça farklı uygulama biçimlerinin doğduğu, görülmektedir. İslâm coğrafyasının işgal edilip sömürgeleştirilmesi sürecinde, bu durumun sebepleri ve çıkış yolları hakkında sorgulamalar ve çözüm arayışları başlamıştır.²³³ Bu bağlamda birçok ilim adamı ilk asırlardan sonra, dine çeşitli hurafe ve yanlış anlayışların girdiğini, ulemâ arasında takliden yaygınlaştığını, ilk kaynakların yerine, fukahânın, kelâmcıların ve müfessirlerin şahsî görüşlerinin önem kazandığını, tasavvuf ve tarikatların halkı miskinleştirdiğini, dolayısıyla yeniden "İslâm'ın özüne dönülmesi gerektiğini" ısrarla belirtmişlerdir.

Bu düşünceler kısmen İbn Teymiyye tarafından savunulan görüşlerle örtüştüğü için ıslahatçı âlimler, Selefilik'le de ilişkilendirilmiştir.²³⁴ 1918 sonrasında, İslâm âleminde ekonomik ve sosyal şartların Batı'ya bağımlılığın artması sonucunda Selefiyye düşüncesini temsil eden bir kısım ulemanın kurucusu olduğu siyasallaşmış yapılar karşımıza çıkmıştır. Bunlar Cemaat, Hareket, Parti şeklinde örgütlenen

"Mısır'da Hasan el-Bennâ'nın önderliğinde İhvân-ı Müslimîn, daha sonra Pakistan'da Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî ve onun öncülüğündeki Cemâat-i İslâmî ile başlayan bu süreç Selefilîği bir dinî ideoloji haline getirmiştir. Geleneksel İslâm yorumlarına olduğu kadar Batı'dan gelen her şeye karşı çıkan söz konusu hareket birçok yönüyle dışa kapalı bir tavır geliştirmiş, bu yöndeki din anlayışının yerleşmesi ve güçlenmesi için farklı yöntemleri kullanmakta sakınca görmemiştir. Filistin sorununun kronikleşmesi ve Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesi bu anlayışın Arap dünyası ve Hint alt kıtasında yayılmasını hızlandırmıştır. Bu süreç, İhvân-ı Müslimîn gibi

politikalarını eleştirmektedirler. Ayrıca aşırı cihadi eylemlerin nasıl zarar verdiğini anlatan mektupları medya yoluyla milyonlarca kişi tarafından okunmuştur. Basın ve sosyal medya yolunu kullanarak gençlere mesajlarını ulaştırmaları onların bilinirliğini arttırmıştır. Selman b Avde, Nasuriddin Elbani en çok takip edilenlerdir. Başlangıçta yer aldığı katı cihadi yaklaşımı terk ederek, siyasal çözümleri tartışan; uzlaşmacı çizgi taşımaya başladığı görülmüştür. Yeni Selefilik başlığında ele alınması uygun olan konulardan birisi de Şuyuhu's sahvedir. Yeni- cihadi selefilik kolunu oluşturmaktadır.

M.Ali Büyükkara,"Günümüzde Selefilik...", **İSAR**, 2013, ss.491-492.

²³³ M.Ali Büyükkara,"Günümüzde Selefilik..." **Selefilik; Milletlerarası İlmi Toplantı**, İstanbul, 08-10 Kasım 2013; Zübeyr Bulut, 2014, s.491-492.

²³⁴ Sıddîk Hasan Han, Muhammed Abduh, M. Reşîd Rızâ, Cemâleddin el-Kâsımî ve Mahmûd Şukrî el-Âlûsî bunlardan bazılarıdır.

nisbeten ılımlı politik hareketlerden başlayıp İslâmî Cihad gibi şiddet yanlısı grupların ortaya çıkmasına kadar varmıştır.²³⁵

Artık Selefilik hareketini temsil edemeyecek kadar radikalleşen gruplar, dinin ruhundan ve hedeflerinden ziyade, lafzına ve şekline vurgu yapan, ahlâk boyutunu göz önünde bulundurmayan, tarihî tecrübe ve birikimleri, kültürel zenginlikleri tarihi birikimi reddeden bir söylem geliştirmiştir. Bu arada Suudi Arabistan’da ortaya çıkan ve Muhammed b. Abdülvehhâb’ın yolundan gitmeyi amaç edindiği için Vehhâbî diye anılan, ancak kendini daha çok Selefî olarak tanıtan hareket de Hanbelîliğin zahiri yorumuna dayalı ve yeniliğe kapalı bir çizgiye doğru değişim göstermiştir.²³⁶

Ancak gözardı edilmemesi gereken bir duruma işaret etmek gerekir ki; “modernlikle ilgi kurmayan, siyasî yönü bulunmayan, tamamen geleneksel anlamda Selefî’in yolundan giden veya tasavvufun bünyesinde varlığını sürdüren Selefî cemaatler” de mevcuttur. Bu sebeple, çağdaş Selefiyye akımında, sadece radikalizme veya siyasî anlayışa indirgemek suretiyle tek bir yönelişten söz etmek mümkün olmadığı açıktır.

Selefiyye’nin yayıldığı coğrafya bütün İslam coğrafyasını kapsamamaktadır. Anadolu ve Balkanlar’da Selçuklu ve Osmanlı’dan gelen hoşgörü kültürü ve çoğulcu anlayış, radikal Selefiliğin yayılmasına izin vermemiştir. Osmanlı tarihinde Kadızâdeliler hareketi gibi bazı istisnâî hareketler ortaya çıkmışsa da bunlar taraftar bulamamış ve kısa sürede etkilerini kaybetmiştir.²³⁷

Mısır, Pakistan ve Hindistan coğrafyasında ıslah- tecdit çizgisindeki *Menar ekolü*, tasavvufun halkı miskinleştirdiğini bu nedenle öze dönülmesi gerektiğini seslendirmiştir. Tasavvufî yönü ve İslâmcılığı yanında diğer müslüman gruplarla işgalci güçlere karşı ittifakı desteklemesinden dolayı, Menar’a bağlı İhvan hareketinin ıslahçı bir çizgide olduğu görülmektedir. *Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh, Reşit Rıza ve Fazlurrahman* bu ulemeden sayılmaktadır.²³⁸ Tecdit ya da yenilikçiler olarak modernistler ile gelenekçiler arasında bir yol

²³⁵ Büyükkara, 2004, s.20; M.Sait Özervarlı, “Selefiyye”, **TDV İslam A.** 2009, Cilt XXXVI, s.399-402.

²³⁶ Özervarlı, s.399-402.

²³⁷ M.Ali Büyükkara, **Çağdaş İslam Akımları**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2015, s. 66-69, M.Z eki İşcan, **İslami Düşüncede Yenilik**, Kitap Yayınevi, İstanbul, s.58-64.

²³⁸ Büyükkara, 2015, s. 66-69, İşcan, s.58-64, Şentürk, **İSAR**, 2017.

izlemişlerdir. Onların Selefilik düşüncesiyle yakınlığı, öze dönme fikrini paylaşmaları ile alakalı olsa gerektir. Selefiyye çizgide Suud Vehhabiliği gibi bu düşünce mensupları da bid'ate karşı çıkmış, eğitim, siyaset ve teknikte modernleşmeyi savunmuştur.

Hindistan ve Pakistan *Ehl-i Hadis Cemaati* ile Mısır'daki *Ensar-i Sünnet-i Muhammediye*, bu oluşumların en eskisi olarak kabul edilir. Nakşiliğin *Halidi Bağdadi*'den gelen kolu tasavvufi bir cereyan olarak Anadolu ve Balkanlarda özellikle yaşanan dini olumlu etkilemiştir.²³⁹

Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla denilebilir ki bugün, Arabistan'dan Fas'a ve oradan da Avrupa'ya kadar birçok farklı Selefilik biçimleri teşkil etmiştir.. Suudi Selefiligi, tebliğci Selefilik, ilmi- ilerlemeci ve modernist Selefilik bunlardan bazılarıdır. Silahlı mücadele ve terör eylemleriyle bilinen bazı gruplar da itikadı olarak kendilerine, Selefiyye demiştir. Hilmi Demir, Yeni Selefiligi aşağıdaki gibi kollara ayırarak tanımlamıştır: ²⁴⁰

- Teolojik Selefilik; dini dindarlığın hayata geçirilen tutumları ve fiilleri içinde tecrübe etmeye çalışan tebliğ yönü bulunan bir düşünceyi anlatmaktadır.
- Kültürel Selefilik; dini hayatın iyileşmesini, zihinsel bir tekâmülle eşdeğer görmekte, entelektüel bir mücadelenin bu maksat için takip edilmesi gerekli olduğunu öngörmektedir. İlerlemeci (takaddumi) selefilik, modernist selefilik bu yapı içinde anılabilir.
- Siyasal Selefilik; dini sosyal ve siyasal bir mücadele alanı olarak tanımlamaktadır. “İslâmi birlik” ve “İslam devleti” olgusuna yer verildiği görülmektedir (Mısır'daki Nur Partisine destek veren İhvacı Selefilik, bu kısma dâhil edilebilir).
- Radikal Selefilik; dini cebri bir tahakküm aracı olarak kullanarak siyasal katılıma karşı çıkan bu nedenle mücadeleye öncelik tanıyan bir düşünme biçimi olarak görülmektedir.

²³⁹ M. Ali Büyükkara, “Suudi ve Chadi Selefyye”, **Dini Araştırmalar**, 2004, 7(20), ss.205-234. <http://dergipark.org.tr/tr/pb/da/issue/4457/61434>. (Erişim tarihi: 20.04.2019)
(Anadolu ve Balkanlar'da ve Kafkasya'da Halidiye Nakşiliği'nin en belirgin özelliklerinden birisi, tasavvufi terbiyenin yanı sıra medrese eğitime de önem vermesiydi. Hanefi/ Maturidi ya da Şâfiî/ Eş'ari bir eğitim öğretim müfredatı üzerinden, akaid, fıkıh ve tasavvuf dersleriyle kaynaşan dini yaşam algısı buralarda Selefyyeci, cihadçı yapıların yayılmasını engellemiş oldu.)

²⁴⁰ Hilmi Demir, “Radikal Selefî Örgütler...”, (Değerlendirme Notu), **TEPAV**, İstanbul, 2016, s.1-7

Selefi akidenin temel aldığı öze dönüş, İslâm dininin asıl kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in nüzul olduğu bizzat Sababe-i Güzin döneminde yaşanan ve anlaşılan dinin, "bugüne aynen ikamesini" ve "ihyasını" ifade etmiştir. Selefiyye'ci düşünce, "dinin hayatın bütününe kapsadığını" siyaseten ve hukuksal olarak ta bu tekliğin korunması gerektiğini savunmuştur.²⁴¹ Şia'daki "*et-Takrib beyne'l- Mezahip*" (mezheplerin yakınlaştırılması) projesi gibi bu görüşte de "*Telfik-i Mezâhip*" anlayışı ile mezhepleri birleştirme amacı olduğu görülmektedir.

Suudi-Vehhabi Selefililiğin de kendi içinde ayrışması sonucunda, Cihadi ve Siyasi Selefilik düşüncesinin oluştuğu görülmüştür. Bu yeni şekliyle Selefilikten ayrılan düşünceye *Yeni Selefilik* denilmektedir. Geleneğin reddi ile beraber nassların zahiri okumasına vurgu yapılan bu düşünme şeklinde, bid'at, şirk, cihad ve içtihat konuları diğer İslâmi konulardan daha fazla değer kazanmıştır.

"İtikadi ve ameli planda hakikat, bu geçmiş zamanın mümtaz nesillerince en doğru bir biçimde ortaya konulmuştur. Bugün yapılması gereken sadece bu çağı anlamak yeniden inşa etmek olacaktır." Bu nedenle de dini sonradan karışan unsurlardan arındırmak gerekmektedir. Dini yaşantının nasıl olacağı, bu dönemin uleması tarafından ortaya konulmuştur. Dolayısıyla "din asardır. Nasslar asıl kaynak olarak korunmalıdır." düşüncesi esas alınmıştır. Te'vil ve tefsir yolu ile akla müracaat eden felsefe, kelam gibi ilimler asıl ilim değildir. "İlim, Sünnet'in kendisi ve hadisten ibarettir. İlme dönülmeli, İslâm dini ve düşüncesi bid'atlerden arındırılmalıdır. İslâm dünyasının geri kalması da bu hakiki ilmin ihmalinden ileri gelmiştir. Heva, akıl, felsefe dini düşünceden uzaklaşmaya sebep olmaktadır. Din naslardan ibarettir. Sahabe sözü ve halefi olan mezhep kurucusu imamların eserleri olan Sünenler de dinin asıl kaynakların oluşturmaktadır. Ayrıca bu Yeni Selefilik düşüncesinde, bunların dışındaki kaynaklara itibar edilmemeli, "Nakil akıldan öncedir, nakil Kur'an'a sunulabilir, ancak nakille gelen bilgi akla sunulmaz."²⁴² Denilmektedir.

Muhammed b. Abdulvehhab'ın kitapları bu akımın temel dini referans kaynaklarını oluşturmuştur. İtikadi açıdan merkeze alınan temel kavram, *Tevhid ve Cihad* olmuştur. Allah'ın Ulûhiyetinin "şeksiz şeriksiz kabulü" anlamında Tevhid anlayışında, Hanbeli ekole bağlı olan İbn Teymiye'den etkilendiği görülmektedir.²⁴³

²⁴¹ Demir, "Radikal Selefi Örgütler...", Değerlendirme Notu, **TEPAV**, İstanbul, 2016, s.1-7

²⁴² Demir, "Radikal Selefi Örgütler...", Değerlendirme Notu, s.1-7.

²⁴³ Demir, "Radikal Selefi Örgütler...", Değerlendirme Notu, s.1-7.

"Allah'a ibadet etmek ve tağuttan uzak durmak." Allah'ı birlemek, Allah'ı kendi fiiliyle birlemek anlamına gelir. Allah'ı bilmek ve ikrar etmek yeterli değildir, amel etmek de gerekir. İlahlık da Allah'ı birlemek ise kulların fiilleri ile Allah'ı birlemektir. Bu sadece O'na dua etmek, O'ndan istemektir. O'nun için kurban kesmek, O'ndan korkmak ve O'na güvenmekle ve bunları ortağı olmayan Allah'tan başkasına yapmamakta gerçekleşir. Zat ve sıfatlarda Allah'ı

İbn-i Teymiyye ise bu düşünceyi mezhebi yapıya uygun bir biçimde inşa etmiştir. Modern çağda ise, İbn Teymiye'ye atfedilen görüşler, farklı boyutlar kazanmıştır. Selefiligi analiz eden Fazlur Rahman, “*esasa bağıllık*” veya “*asla*” “*asarlara bağlı kalma*” sözleriyle bu mezhebi düşünme biçimini açıklamıştır.²⁴⁴ Vehhabilikte ise, “Kur'an ve Sünnet'e bağıllık” sözü, lafızları bağlam ve bütünlüğü dışında değerlendirme ve anlamın inşasında ise te'vil, kıyas ve reyin reddedilmesi biçiminde anlaşılmıştır. Görüldüğü üzere asla öze dönüş sözü farklı açılardan yorumlanmış, birbirinden ayrı Selefilik düşünceleri doğmuştur.

Yeni Selefilik düşüncesinin, bugün geldiği son merhalede savunduklarıyla, ifrat ile tefrit arasında gidip geldiği anlaşılmıştır. Bu haliyle Sünnet-i Hassa olduğunu söyleyen Selefilik, diğer müslümanların düşüncelerini dışlamakta beis görmemektedir. Bu durumda tekfirci anlayış, neredeyse tüm diğer müslüman nüfusu içine almaktadır. “...dinin temeli iman ve cihaddır.” söylemi de giderek artan şiddet olaylarına zihni zemin oluşturmaktadır. Cihadın ise silahlı mücadele anlamında yaygınlık kazandığı görülmektedir. Selefî düşünce, bu haliyle bir mezhep olmaktan çok, Sünni ve Şii mezheplerinin bünyesine dâhil olan, onları dönüştüren dışlamacı, muhafazakâr bir akım olmaktadır.²⁴⁵ Diğer müslüman toplumları bid'atçılık, şirk, küfür ithamlarıyla Ehl-i sünnet ve'l cemaat'ın dışına itmekteler.

Bugün artık dışlamacı şiddet dili ile masumların can ve mallarının cihat adı altında yok edilmesi, kendi içlerinde tepkiyle karşılanmaya başlandığı görülmektedir. *Selman el-Avde* ile *Safer el-Havali'nin* 11 Eylül saldırılarından sonra, Ladin'e yazdığı kamuoyuna açık mektuplarda görüldüğü üzere, “İslâm coğrafyasının savaş alanına döndüğü, binlerce masumun canına kıyıldığı, aşırılıkların dinin özüne çok zarar verdiği” anlatılmıştır.²⁴⁶ Onların haksız uygulamalarına engel olması umulan devletlerin sessiz kaldıkları ya da yeterince tepki göstermedikleri görülmüştür.

Günümüzde Selefîyeci düşüncede, “*Selefin izinden gidelim*” ve “*hayat, iman ve cihaddan ibarettir*” ilkelerinin temel alındığı görülmüştür. Recep Şentürk'ün söz

birlemek ise Allah'ın zati sıfatları ve isimleri ile hiçbir şeye benzetmemektir. Allah'ın kendi için kullandığı isim ve sıfatların dışında isim ve sıfatları O'na vermemektir.

²⁴⁴ İşcan, **İslâmi Düşüncede Yenilik**, ss. 59-60.

²⁴⁵ Hilmi Demir, “Radikal Selefî Örgütler...”, Değerlendirme Notu, **TEPAV**, İstanbul, 2016, s.1-7. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Zeki İşcan, “Selefilik Şiilik Bağlamında Nefret Söylemi”, **e-makalat**, Güz, 2013, VI/2, s.151-172.

²⁴⁶ Recep Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, 1.Oturum:16.00-16.30, İstanbul, 22 Eylül 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (12.03.2019)

ettiği gibi, İbn-Haldun, medeniyeti, “ümran” olarak tanımlamıştır. İslâm medeniyeti de bir ahlaki dönüşüm olarak inşa edilmiştir. Recep Şentürk, burada, dinin medeniyetle bağına işaret ederek, esasında Selefiyyeci söylemin yıkıcılığına vurgu yapmaktadır.²⁴⁷“Din, medeniyetin insan bağlamında inşasıdır.” Hz. Peygamberin de hayatıyla örneklik ettiği biçimiyle, İslâm dini, insanı ve onun inşa ettiği toplumları Allah ile buluşturmalı, onları toplum ve din dışına itmemelidir. Selefî hayatı ile Selefiyyeci düşünce birebir örtüşmemektedir.

Selefiyyeci akım, İslâm düşüncesi içinde problemleri bir düşünme biçimi geliştirmiştir. Başlangıçtaki Selef yaşamı ve Sünnete bağlılık ile bugünkü Selefilik düşüncesinin aynı yolu takip ettiği söylenemez. Öze dönüşün ise, pek çok ihtiyacı İslam düşüncesinde yer aldığı bilinmektedir. Selefilik düşüncesi, İslâm geleneğinin bir parçası olan Sünni mezhebi yapıyı değiştirmektedir.²⁴⁸ İmam Berbehari, Hz. Peygamber’in vefatı ile Hz. Osman’ın vefatı arasında takip edilen ve yaşanan dini döneme; *din-i atik* demiştir. Daha sonraları bid’atler ve eyrılıklar ve *mihne* yani sorgulama devri yaşanmıştır.²⁴⁹ “Bölünmeyin!” emrine mukabil fırkalaşma ve ardından tekfir başlamıştır. Yorumda ve uygulamada aşırılık yayılmıştır. Selefilikte insana dair tüm yaşam alanları ve davranışları ile alakalı konuların halli için dini eserlere nasslara bakılmalıdır.” Anlayışı onun kapsayıcılığını göstermektedir.²⁵⁰

Çağdaş Selefilik düşüncesinin ilki mezhebi bağlılığı reddeden ve taklidi tenkit eden ıslahçı ve reformist bir düşünce iken, ikincisi tasavvuf akımları ile Eş’ari, Şafii, Hanefî ve Maliki İslâm mezheplerini reddeden Vehhabilik oluşturmuştur.²⁵¹ Tasfiye ve öze dönüş sözü, ıslahçı gruplarda bugünün problemlerinin çözümünde “Kur’an’a dönme” biçimindedir. Selefizmdeki ilk üç neslin eser ve birikimlerinden çok yeni içtihatlarla ihtiyaç olduğu savunulmaktadır.²⁵²

²⁴⁷ Recep Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, 1.Oturum:16.00-16.30, İstanbul, 22 Eylül 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (Erişim tarihi:12.03.2019) “Din, medeniyetin insan bağlamında inşasıdır.” şeklinde de açıklanabilir.

²⁴⁸ M. Zeki İşcan, “Selefilik ve Şiddet”, **e-Makalat**, VI/2, 2013, ss.152-172. www.e-makalat.com ISSN 1309-5803

²⁴⁹ Berbehari, **Şehrüssünne**, madde: 94 den aktr, M.Zeki İşcan, s.154-56.

²⁵⁰ İşcan, “Selefilik ve Şiddet”, **e-Makalat**, VI/2, 2013, ss.152-172. ISSN 1309-5803/ www.e-makalat.com

²⁵¹ Grifel, “What do we mean by Salafi”,aktr. Kadir Gömbeyaz, “Haricilerin Devamı İbadiler mi Selefiler mi?” **E-Makalat**, 9 (1), 2016, ss.77-98. www.e-makalat.com ISSN 1308-5803.

²⁵² Kadir Gömbeyaz,“Haricilerin Günümüzdeki Devamı İbadiler mi Selefiler mi...” ,**emakalat**,9(1) 2016, ss. 77-99. www.emakalat.com. (Erişim tarihi 10.01.2019)

Sönmez Kutlu'ya göre, Selefilik, kitap ve sünnetin öncülüğünde ilk nesillerce oluşturulan sahih din anlayışını, “*şimdiye ve geleceğe taşımayı*” hedeflemiştir. Aslında “*geçmişten bir gelecek tasavvuru*” oluşturmayı istemiştir. Sahabe, tabiin ve sonraki neslin İslâm'ı anlama konusunda bir model olarak gösterilmesi ve korunmasına yönelik gelenekçi ve muhafazakâr bir tutumu da ifade etmiştir. Ahmet b. Hanbel, İbn Teymiyye, Muhammed b. Abdulvehhab yoluyla *Hanbeli Selefiligi* olarak günümüze ulaşmış, *Vehhabilik* ismiyle de siyasal bir harekete dönüşmüştür.²⁵³ 20. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmış olan Ehl-i hadis ve ehl-i Kur'an hareketleri Yeni Selefiyye akımına dâhil edilmiştir. Ancak tasavvufi yapısı ve içtihadı açıklığı yönleriyle Selefilikle ayrılmıştır. Selefilikte özcü ve dışlayıcı bir yöneliş sözkonusudur.²⁵⁴

Yeni Selefilik düşüncesinin, bugün geldiği son merhalede savunduklarıyla, ifrat ile tefrit arasında gidip geldiği anlaşılmıştır. Bu haliyle Sünnet-i Hassa olduğunu söyleyen Selefilik, diğer müslümanların düşüncelerini dışlamakta beis görmemektedir. Bu durumda tekfirci anlayış, neredeyse tüm diğer müslüman nüfusu içine almıştır. “...dinin temeli iman ve cihaddır” ilkesindeki cihadın tanımı, artan şiddet olaylarına zihni zemin oluşturmuştur. Cihadın silahlı mücadele anlamında yaygınlık kazandığı görülmüştür. Selefi düşünce, bu haliyle bir mezhep olmaktan çok, Sünni ve Şii mezheplerinin bünyesine dâhil olan, onları dönüştüren dışlamacı, muhafazakâr bir akım olmuştur.²⁵⁵ Diğer müslüman toplumları bid'atçılık, şirk, küfür ithamlarıyla Ehl-i sünnet ve'l cemaat'in dışına itmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

Son dönemlerde, özellikle Arap Baharı'ndan itibaren Orta Doğu'da bir mezhebi değişim gözlenmiştir. İslâmi partilerin sayısı artarken, Suud yönetiminin ılımlı “İslâm'a geçiş” açıklaması dikkat çekmiştir. Hatta kadınların tek başına seyahati, araba kullanmalarına verilen izin gibi daha kolaycı bir yol izlediği gözlenmiştir.

Mezheplerin reddi, Kur'an'a dönüş, mezheplerin terkibi, mezheplerin yakınlaştırılması, Şii-Sünni sentezi Yeni Selefiyye görüşleri arasında sayılmıştır.

²⁵³ İşcan, İslâmi Düşünce Yenilik, ss.59-60.

²⁵⁴ İşcan, İslâmi Düşünce Yenilik, ss.59-60. Abdülmelik, 1950'li yıllarda İngilizceye *fundamentalizm* şeklinde tercüme edilmesini önermiş ve batıda kabul görmüştür. Arap mütercimler de bu kavrama, *Selefiyye* demiştir.

²⁵⁵ Hilmi Demir, “Radikal Selefi Örgütler...”, Değerlendirme Notu, TEPAV, İstanbul, 2016, s.1-7.

Geniş bilgi için bkz. Mehmet Zeki İşcan, “Selefilğin Şiilik Bağlamında Nefret Söylemi”, **e-makalat**, Güz, 2013, VI/2, s.151-172.

Ayrıca genel anlamda fundamentalizm²⁵⁶, Selefilikte tezahür etmiştir. Ancak “*asla-asarlara dönüşten daha çok asla-esaslara bağlı kalma*” olarak iki farklı kola ayrıldığı izlenmiştir. Kur'an ve Sünnet'e dönme çağrısı yapan muhafazakâr grup, ikincisi ise Kur'an ve Sünnet'ten hareketle geleneği yeniden ele alalım” diyen akılcı ve liberal kesimdir.²⁵⁷ Kur'an'a dönüş etrafında şekillenen ıslahçı düşüncede Hasan el- Benna ve İhvan hareketi Selefilğin adını kullansa da, te'vil ve kıyas metodların kullanmaları, onların Selefî olarak adlandırılmasının doğru olmayacağını göstermektedir. İhvan-ı Müslimin, Cemaatü'l İslâm, Menar ikinci koldaki reformist, ıslah ve içtihad yanlısı olan İslâm hilafetinin ihyasını savunan kolu teşkil etmiştir. Mısır, Pakistan, Hindistan coğrafyası Seyyid Kutup, Mevdudi, Cemaleddin Afgani gibi düşünürler bu yolu temsil etmiştir. Cemalettin Afgani, Muhammed Abduh, Reşit Rıza, “*Kuran'a dönüş*” sözleriyle düşüncelerini açıklamışlardır.²⁵⁸ Fazlurrahman ve Hüseyin Atay, Kur'an ve içtihad yoluyla meselelerin çözümünü önermiştir. Onlar çağdaşlarından farklı bir düşünme metodu ile Kur'an'ı Kerim'de Allah Teâla'nın ifade ettiği gibi: “*güzel söz, şükür, aslı sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir*”²⁵⁹ anlayışını seslendirmiştir.

Hindistan'da *Tebliğ Cemaati*, Mısır'da *Ensar-u Sünnet-i Muhammediye* cemaatini içine alan, siyasetin dışında örgütlenmiş yapılar kurulmuştur. Yusuf el-Kardavi, Selefilik ve Modernizmin arasında bir dengeye ihtiyaç duyulduğunu anlatmıştır. Dr. Muhammet Âmare son dönemdeki Selefiyye görüşündekiler arasında inkılapçı protestocuların oranının sınırlı olduğunu nlatmıştır.²⁶⁰ Bununla beraber günümüzde, “kuraldışı tekfircilik” kavramıyla Selefilğin yeni kollarını bağlantısını kuran Aydınalp, İhvan'ın ortaya çıktığı 1928'li yılları örneklediği makalesinde, İngiliz işgal ve vesayetinden kurtulmanın bu grupların düşüncesine tesir ettiğinin altını çizmiştir.²⁶¹

Müslüman Kardeşler'den ayrılanlar, Seyyid Kutup çizgisini takip etmiş, demokratik yöntemleri şirk ve küfr ile bağlantılı gördüklerinden dolayı uzak

²⁵⁶ Fundamentalizm, ilk olarak Batıda İncilin metinsel okunuşunu savunan Protestanlarca ortaya çıkmıştır. Daha sonraları pek çok dini oluşumda köktencilik anlamında bu kavrama rast gelinmiştir.

²⁵⁷ İşcan, İslâmi Düşüncede Yenilik, s.s. 60-64.

²⁵⁸ İşcan, İslâmi Düşüncede Yenilik, s.s. 60-64.

²⁵⁹ İbrahim 14/ 24.

²⁶⁰ Halil Aydınalp, “Çağdaş Kural Dışı Tekfircilik”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Sayı 50, İstanbul, 2016, ss.163-182.

²⁶¹ Halil Aydınalp, “Çağdaş Kural Dışı Tekfircilik”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Sayı 50, İstanbul, 2016, ss.163-182.

durmuşlardır. İslâmi cihad üyeleri, *Eymen el- Zevahiri, Hamza el- Misri, Ebu M. el-Makdisi* kendisi dışında kalan müslüman toplumların cahiliye dini olarak gördükleri demokrasiye bağlı oldukları için onlarla “İslâmi bir hükümet kurulana dek cihat edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.”²⁶² Bernard Lewis bu halin neticelerini ve olması gereken müslüman kimliğini şu sözleriyle açıklamıştır:

“Cehalet ve dini taassubun, asabiyetle beraber öne çıktığı toplumlarda tezahürleri daha korkunç olmaktadır. Şiddet, İslâm'ın ruhuna aykırıdır. İslâm'ın merhamet anlayışını ortadan kaldırmaktadır. İslâm adaleti ve özgürlüğü esas alan bir dindir. Peygamberimizin güvenilirliği, inanan-inanmayan herkes tarafından doğrulanmıştır. Bu dine inanan kimseler, elinden ve dilinden hiçbir şekilde zarar gelmeyenlerdir. Müslüman kendisi ile barışık ve başkalarına da güven telkin eden mümin olarak bilinmelidir. İnananların yaşadığı yurt, emniyet ve barış ülkesidir. Medeniyeti ise merhamet, barış ve ilim medeniyetidir.”²⁶³

İslâm'ın ilk 23 yıllık tarihinde, Hz. Peygamber'in emaneti ve ümmetine mirası olan Sünnet-i seniyyesi; insani, vicdani, ahlaki ve dini değerler olarak arşımıza çıkmıştır. Sönmez Kutlu'nun anlattığı üzere; Sünnet'i hayatına taşıyan sahabe nesli ve sonra gelen takipçileri, “hak ve adaleti hâkim kılmak için” bir müslüman ve bir insan olarak ne gerekiyorsa onu yapmıştır. Sonraki dönemlerde, bazı aşırı gruplar ortaya çıkmıştır. Ancak müslümanlar hiçbir zaman tümüyle şiddet taraftarı olmamış, gittikleri yerlerde insanların dinlerini, dillerini ve kültürlerini zorla değiştirme yoluna gitmemişlerdir.²⁶⁴ İslâm dini, özünde yıkıcı ve dışlayıcı değildir. O, tüm insanlığa seslenen bir Peygamber'in kendi hayatı ile örneklendirdiği “yaşanır kıldığı” bir din öngörmüştür.

Hz. Peygamber'den sonra, Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Fatimiler devletleri dönemlerinde İslâmi yönetimlerin teşekkülü sürmüştür.²⁶⁵ Ehl-i Sünnet siyaset anlayışının, temellerinin atıldığı ilk dönemlerde farklılaştığı, sonraları diğer kültürel ve siyasi yapılardan etkilenecek, günümüze ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu farklı kültürlerle karşılaşmanın sonucunda ise

²⁶² Aydınalp, “Çağdaş Kural Dışı Tekfircilik”, s.175.

²⁶³ Bernard Levis, “Orta Doğuda Vehhabi-Şii Mücadelesi”, **TESAM Akademi Dergisi**, 2011, aktr. Yıldırım Deniz, s.67.

²⁶⁴ Hakyemez, 2003, akt. Deniz s. 68.

²⁶⁵ Aydınalp, “Çağdaş Kural Dışı Tekfircilik”, s.175.

Apaydın'a göre; "İçe kapanma ve dışa kapatma" sonucu ortaya, şiddete eğilimli hınc ve linç toptancılığına yatkınlık, sosyo- psikolojik olguyu meydana getirmiştir.²⁶⁶

Nass merkezli düşünce ile de "akla dini bilgiye varmak için bir yer bırakmama" anlamında katı bir dinsel metin algısı oluşturduğu görülmüştür. Yunus Apaydın'ın anlattığı üzere; "Ehl-i hadis'den, aşırı Zahirîyye, ondan da yeni Selefî görüş doğmuştur." Selefî zihin, ilk döneminde haber merkezli düşünmüştür. Haber-i vahid, rey karşısında tercih edilmiştir. İmam-ı Şafîî, haber-i vahidin bağlayıcı olduğunu söylemiştir. Kurana dönelim sözünü tarihte ilk defa Hz.Alinin ordusundan ayrılan Havariç topluluğu kullanmıştır. Onlar Kitabın lafzi manasını bağlamı dikkate almaksızın okuma metoduyla tanınmıştır. Hariciye zihin yapısı içinden çıktığı bilinen Ezhari ve İbadi düşünce ise Hariciliğin ilk halinden farklı bir dini akıma dönüşmüştür.²⁶⁷ Daha katı bir din dili oluşturduğu bilinen bu grupların bugünkü Selefîyye düşüncesine tesir ettiği görülmüştür. Burada kısaca şu sonuca varılabilir: Kurucu şahısları tek tek ele alındığında, düşünüş farklılıklarından dolayı, tek bir Selefîlik tanımına ulaşmak mümkün değildir. Günümüze gelinceye değin, pek çok aşamadan geçen bu düşünce, temelde özcü br yaklaşım sergilemektedir. Selefîlik kavramı, esasen Fundamantalizmin Arapçaya çevirisi sonunda dini terminolojiye eklemlenmiştir.²⁶⁸ Hz. Ömer'in İran Mısır, Suriye coğrafyasını fethi ve Müslümanların farklı kültürlerle karşılaşması, ilk belirgin fikri ayrılıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bütün bu faktörlerin yanında Rum, Sasani, Kıpti, Yahudi devletlerinin plan ve politikaları da içeride pek çok mücadelenin yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum İslâm toplumları ve devletlerinde ta baştan bir korumacılığın, muhafazakârlığın ve özün bozulmasına karşı savunmacı bir zihin yapısının temelini oluşturmuştur.

²⁶⁶ Murteza Bedir, "Selefilik ve Rasyonalitenin İmhası", **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017.Oturum,11.00-11.30. <https://www.youtube.com/watch?v=6n-4RhjYSkg> (20.03.2019)

1736, 1832, 1921, 1924, 1932, 1945, 1979, 2001, 2006, 2011, 2016 gibi bir dizi kırılma noktalarına uğrayarak günümüze kadar değişimler yaşayarak ulaşmıştır.

²⁶⁷ Hacı Yunus Apaydın, "Selefilik Rasyonel Zeminin İmhası", **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017,1.Oturum,10.30-11.00. https://www.youtube.com/watch?v=ZlHxv_gvT-U (12.03.2019)

²⁶⁸ Apaydın, "Selefilik...", **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017,1.Oturum,10.30-11.00.

Halifelerin ardarda şehit edildiği olaylar da incelendiğinde; dinin aslına bağlı kalmaya, devlet başkanına itaat ile İslâm toplumunda fitne çıkartma, isyan etmenin yanısıra devletin kanunlarına uymama, vergisini ödememe, dinden dönme, düşmana yardım etme, dinin aslını, itikadını akidesini bozma gibi birçok gerekçenin bu tartışma ve savaşların sebebi olduğu görülmektedir.

Hatta bazen Peygamber'in ailesinden ehli beyt-i içinde olanlardan ile sahabenin diğer bir ailesi ya da grubunun karşı karşıya geldiği görülmüştür. Bu olaylardan en üzücü olanlardan biri de Kerbela'da Hz. Hüseyin ve ailesinin katledildiği hadise olmuştur. Cemel ve Sıffin olayları, mezhebi bir bölünmeye zemin oluşturmuştur. Tahkim olayının ardından Hz. Ali'nin ordusundan ayrılanların (Hariciler), hilafetin başka birine verilmesi talebi ile Hz. Ali'nin şehit etmeleri sonunda, bu meselenin çözümü zor bir hal almıştır.²⁶⁹ Selefî- Vehhâbi düşüncenin kökenleri biraz da burada bahsedilen Harici zihne benzerlik göstermektedir. Tahkim olayında olduğu gibi, sonradan getirilen uygulamaların bid'at olduğu gerekçesi ve onların tekfir edilmesi, onlara cihat ilanı, bugün de devam ettiği görülen benzerliklerdendir. Temel amaç dinin bozulan değerlerine karşı, dinin aslında yer alan düşünce ve hayatına dönüşü sağlamaktır. Dinin temelini koruması, gelişen ve değişen şartlara uymayı, modernleşmeyi de içermiştir. Bu anlamda *fundamentalizm*, *gelenekçilik* ve *modernizm*²⁷⁰ dini ihya düşüncesi ve öze dönüşü savunan akımlar olmuştur. Eklektik biçimde; kendisinden evvel ortaya çıkan ahbarilik, esercilik, Hanbelilik ve hatta Haricilik gibi pek çok düşünce akımının etkisinin bu görüşlerin ortaya çıkmasında etkisi olduğu söylenmiştir.²⁷¹

2.2.1. Fundamentalizm

Fundamental anlayış tarihi, kültürel birikimi hurafe, bid'at olarak kabul etmiştir. Bu nedenle de “dinin aslına dönülmesi” istenmiştir. Ancak o geleneği tümünden silip atmamıştır.²⁷² “...dini konularda herhangi bir şeyi alınacaksa, bu ancak dini gelenek içerisinde aramak mümkündür” düşüncesine sahip olmuştur.

Günay, Fundamentalizmi, çağın değişen ihtiyaçları ve getirdiği fikri yenilikler karşısında bireylerin varoluşsal bir kaygıya kapılmasıyla bağlantılı olarak tarif etmiştir. Ona göre; “...mutlak kesinlik arayışı, yeniliklerle mücadele fikrini doğurmuştur.” Nasların anlaşılmasında akli izahları reddetmesi onun selefilik

²⁶⁹ Günay, 1999, s.2.

²⁷⁰ Apaydın, “Selefilik Rasyonel Zeminin İmhası”, 24 Eylül 2017, 1. Oturum 10.30-11.00. (02.04.2019)

²⁷¹ Hacı Yunus Apaydın, “Selefilik Rasyonel Zeminin İmhası”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017. Oturum 10.30-11.00. (erişim tarihi: 02.04.2019). (En eski tartışma bu konuda akla yani rey, kıyas ve istihsan gibi metodlara başvurma ile nasslara bağlı kalma konusu idi)

²⁷² Günay, s.2.

akımına zemin oluşturmaya etki etmiştir. Fazlurrahman, “...eğer biri İslâm'ın temellerine uyalım, diyor ve geçmişi kutsallaştırarak donduruyorsa, bütün iyi Müslümanlar fundamantalisttir” uyarısını yapmıştır.²⁷³

2.2.2. Gelenekçilik

Nesillerin getirip bugüne taşıdıkları alışkanlıklar, töre ve kurallar gelenekçilik manasında ele alınmıştır. Halkın sahip olduğu manevi ve psikolojik birikim olarak adlandırılmıştır. Dinin ihyasında mücedditlere ihtiyaç olduğunu kabul etmiştir. Gelenekçi bakış açısına göre; “gelenek kutsaldır, ortak bir kimlik şuuru oluşturur.”

İslâmi gelenekçiliğin tarihi süreçte farklılaştığı görülmüştür: Medrese geleneği, tarikat geleneği ve selefiyye gelenekçiliği.²⁷⁴ Selefiyye gelenekçiliği hadisi, medrese gelenekçiliği, fıkhi, tarikat gelenekçiliği de tasavvufu esas alarak düşünce üretmektedir. Gelenekçilik akımı, mezhebi kimlik taşıyan özellikleri muhafaza etmeyi amaçlamıştır.²⁷⁵

“Gelenekçi liderler, şeyh, üstaz, allame, mevlana, hüccet, molla gibi lakaplarla anılmışlardır. Rahle- i tedrisat yani bir âlimden veya şeyhden alınan dersler önem arz eder. Liderlerinin kıyafetlerinin rengi ve giyinme şekli özgündür. Silsilenin vazgeçilmezliği söz konusudur. Selefiye gelenekçiliğin de rivayet senetleri ile oluşur. İslâmdaki raviler, hadis, eser veya haberi, rivayetleri sözün ya da fiilin ilk sahibinden alarak birbirleri üzerinden nesilden nesile aktarmışlardır. Kütüb-ü Sitte denilen altı hadis kitabı söz konusu kaynakların en önemlisi sayılır.²⁷⁶

Medrese gelenekçiliğinde silsile, mevcut ulemayı Hz. Muhammed'e bağlamıştır: “Hanefilik mezhebinin kurucusu olan Ebu Hanife, hocası Hammad, o da hocası İbrahim en-Nehai'den o da, hocası Alkame'den ve onun hocası İbn-i Mesud' dan, o da Rasûlullah'tan ders almıştır.” Buradan anlaşıldığı gibi, ilim silsilesinin başlangıcı, Rasulullah'a ulaşmaktadır. Günümüz Hanefi medrese hocaları da icazet silsilesi ile Ebu Hanife'ye bağlanmışlardır. İcazet, ilmi izin beratı sayılmıştır.²⁷⁷

²⁷³ John Wall. **Modernizm Fundamentalizm İslâm Tarihinde Yenilenme ve Reform**, s 235'den aktr. Günay, s.2.

²⁷⁴ Mehmet Ali Büyükkara, **Modernleşme Sürecinde İslâm Düşüncesi...** İstanbul, 2015, ss.48-50.

²⁷⁵ Büyükkara, **Modernleşme Sürecinde İslâm Düşüncesi**, s.50.

²⁷⁶ Büyükkara, **Modernleşme Sürecinde İslâm Düşüncesi**, s.50

²⁷⁷ Büyükkara, s.51.

Gelenekçi yapılarda hiyerarşik düzen, bir mertebe sistemi şeklinde kendini göstermiştir. Selefiye gelenekçilikte: “İnsanların en hayırlısı benim zamanımda yaşayanlar yani sahabeler sonra onlardan sonra gelenler tabiin sonra da onlardan sonraki gelenlerdir. Tebe’üt Tabiinler’dir.” kutsi hadisi esas alınmıştır.²⁷⁸ Ayrıca, “Ümmetim yağmura benzer, başı mı sonu mu daha hayırlı bilinmez.”²⁷⁹ Hadisi ile “Sizler benim ashabımsınız, kardeşleriniz ise henüz gelmemiş olanlardır.” Hadisi selefin övüldüğü hadislerdendir.²⁸⁰ İslâm’ın ilk üç asrından itibaren gelişen fıkıh mezheplerindeki müçtehitler, imamlar takip ve taklit edilmesi gereken ulemadan kabul edilmiştir.²⁸¹ Şu şekilde bir hiyerarşi tespit edildiği görülmüştür:

“Müçtehitler; içtihat edebilenler, muhâripler, müridler, mümeyyizler olarak sıralanır. En altta sadece hükümleri taklit suretiyle tatbik edenler bulunur. İmâm-ı Azâm “en büyük imam”, “Şeyhülislâm”, “İmâmların güneşi” gibi lakaplar almıştır. Medrese hocaları olan müderrisler arasında Muid, Müfit, Dersiam gibi akademik derecelendirmeye benzeyen bir hiyerarşi mevcuttur. Şii medrese geleneğinde olduğu gibi talebe giydiği kıyafetle öğrenim seviyesini gösterir. Tarikat geleneğinde hiyerarşi, mürşit- mürid yahut şeyh-derviş biçiminde ortaya çıkmıştır. Bunun dışında Gayb Erenleri: Üçler, Yediler, Kırklar gibi Gavs, Gavs-ı Azam, Kutup, Kutbu’l Aktap, Abdal, Evtad, (seçilmişler) gibi kavramlar vardır. Abdal, Şam tarafındandır ve 40 kişidir, ölenlerin yerine Allah başkalarını geçirir. Yağmur onlar sayesinde yağar, halk onlar sayesinde düşmana karşı zafer kazanır.”²⁸²

Selefilik gelenekçiliğinde, hadis mecmuaları ve şeyhler, medrese gelenekçiliğinde fıkıh, tarikatta ise tasavvuf eserleri, temel başvuru kaynağı olarak ön plana çıkmıştır.²⁸³ Selefilik düşüncesindekiler, gelenekçi dinin mensuplarının “...sünnet beyan bakımından Kur’ân’a hâkimdir” sözlerinden anlaşılacağı üzere, Kur’ânı Kerim’in hadislere başvurmadan anlaşılamayacağını belirtir. Ahmed b. Hanbel’in Kur’an ve Sünnet’ten sonra sahabe görüşlerine, ondan sonra da zayıf mürsel hadisleri geçerli delil kabul etmesi rey, kıyas ve içtihadı zaruret halinde başvurması örneğinde olduğu gibi, bu düşüncenin kökeninde de katı bir zahirilik sözkonusudur.²⁸⁴ “Kelâm ve felsefe İslâmi düşüncede bozulmalara sebep olacağı” fikrinden hareketle, “zararlı alanlar” olarak değerlendirilmiştir. Fıkıh ve tasavvuf

²⁷⁸ Kütüp-i Sitte; İbrahim Canan (Bu hadisi 13 ayrı sahabe nakletmiştir. Ashab, Tabiin ve Etbauttabiin nesilleri tafdil edilmiştir.)

²⁷⁹ Ahmet b. Hanbel, **Müsned**, III/130; Tirmizi, **Edep**, 81; Büyükkara, s.55.

²⁸⁰ Müslim, **Taharet**: 39; Büyükkara, s.55

²⁸¹ Büyükkara, s.51-52.

²⁸² Ahmet b. Hanbel, **Müsned**, s.112; Büyükkara, s.55.

²⁸³ Öztürk, “Selef, Selefilik, Vehhabilik Nedir?” **Din ve Hayat Programı: Kanal 24**, 11.10.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=7YY00jZYW5E&feature=> (12.02.2019)

²⁸⁴ Öztürk, “Selef, Selefilik, Vehhabilik Nedir?” 11.10.2014.

kaynakları Selef-i salihin sonrası oluşan metinler oldukları ve içtihadı dayandıkları gerekçesi ile diğerleri de keşfe dayandığı için itibar görmemektedir. Selefiler, içtihadı ve keşfi reddetmektedirler.²⁸⁵ Medrese gelenekçiliğin de o medresenin bağlı olduğu itikadi ve fıkhi mezhebin klasik metinleri takip edilir, mezheplerin temel usulüne uygun olarak ve mezhep içinde kalınarak bugüne dair yeni hüküm ve fetvaları üretme konusu, tartışmalara neden olan bir konudur.

“Tarikat gelenekçiliğinde ise tarikatların temel metinleri referans alınır. Bunlar, tabakat, menakib, tezkire, mektubat, resail, letaif, makamat, tecelliyat, fütuhât-ı uzat, sırru’l esrar, erkanname, tarikatname benzeri eserlerdir Bunlar tasavvufi terbiyede seyr-i sülukla ulaşılmış özel malumatı yani “ilm-i ledünü” barındırırlar. Bu nedenle tasavvuf, akıl ötesi bir özellik arz eder, çünkü hakikate yani marifetullahı erişmek için keşif, tecelli-i ilham gibi idrak vasıtaları kullanılmaktadır.”²⁸⁶

“İslâm’ın ilk üç asrına idealistler, sonraki asırlara ise taklitçiler hâkim olmuştur. Tenkit süreci olmaksızın alınan “*geleneğin din olarak algılanması*”, doğru değildir.” İzlenecek İslâmi yolun selameti için, Kur’an-ı Kerim, akıl ve vicdanda doğruluk elemesi yapılması elzemdir. Kutsi beyanda bu konu çok mücmel bir biçimde şöyle özetlenmiştir: “*Sözleri dinleyip en güzelini uyan kullarımı müjdele. Allah’ın doğru yola erıştirdiği akıl sahibi onlardır.*”²⁸⁷

Geleneğin mutlaklaştırılması meselesi, dini düşüncenin anlaşılması yönünden mühim bir problemi teşkil etmiştir. “Kur’an, akla, ilme ve insani durumlara uyar, problemleri çözer.”²⁸⁸ fikriyle hareket edildiğinde dinin anlaşılması kolaylaşacaktır.

2.2.3. Modernist Islah Hareketi

İslâm dünyasında 21. yüzyılda, fıkıh usulü geleneğinin dışarıda bırakıp genel olarak Kur'an ve Sünnet ile dini anlamaya ve bilgi üretmeye çalışan bir yaklaşım olduğu bilinmektedir. Bunları *metin İslâmcılığı* olarak nitelemek de mümkündür. Selefilik anlayışı ile modern dönemde ortaya çıkan bazı akımlar arasında benzerlikler bulunmaktadır. Özünde, “İslâm’ın temel kaynaklarına dönme” ve “kaynağın tekliği”

²⁸⁵ Öztürk, “Selef, Selefilik, Vehhabilik Nedir?” 11.10.2014.

²⁸⁶ Öztürk, “Selef, Selefilik, Vehhabilik Nedir?” 11.10.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=7YY00jZYW5E&feature=> (12.02.2019)

²⁸⁷ Zümer: 39/18.

²⁸⁸ Ahmet Ayhan Çitil, “Selefilğin Çözümlemesi...”, **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017, 1. Oturum, 15.00 15.30. <https://www.youtube.com/watch?v=7GXmDROCdsM&t=159s>

iddiasında birleşmekte ayrıca, “metin İslâmcılığı” olarak tanımlanan bu zihniyetin bugün çok revaçta olduğu da söylenebilir. Bunların fıkıh usulü düşüncesinden uzaklaştığı, geleneği değersizleştirdiği, fıkıh mezheplerin İslâmi kaynakları anlama ve yorumlamada tarihi tecrübeyi işlevsiz kıldığı düşünceleriyle, *köklere dönme* fikrini savundukları görülmüştür. Tek olan hakikate ulaşma ile kendilerini ilerlemeci ve modern olarak takdim eden anlayışlar arasında ciddi bir benzerlik bulunmaktadır. Modernizm ile Selefilğin bu konuda birbirine yakın iki akım olduğu söylenebilir. İkisinde de metne indirgenen bir din anlayışı ile zahiri bir okuma metodu ağır basmaktadır. İbn Hazm, İbn Teymiyye, İbn Abdülvehhab, Şevkani ve Zührevi bu düşünce sisteminde eserler veren İslâm ulemalarındandır. 18. yüzyıl öncesindeki hadis hareketleri, modern Selefiye düşüncesine zemin hazırlamıştır. 20.yüzyılın başlarından itibaren İslâm düşüncesinde Batı etkisinin ilk tezahürleri olan Muhammed Abduh, Reşit Rıza gibi isimler ve öğrencilerinde görülebilen bu düşüncenin etkilerini, fıkıh anlayışındaki değişimde gözlemlemek mümkündür. Çitil, bu hali şu şekilde anlatmaktadır:

“...bazı yorumlara göre İslâm düşünce geleneğinde uzun bir geçmişe sahip olan Selefilik, diğer bazı yorumlara göre ise bugün savunulduğu biçimi ile modern düşünce kalıplarından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu etkilenme biçimi ile özü itibarıyla sosyolojik ve kültürel olanı kastetmiyoruz, siyaseti ve siyasi eylem biçimlerine yaklaşımları itibarıyla düşünce biçimlerinin modernlikten bu bağlamda etkilendiği öne sürülebilir.”²⁸⁹

“Öze dönüş” söylemini dile getiren bir başka düşünce de “İslâm modernizmi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Şaban Ali Düzgün’e göre; İslâm düşüncesi içerisinde *öze dönüş* söylemini dile getiren İslâm Modernistleri, bir dışlanma ve önyargı ile karşılaşmıştır. İslâm’ın özüne dönüş iddiasına sahip çıkan iki farklı değerler dizisi vardır. Selefi söylemin İslâm’ın özüne dönmekten anladığı, “sahabe ve sonraki iki neslin yaşam pratiği ve sözleri olmaktadır.”²⁹⁰ Modernist ıslahçılar, “Kur’an ve Sünnet’e dönelim, ancak çağın gereklerine uygun içtihadlar yapalım”, demişlerdir. Bu yönü ile Selefilikten ayrılmıştır.

²⁸⁹ Ahmet Ayhan Çitil, “Selefilğin Çözümlemesi...” **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017. <https://www.-youtube.com/watch?v=7GXmDROCdsM&t=159s> (Erişim tarih:02.03.2019)

²⁹⁰ Mustafa Öztürk, **İslâmi Düşüncede Çağdaşlık** Ankara Okulu, Ankara, 3.Basım, 2015, ss. 37-44.

Mısır, Hindistan, Pakistan coğrafyasında Hasan el-Benna²⁹¹ gibi İslâmi uyanış ve işgallere karşı çıkmada etkili olan Seyyid Kutup,²⁹² modern öze, köklere dönmeyi anlatırken “nassa itaatten ve eyleme geçmekten (cihad)” bahsetmiştir.²⁹³ Anlaşıldığı üzere, Selefilik yer ve zaman şartlarına bağlı olarak değişiklik gösteren bir İslâmi düşünme biçiminin adı olmuştur. Seyyid Kutup, *Yoldaki İşaretler* adlı kitabında: “Cahiliye toplumu ve cahiliye fikirlerden neşet eden, gelenekten kurtulmalıyız” düşüncesindedir. “...bizim ilk hedefiniz; kendimizi değiştirmektir, sonra toplumu değiştirebiliriz. Peygamber’in sahabesi gibi davranmalıyız”, demektedir.²⁹⁴

“...birincil amacımız Kur'an'da bize emredileni yaşamı öğrenmektir. Allah'ın bize Kur'an mesajlarının içeriğini keşfetmek, Kur'an'da bildirilen ahlak ve görgü kurallarını kazanmak ve dünyada kurmamızı istediği kanuni ve anayasal düzeni içselleştirmektir.” şeklinde açıklanmıştır.²⁹⁵

İslâm modernistlerinde, İslâmın özü, İslâm'ın ilk döneminin evrensel ilkelerini tespit etmektir. “Müslümanlar için kalıcı çözüm de yine İslâm içinde olacağına göre, modern düşünürler, anlam-değer üzerinden İslâm'ı yeniden tanımlama çabası içine girmişlerdir.” M. Abduh ve Reşit Rıza öncülüğünde yayılan ıslahçı İslâm düşüncesi, geleneğin tasfiyesi yönüyle, Selefi çizgiye benzer bir görünüm taşımıştır. Onların *El- Urvet'ül Vüska'da* anlattıkları daha çok siyasi, kültürel konular olmuştur. Örneğin, Abdurrahman el- Kevakibi (ö.1802) Osmanlı monarşisini, hilafet yoluyla istibdat kurmakla ve bid'atleri yaymakla, eleştirmiştir.²⁹⁶

²⁹¹ Hasen Ahmed Abdurrahman el-Benna 1906-1949) arasında yaşamış olan Mısırlı fikir adamı ve aktivisttir. İhvan teşkilatının kurucusudur. Hurfeciğe ve materyalizme karşı çıkmıştır. Tolumun ve dinin ihyası için hilafetin tesis edilmsi gerektiğini anlatmıştır. (İbrahim el- Beyyuni Ganim, “Hasan el-Benna”, **TDV İslâm A.** 1997, Cilt XVI, s.307-310.)

²⁹² Seyyid Kutup, Seyyid Kutub b. İbrahim b. Hüseyin eş Şazili (1906-1966) Mevdudi'nin eserlerinden ve İhvan görüşünden etkilenmiştir. Hâkimiyet ve cahiliyet olgularını çokça kullanmıştır. *Me'alim fi't tarık* adlı kitabında bahsettiği bu konular onun hapsedilmesi ve idam edilmesine neden olmuştur. Uluhiyyet anlayışına uygun bir hâkimiyet fikri vardır. Tağut siteminden bahsetmiştir. Ona göre yönetimde meşruiyyetin yegâne kaynağı Allah olmalıdır. Cahil toplum ve müslümn toplum kavramlarını getirmiştir. Cahiliye topluma karşı yapılacak mücadeleye cihad demiştir. Tebliği ve cihadı bir bütün olarak ele almıştır. İslâmi düşünce arındırılmalıdır. Suudi muhalifleri, Hamas, İhvan, İslâmi Kurtuluş Cephesi Kutubun üşncelerinden etkilmiştir. Cihadi Selefilige tesir etmiştir. (Hilal Görgün, “Seyyid Kutup”, **TDV İslâm A.** 2009, Cilt XXXVII, s.64-68) www.TDK.gov.tr

²⁹³ Duman, “İbn Teymiyye'nin Fıkıh Düşüncesi”, İSAR, 2017, https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo

²⁹⁴ Seyid Kutup, **Yoldaki İşaretler**, Terc: Murat Hazine, Düşün Yay. İstanbul, 2015,s.22.

²⁹⁵ Seyid Kutup, *Yoldaki İşaretler*, Terc: Murat Hazine, Düşün Yay. İstanbul, 2015, ss.22-23.

²⁹⁶ Öztürk, **İslâmi Düşüncede Çağdaşlık**, Ankara Okulu, Ankara, 3.Basım, 2015, ss. 18,19,31-37.

Bakara suresi 2/ 256 de “urve” tabiri geçer. “Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğru eğriden ayrılmıştır. O halde kim Allah'a inanırsa, sağlam bir kulpa yapılmıştır.” Lokman 31/ 22 de de, “İyilik eden Allah'a teslim olan sağlam bir kulpa tutunmuştur.” (Gıyaseddin Arslan, *Urvetül Vüska*, **TDV İslâm A.** 2012, Cilt XLII, s.185-186. www.TDV.gov.tr)

“Osmanlı hilafetinin sınırlandırılması öneriliyordu. Kevakibi, âdem-i merkezîyetçi bir modeli anlatmıştır. Hilafet merkezinin Mekke’ye taşınması, halifenin de Kureyş soyundan birine verilmesi, bu öneriler arasındaydı. Ezher ulemasından Ali Abdurrazık da hilafetin siyasi bir kurum olduğunu ilgasında beis olmayacağını savunmuştur.”²⁹⁷

Bu modernist bakışta, eğitim, siyaset alanlarında reformlara ihtiyaç olduğu anlatılmıştır. Meşveret, hürriyet ve müsavat fikirleri tartışılmıştır.²⁹⁸ Toplum ve devlet erkleri güçlenmelidir ki “İslâm dini yaşanılır bir zemin elde etsin”, düşüncesi seslendirilmiştir. Kur’an-ı Kerim ve Sünnet temelinde, yeni içtihatlarla lüzum olduğu, taklit, taassup, istibdat, baskı ve içtihadın kesilmesi, geleneğin mutlaklaştırılması, eğitimin yetersizliği konuları bu grubun üzerinde durduğu meseleler arasında olmuştur. Türkiye’de *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilürreşat İslâm* dergileri, Musa Carullah, Şibli, İkbâl, Seyyid Ahmet, C. Kasimi de bu ekolde düşünen kişiler olarak bilinmektedir.²⁹⁹ Fazlurrahman, İslâm hukukunun dinamizmiyle, içtihadın yakından ilintili olduğunu vurgulamıştır. Buradan anlaşılan bir yüzyıl evvel Müslüman coğrafyasında, İslâm toplumları adına düşünen, fikir üreten kimseler, taassup, istibdat, hürriyetin kısıtlanması, düşüncenin sınırlandırılması ve hakikat tekelciliği ile bireylerin ve toplumun ataletе düşürülmesi gibi meseleler hakkında konuşmuş, yazmıştır. Ancak, aradan geçen süreye rağmen, günümüzde İslâm toplumlarında aynı konuların tartışılmaya devam ettiği görülmüştür.

Görüldüğü üzere, usûl karmaşası içerisinde hakikatten uzaklaşan, bütüncül bir dini söylem yerine, bireyci bir din anlayışı kabul edilmiştir. “İslâm’ın temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’e dönülmeli ve tarihi süreç içerisinde oluşan topyekûn mirası kabul etmeli, fakat bunları ilmi ve rasyonel süzgeçten geçirerek günün şartlarına göre yeniden yorumlamalıdır”³⁰⁰ Burada bahsedilen yorumdan kasıt, günün ihtiyaçlarını dikkate alan içtihadlar olsa gerektir. Modernizm, bir şehirli hareketi olarak tanımlanmıştır.

“Modernleşme sürecinde yaşanan hızlı değişim aşırı rasyonelleşme, bireyselleşme ve güvensizlik durumlarının toplumsal yapıda inanç boşluğu meydana

Abdullah b. Selam rüyasında bir bahçe ve göğe uzanan bir direk ile başındaki kulptan Rasûlullah’a söz edince, Hz. Peygamber direği İslâm dini, kulbu da “el-urvetül vüska” yani İslâm üzere kalmaya yorumlamıştır.

²⁹⁷ Mustafa Öztürk, *İslâmi Düşüncede Çağdaşlık*, ss. 31-44.

²⁹⁸ Öztürk, *İslâmi Düşüncede Çağdaşlık*, s. 33.

²⁹⁹ Öztürk, *İslâmi Düşüncede Çağdaşlık*, s. 34

³⁰⁰ Öz, ss. 187-213.

getirdiği düşüncesi”, hareketlerinin temel dayanak noktasını oluşturmuştur.³⁰¹ Kaygıya neden olan kentleşmenin artmasıyla beraber, dini etkinin azaldığı, buna mukabil modernleşmenin arttığı izlenmiştir. Siyasetin ilimlerin yerine ikame edildiği dönem “modernleşme” dönemi olmuştur. Modernleşmede terim ve kavramlar farklı anlamda kullanılmıştır.³⁰² Modernizm ile Selefilik’in öze dönüş söylemi ve tasfiye anlayışı benzerlikler oluşturmuştur. Dini ilimlere, tasavvufa, mezheplere, kelim âlimleri ve fakihlere karşı çıkmıştır.³⁰³

“Selefiler sömürgeyi kolaylaştırması, bilinçli bir yönelim değilse de onların işgalini meşrulaştırdığı IŞİD örneğinde gözlemlenmiştir. Ürdünlü Ebu Musab el-Zerkavi 2000’lerde Tevhid ve Cihad örgütünü kurmuştur. 2004 de bu örgüt, Usame b. Ladin’e biat etmiştir. Zerkavi sonrasında ise el- Mısri öncülüğünde, adını “Irak İslâm Devleti” olarak değiştirmiştir. 2013’de, el-Bağdadi liderliğinde IŞİD adıyla aşırı tekdüze bir görüşle, temel bir akideden yoksun ve teolojik bir sisteme dâhil olmayan yapısıyla eylemlerde bulunmuştur.”³⁰⁴

Neticede, bölgenin istikrarsızlığı artarken iç savaşlar ve göçler ardından yaşanan katliamlarla İslâm coğrafyası yerle bir edilmiştir. Örgüte katılımların çeşitli Avrupa ülkelerinden ve hatta yeni Müslüman olmuş yabancılardan oluşması da dikkat çeken bir durumdur. Aidiyeti zayıf, İslâm’ın temel kültürel değerlerinden ve manevi bağlarından yoksun gençlerin, dijital haber kanalları yoluyla, bu türden yapılara katılarak kimlik oluşturmaya çalıştıkları, gözlenmiştir.³⁰⁵

Selefilik’in Batılı emperyal sermaye grupları tarafından desteklendiği de görülmektedir. İlk yaptıkları dini tahribat ise bu alandaki kültürel ve ilmi birikimi yok etmek olmuştur. Genellikle bu tahribatın başlangıcında, “*Mezheplerin terki*”³⁰⁶ fikri işlenmektedir. Selefilik’in ve Modernizmin birer İslâm düşüncesi sorunu olarak önümüzdeki yıllarda daha çok konuşulacağı aşîkârdır. Allah’ın “*fitne karşısında zulm ve eziyetten, insanları baskısına karşı ve din selamete erene değin mücadeleye devam edilmesi*” beyanını kullandıkları görülmüştür. Ancak bilindiği üzere, Allah

³⁰¹ Ahmet Ayhan Çitil, “Selefilik’in Çözümlemesi...”, **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017,1.Oturum,15.00-15.30. <https://www.youtube.com/watch?v=7GXmDROCdsM&t=159s>

³⁰² Tahsin Görgün, “Selefilik ve Modernizm”, **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017,1.Oturum,15.30-16.00. Müttekaddimun, müteahhirun

³⁰³ Görgün, “Selefilik ve Modernizm”, 22 Eylül 2017,1.Oturum,15.30-16.00. (Şeyh Sunusi, Ömer Muhtar da sömürge ile savaşmıştı.)

³⁰⁴ Ensar Nişancı, “Neo- Oryntalizm ve Orta Doğuyu Anlamak”, **Yalova SBD**, 5/9, ss.17-18.

³⁰⁵ Tahsin Görgün, “Selefilik’in Çözümlemesi...”, **İSAR**, 22 Eylül 2017, 1.Oturum 15.316.00. https://www.youtube.com/watch?v=XoUUTmOK_wU (02.03.2019)

³⁰⁶ Mezhep karşıtlığında olanlar Selefin mezhebi mi vardı? sorusunu sorarak, tüm geleneğe karşı tasfiyeci bir yöntem izlemiştir.

Teâla, Bakara/190'da “*savaşıta haddin aşılmmaması*” konusunda, kullarını uyarmaktadır. Tarihsiz, evrenselci, metinci okuma kendi dışındaki tüm müslüman halkı düşman hukukuna göre değerklenmişlerdir. Enfal suresindeki ganimet ayetini de bağlamsız okuyarak anlamlandırmışlardır.³⁰⁷ Tevbe /5 de “...*haram aylar çıkınca müşriklerin nerde bulunulsa öldürüleceğı*” ayeti bağlamsız okunduğunda, şiddeti besleyen bir zihniyete dayanak noktası oluşturmuştur. Ancak ayetin hemen ardından gelen 6. ayette Allah, kullarına “*eman dileyeni güvenli yere ulaştır*” demektedir.³⁰⁸ Nisa suresinin 95. ayetinde “...*eman dileyene selam deyin*” emri vardır. Ayetler parçalı bir biçimde ele alınıp okunduğunda ise, bugünkü IŞİD zihniyetinin temel aldığı dini yorum açığı çıkmaktadır.³⁰⁹

Modern dönemde, hakikat arayışında ön plana doğa bilimlerinin çıkması üzerine, hakikat ile nasıl bir irtibat kurulacağına yönelik tartışmalarda merkeze gözlenebilen olanlar yerleşmiştir.

İbn Teymiyye, İslâm düşünce tarihinde derin etkiler bırakmıştır. Tarihsel süreç içerisinde İslâm dünyasında sıklıkla gündeme getirilen ıslah ve öze dönüş şeklindeki çağrıda referans olarak İbn Teymiyye gösterilmiştir. Modern dönem öncesi ihya hareketleri, anlaşılacağı üzere daha çok iç arınmaya davet ve hurafelerle mücadeleye çağrı niteliğı taşımıştır. Bu dönemlerde “bid’atlarla tağutla, mücadele” kavramları kullanılmıştır.³¹⁰

Dördüncü asrın ilk çeyreğinde vefat eden Ebu Müslim el- İsfahani tarafından tartışma konusu yapılan bazı ayetlerin hükmünün mensuh olup olmadığı konusu olmuştur “Bu iddiayı savunanlar, temelde Ebu Müslim’in dayandığı gerekçelere dayanarak, neshin mahiyet ve imkânına yönelik bir takım iddialar ileri sürmüşlerdir. Bunun önemli nedenlerinden biri, İslâm dünyasında sorunların temel sorumlusunun “gelenek” olarak görülmesidir. Bu anlayışla onların önerdikleri yol ise Kur'an'ı yeniden ve doğru anlamaktır.”³¹¹

³⁰⁷ Mustafa Öztürk, **Kanal 24**, 11.10.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=7YY00jZYW5E&feature=> (erişim: 23.04.2019)

³⁰⁸ Öztürk, 11.10.2014. (erişim: 23.04.2019)

³⁰⁹ Öztürk, 11.10.2014. (erişim: 23.04.2019)

³¹⁰ Mürteza Bedir, “Fıkıh Düşüncesinde Nasın Araçsallaştırılmasına İlişkin Bir İzah Denemesi”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=6n-4RhjYSkg> (20.03.2019)

³¹¹ Mürteza Bedir, “Fıkıh Düşüncesinde Nasın Araçsallaştırılmasına İlişkin Bir İzah Denemesi”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017. 2. Oturum 12.45-13.30 (Erişim tarihi:20.03.2019)

İslâm düşüncesinde önemli bir kırılma noktası da Hint alt kıtasında ortaya çıkan *Kur'aniyyun* hareketi olmuştur. Bu akımda; Kur'an'ı “altyazılı bir metne” indirgenerek, “Sünnet’in İslâm’daki yeri” tartışmaya açılmakta, sahabenin tecrübesi, ulemanın eserleri, fukahann içtihadları lüzumsuz görülmektedir.”³¹²

“...bazı Harici ve Mutezile gruplarının rivayetlerin bir kısmını kabul etmedikleri bilinmekle birlikte, bu gruplarda sistematik olarak Sünnet’in kaynak değerinin reddedilmesi söz konusu olmamıştır. İmam Şafi kendi döneminde sünnetin kaynak değerini sorgulayan bazı eğilimlerden söz etmiştir. Hindistan bölgesi Kur'an'ın hareketi ve Mısır'da Dr. Muhammed Tevfik Sıdkı bu akımın temsilcileri olarak hatırlanır.”³¹³

Türkiye’de Osmanlı modernleşmesinde, Kur'an'a dönüş sözcüleri, “*hakaik-i Kur'aniye dindarları*” olarak tanımlanmıştır. Akademik anlamda bu sürecin öncü ismi Hüseyin Atay, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk olarak kabul edilmiştir. Son zamanlarda “Bu bağlamda “*Kur'an'a dönüş*” hareketi ile “*Kur'an İslâmî*” söylemi arasında ayırım yapması gereken önemli bir nokta vurgulanmalıdır.”³¹⁴ Öncülüğünü *Edip Yüksel*’in yaptığı söyleyebileceğimiz *Kur'an Araştırmaları Grubu*, *114 Hareketi Derneği* gibi gruplar “Kur'an İslâmî” söylemine göre, dinin tek kaynağının “Kur'an” olduğunu, “Kur'an'da olmayan bir şeyin dinde olmadığını” savunmuşlardır. Onlara göre:³¹⁵

“Çelişkilerden kurtulmak için “Kur'an başka şey değil, sadece Kur'an” diyen gerçek Müslümanların sayısının artması gerekmektedir. Bu üşünceye karşılık Bakıllani; Kur'an'ın nazım ve icaz bakımından üstünlüğüne vurgu yapmakla birlikte, referans kaynağı olma açısından Kur'an ve sünnet arasında bir fark görmemiştir.”³¹⁶

Kur'an-ı Kerim; *kitap, sünnet, icma, kıyas* olarak sistemleştirilen bilgi kaynakları içinde ilk sırada yer almıştır. Çağdaş dönemde, Kur'an'ın diğer kaynaklardan koparılarak tanımlanması ise farklı bir zihniyetten kaynaklanmaktadır. (Protestanlığın kutsal metinselci dini metodunu İslâm'a taşıyan oryantalizmin bu konuda etkisi olduğu söylenebilir.) Kur'an-ı Kerim; modernizmde -geleneğin

³¹² Hamdi Okur, “Kur'an İslâmî Söyleminin Fıkıh Usulü Açısından Değerlendirilmesi Türkiye Örneği”, İSAR, 24 Eylül 2017, 2. Oturum 12.45-13.30. <https://www.youtube.com/watch?v=CJ4q35EqRg8&t=43s>

³¹³ Okur, “Kur'an İslâmî Söyleminin Fıkıh Usulü Açısından Değerlendirilmesi” İSAR, İstanbul, 24 Eylül 2017. 2. Oturum 12.45-13.30. (Erişim tarihi: 02.03.2019)

³¹⁴ Okur, “Kur'an İslâmî Söyleminin Fıkıh Usulü Açısından Değerlendirilmesi”

³¹⁵ Okur, “Kur'an İslâmî Söyleminin Fıkıh Usulü Açısından Değerlendirilmesi”, İSAR, İstanbul, 24 Eylül 2017. 2. Oturum 12.45-13.30. (Erişim tarihi: 02.03.2019)

³¹⁶ Okur, “Kur'an İslâmî Söyleminin Fıkıh Usulü Açısından Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)”, 24 Eylül 2017, 2. Oturum 12.45-13.30.

birikimleri hariç tutularak- saf İslâm'ın tek kaynağı olarak görülmüştür. Kur'an dışı kaynaklara olan mesafeli tutumu ile de Selefiliğe benzemektedir. Çünkü “öze dönüş” olgusunun burada, “Kur'an'a dönme” biçiminde anlaşıldığı görülmektedir.³¹⁷

Özetlenecek olursa, bu düşünce, Kur'an'ı Kerim'i, tek kaynak olarak görmüştür. Sünnet ise tartışmalı bir kaynak olarak ele alınmıştır. Bu yeni durumda, Kur'an'ın anlaşılması adına yeni bir tefsir anlayışı kabul edilmiştir. Pek çok İslâm ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de yaygınlaşmaya başlayan ve metin İslâmcılığı olarak tezahür eden Selefî düşünme biçiminin temelleri, amaçları, taşıdığı imkânlar, barındırdığı risklerin anlaşılması önümüzdeki yıllarda çıkması muhtemel Şii-Sünni çatışmasında çözümler üretilmesi bakımından oldukça önemlidir.

2.3. YENİ SELEFİLİK ve ŞİA İLİŞKİSİ

Şia, ilk dönem İslâm eserlerinde, “tarafdar, yol” anlamlarında kullanılan bir terimdir. Hz. Peygamber'in Medine'ye dönüşünde, yolda konakladığı bir vakitte, 200 kadar sahabenin de şahit olduğu sırada, Hz. Ali'nin ellerini yukarı kaldırarak;

“...ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlasıdır.” demesi, sonradan “Ali tarafdarlığı” biçiminde yaygınlık kazanmıştır.³¹⁸ Bugün daha çok Şia derken *Caferiyye*, *İsmailiyye*, *Aşeriyye*, anlaşılmaktadır. “İmametin Hz. Ali ve soyundan olacağı, onların masumluluğu, sözlerinin muteber oluşu, takiyye yapabilecekleri ve son imamın gaybta olup döneği” gibi inançları vardır.³¹⁹ Selefîyye âlimlerine göre, “Şia bidat bir mezheptir, görüşlerine itibar edilmesi kişinin dinine zarar verecektir.”

“Şia mezhebi kendi içerisinde, Hasan el-Askari'nin ölümünden sonra (874), en-Nevbahtîye göre, 14, el-Mesudi'ye göre de 20 ayrı zümreye ayrılmıştır.” Şiiler içerisinde mutedil olan ise, İmamiye fırkası kabul edilmiştir. İsmaililer, Fatimi hanedanı sayesinde Tunus'da, Karmatiler, Bahreyn de devlet kurmuş, Zeydilerin bir kısmı Yemen'de yerleşmiştir. İmamiler, Sünniler'den farklı olmakla beraber, hadisleri bilgi kaynağı olarak kullanmıştır. Onları Sünniler'den ayıran şey, “imama itaat” meselesini,”

³¹⁷ Mehmet Paçacı “Çağdaş Durum ve Kur'an”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 2. Oturum 12.45-13.30. https://www.youtube.com/watch?v=nAAzqy_DXKI (12.03.2019)

³¹⁸ Ahmet Aydın, “18. Yüzyıl İhya Hareketleri Şah Veliyullah Dihlevî Örneği”, **İSAR**, 23 Eylül 2017, 2.Oturum,11.30 12.00. <https://www.youtube.com/watch?v=OmMNWDmmSQA> (Erişim tarihi:22.03.2019)

³¹⁹ Serdar Demirel, **Vahdet Vakfı**. İstanbul, 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=wok59arOnR-Q&feature=> (25.05.2019)

imanın şartlarından” saymış olmalarıdır. İmamiyye, kendilerini Sünniler’den daha üstün görmüştür.³²⁰

El-Kâfi, İmamiye ve İsnâaşeriye fıkhnı tesis etmiştir. Burada 15 binden fazla hadis mevcuttur. Hadislerin isnadı için ise bir imamın ismine müracaat etmişlerdir. Kur’an ve Sünnet ana kaynaklardır. Ancak hadis anlayışında “masumdan rivayeti, basit olmaması, Kur’an’ın dışındaki sözler “biçiminde tarif ederler. Şarz ve illet şartı yani “senet tenkidi” kabul edilmemektedir.³²¹ Şii hadisçilerin adil olması; “akıl-baliğ olma, büyük günahattan beri olma, küçük günahlarına tevbe etmesi” şartların bağlı görülmüştür. Müslüman “mü’min olmalı” diyerek, “iman ile İslam’ın ayrılığına” vurgu yapmışlardır. İman etmeyi “12 İmam’ın masumluluğuna iman etmesi gerekir”, biçiminde tarif etmişlerdir.³²² Ehl-i Sünnet’ten farklı bir düşüncede oldukları anlaşılmaktadır. Adil ravi konusunda “o da imamlardan gelmeli” demişlerdir. Bu durumda, sahih hadis külliyyatı geçersiz hale getirilmiştir. El-Kâfi ise, Kur’an’ın tahrif edildiğinden bahsetmiştir.³²³ Bu örneklerden anlaşılacağı üzere, Şia ile mezhebi anlamda Sünnilik ve ya onun bir kolu olarak kabul gören Selefilik düşüncesinin takribi pek mümkün görülmemektedir.

El- Kummi tefsirinde; “*ümmetin hayırlısı imamlardır*” demiştir. Sahihlik anlayışı konusunda, Şia’daki *Ahbariyyün* fırkası, hadislerin tenkidini reddetmiştir. Ehl-i Beyt’ten gelen hadislerin üzerinin örtüldüğünü kabul eden *Usuliyyin* fırkası ise hadis tenkidini kabul etmiştir. Onlarda *Kütüb’i Erbaa* vardır.³²⁴ Kur’an’ın tahrifinin kabul edilmesinin sonucunda sahabenin bir kısmı tekfir edilmiştir. Ahbariyye fırkasına karşı Usuliyyin fırkası bu fikri tenkid etmiştir. Usuliyyin fırkasının ulemaları, hicri 10. yy. da hadis kitaplarını yeniden düzenlemiştir. Öztürk’ün anlattığı üzere; “Ehl-i sünnet, Şia’nın Usuliyyin kolu ile konuşabilir, ancak hadisin tanımı ve hadisteki şartlar konusunda, onlarla anlaşmak mümkün değildir.”³²⁵

³²⁰ Ahmet Aydın, “18. Yüzyıl İhya Hareketleri Şah Velîyullah Dihlevî Örneği”, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017, 2. Oturum, 11.30-12.00. (Erişim tarihi: 12.03.2019)

³²¹ Aydın, “18. Yüzyıl İhya Hareketleri Şah Velîyullah Dihlevî Örneği”, 23 Eylül 2017.

³²² Bu masumiyet anlayışı bilindiği üzere, sadece seçilmiş nebi ve rasüller hakkında beyan edilmekteydi. Ehl-i Beyt’ten gelen imamların masumluluğu, bu anlayışı onların devam ettirdiği şeklinde görülmüştür.

³²³ Aydın, “18. Yüzyıl İhya Hareketleri Şah Velîyullah Dihlevî Örneği”, 23 Eylül 2017.

³²⁴ İmamiyye Şia’sının dört temel hadis kitabına verilen addır. Kuleyni, İbn Babeveyh, Şeyh Saduk, el-Kâfi gibi ulemanın kitapları önemli bir yer tutar.

³²⁵ Aydın, “18. Yüzyıl İhya Hareketleri Şah Velîyullah Dihlevî Örneği”, 23 Eylül 2017.

Günümüz Selefiligi, peygamberlerin, evliyanın ve salih kimselerin kabirlerini onarma ve üzerine bina yapılması konusunda İbn-i Teymiye ve öğrencisi İbn-i Kayyim el-Cevziyye'nin “*kabrin üzerine türbe yapılmasını şirk ve haram olduğunu, yapılan binaların yıkılması gerektiği*” konusunda fetvasını, esas almıştır.³²⁶ Şia düşüncesinde ise kabirlerin özel bir anlam dışında dini bir sevap kapısı olduğu inancı sürmüştür. Aşağıda anlatıldığı üzere, Şia'da türbe ziyaretleri çok önemli bir yere sahip olmuştur.

“...kim Hüseyin'in kabrimi ziyaret ederse, kendisine Rasulullah'ın 70 hac sevabı yazılır. Sizleri Kureyşte Caferi mezarlığını ziyaret etmeye davet ediyorum. Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret edenlerin alacağı sevabın Bedir şehitlerinden bin şehidin sevabı kadar olacağını, kim şehre giderse, Allahü Teâla ona bin makbul kabul edilmiş umre, Bedir şehitlerinin şehit sevabı, sadaka sevabı, bin azad edilmiş köle sevabı verir.”³²⁷

Bu anlatımlardan anlaşılacağı üzere, Şia'da dini anlamda bir aşırıılık sözkonusudur. Bu durum onların Suudi-Vehhabi-Selefi güçlerle aralıksız çatışmasını netice vermiştir. Selefiyye ulemasının ekserisi Ali taraftarlarına, Şia isminden daha çok *Rafizi* demeyi tercih etmiştir. Çünkü onlara göre, “Şia” kelime olarak, bir kimsenin yardımcılara ve verilen isimdir. Şiiler, Hz. Peygamber ve onun ehl-i beyt'inin yardımcılarıdır. Bu isimlendirme dışında Zeydiler de dâhil olmak üzere birçok diğer Şia mezhebini, -fark gözetmeksizin- bir saymak anlamına geleceğini, ifade etmişlerdir.³²⁸

Geçmişte Şia adlandırması, “Hz. Ali'yi, Hz. Osman'dan faziletli kabul edenler” için kullanılmıştır. Ehl-i sünnet anlayışında ise “Şia mezhebi, usul konusunda farklılıklar içermektedir. Onlar için kullanılacak en uygun isim Rafiziler ismidir ve “Hz Ali'ye destek olan herkesi kapsar.” biçiminde özetlenebilir.³²⁹ Rafizilerse, “Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i kötüleyerek, Hz. Ali'yi yücelten” kişilerdir. Rafizi rivayeti kabul edilmez. İbn Teymiye: “...*eski dönemde “Şia” denildiğinde “Ali'nin ashabı” ya da o dönemde “Ebubekir ve Ömer'in Ali'den faziletli olduğu konusunda ihtilafa düşmemiş kimseler” kastedilirdi, aradaki nizanın kaynağının Ali'nin Osman'dan faziletli olması ile alakası bulunmaktadır*”,

³²⁶ Yöner, s.187.

³²⁷ Muhammed Bakır b. Muhammed, Ali Meclisi/1100-10698; Yöner, s.187.

³²⁸ Ahmet Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiligi”, emakalat, Mezhep Araştırmaları, VI(2), 2013, ss.138. ISSN 1309-5803. www. emakalat.com (ss.195-222)

³²⁹ El- Makalat, 6/ 200 2013. s. 103; Yöner, s.138.

demiştir.³³⁰ İmam Malik'e Rafiziler hakkında sorulunca “...onlarla konuşmayın ve onlardan rivayet etmeyin” demiştir. İmam Şafii ise “Rafizilerden daha yalancı bir topluluk görmedim” demiştir.³³¹ İmam Buhari, “ Rafizi bir kimsenin ardında namaz kılmakla Yahudi ve Hristiyan bir kimsenin arkasında namazı kılmanın bir farkı yoktur, bu kimselere selam verilmez, hasta ziyaretine bulunulmaz, nikâhı kıyılmaz, şahit tutulmaz, kestikleri yenmez” demiştir.³³² Bu sebeple, günümüz Selefilere, Şia isminden çok Rafizi ismini kullanmayı tercih etmişlerdir. Rafiziler’in İslâm için bir tehdit oluşturduğunu anlatmışlardır.

Onlar, Yöner’in aktardığına göre ³³³: “Kendilerine davetçidirler. Ehl-i Beyt sevgisi adı altında fikirlere yaymaktadırlar. Takiyyecilerdir. Kaynaklarında yalan rivayetler vardır. Davetlerinde hile, bir yöntemdir. Ehl-i sünnet âlimlerinden meşru olan birçok âlimin adını kendi âlimlerine vermişlerdir.”³³⁴ Günümüz Selefi âlimleri, Rafizi olarak tarif edilen Şia hakkında çeşitli fetvalar yayınlamıştır. Rafiziler hakkında Suudi Arabistan Daimi Komisyonu tarafından belirlendiğine göre;

“Kur'an içinde bazı eklemeler, kısaltmalar ve bazı cümle ve kelimelerinde tahrifle, bazı ayet ve surelerin çıkarıldığına inanmaktadırlar. Mezhep, Buhari ve Müslim gibi sahih hadis kaynak kitaplarını itikat ve fıkıh meselelerinde kaynak olarak kabul etmemektedirler. Kur'an'ı Kerim'in tefsir ve beyanında bu eserlere itimat etmemektedirler. Hadis kitapları yazmışlardır. Sahih ve zayıf hadisleri ayırtmak için de bu kitaplara müracaat ederler. “12 imama dönmek”, onlara itimat etmek, önemli görülmektedir.”³³⁵

Suudi Arabistan Fetva Daimi Komisyonu'na sorulan “Şia mezhebi, İslâmî bir mezhep değilse, İslâm dini ile olan ayrılıkları nelerdir?” sorusuna verdikleri cevap şöyledir: “Şia mezhebi, usul ve fûrusu ile sonradan teşekkül etmiş bir mezheptir. İsnâaşeriyye ve şeyhülislâm İbn Teymiyye'nin kaleme aldığı kitapları okuyun.”³³⁶ Suudi-Selefi bakış açısında Şia mezhebi, taklidi doğru olmayan bir mezheptir. “Onlar dinin özünü bozan bir hayat biçimini yaymakta, İslâm akidesine zarar vermektedirler.” Fetva Komisyonunca hatırlatılan şu esaslar dikkate alındığında, Şia'nın hak mezheplerden birisi olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

³³⁰ Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, s.139.

³³¹ İbn Teymiyye, **Mecmu'ul Fetava**. Cilt, 4, s. 435; Yöner, s.144.

³³² Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, emakalat, Mezhep Araştırmaları, VI(2), 2013, ss.145. ISSN 1309-5803. www.emakalat.com (ss.195-222)

³³³ Yöner, s.145.

³³⁴ İmam Ahmet, s. 9.aktr. Yöner, ss.134-137.

³³⁵ İmam Ahmet, s. 9.aktr. Yöner, ss.134-137.

³³⁶ Abdurrezzak, 1992'den aktr. Yöner, ss. 134-137.

”Müslüman bir kimsenin ibadet ve muamelatını doğru yapabilmesi için bilinen dört mezhepten birini taklit etmek zorunluluğu vardır. İmamiye mezhebi taklit edilecek mezheplerden değildir. 12 İmam mezhebini taklit etmeyin. Müslüman kişiler, Allah ve Rasulün’den gelenlere tabi olmakla mükelleftir. Bununla beraber, dinini ihya ve ikame etmek için bir Müslüman, ilim ehline danışır. İlim ile arasından en bilgili olanını arayıp bulur ve ona soracağı soruları yazarak ya da sözlü olarak aktarır. Müslüman bir kimsenin 12 İmam mezhebini, Haricilik ve Mutezile gibi diğer bid’at ehli mezhepleri taklit etmesi caiz değildir. Delile muhalefet etmemek şartıyla, meşhur olan dört mezhepten birine intisap etmesinde bir beis yoktur.”³³⁷

Suudi Arabistan Fetva Komisyonuna sorulan sorulardan biri de şudur: 12 İmam mezhebinin durumu nedir? Cevabında şunları söylemişlerdir: “Peygamber, müşriklerin liderleri ile ve onlara tâbi olan kimselerle savaşmıştır. Sahabeleri de aynı şekilde davranmış, önderler ve onlara tâbi olanlar arasında bir ayırım yapmamıştır.” Abdullah b. Cibren, Râfizileri şu sebeplerle tekfir etmiştir:

“Kur'an'a dil uzatmaktadırlar, üçte birinden fazlasını tahrip olduğunu iddia etmektedirler. ”*Erbap* ve *el-Kâfi* adlı kitaplarında açıkça iddiada bulunmuşlardır. Kur'an daki “*onu biz koruyacağız*” ayetini böyle bir iddia ile yalanlamış olmaktadırlar. Rafiziler, Sünen’de Buhari ve Müslim’de yer alan hadisleri tan etmektedirler, bu hadislerle amel etmezler. Çünkü onlara göre bu hadisler, Hz. Peygamber’in vefatından sonra nakledilmişlerdir. Zira Hz. Peygamber’den sonra, Ali ve onun soyundan gelenler; ‘Salman, Ammar gibi yanında olan az sayıdaki sahabe hariç sahabelerin tümü kâfir olmuşlardır’ düşüncesindedirler. Bundan dolayı Ehl-i sünnet ve’l cemaat’ın arkasında namaz kılmazlar. Onlara göre Sünni bir kimsenin arkasından namaz kılan bir kişi namazını tekrardan kılmalıdır. Ehl-i sünnet ve’l cemaat’ın necis olduğunu söyler, bulaştıklarında ellerini yıkarlar. Müslümanları tekfir ederler, ... Onlar bizi kâfir görmekte oldukları için, biz de onları kâfir görmekteyiz. Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere aşırı bağlılıkları onları haddi aşmalarıyla sonuçlanan bir duruma sevk etmiş olduğu için, şirk günahına bulaşmışlardır. Allah ile birlikte onlara dua ederler. Bütün bunlar kendi kitaplarında yazılıdır. Haddi aşarak âlemlerin rabbi olan Allah'ın sıfatlarının Ali'ye verirler.”³³⁸

2.3.1. Şia’nın Vehhabiliği Eleştirisi

Şia³³⁹ mezhebi bugün İran, Irak, Azerbaycan, Yemen, Lübnan çevresinde yayılmış olan ancak İslam dünyasında azınlıkta kalan bir mezhebi oluşumdur.

³³⁷ Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, emakalat, Mezhep Araştırmaları, VI(2), 2013, ss 138-145. ISSN 1309-5803. www. emakalat.com (ss.195-222)

³³⁸ Yöner, s. 139- 141.

³³⁹ Serdar Demirel, Şia’nın taraftar anlamında ilk olarak Sıffin Savaşı sonrasında Hz. Ali ve Hz. Muaviye taraftarları için kullanıldığını ifade etmiştir. Serdar Demirel, “Şia ve Hadis Anlayışı”, Vahdet Vakfı, 25.11.2015. <https://www.youtube.com/watch?v=wok59arOnRQ&feature=> (25.05.2019)

“İmamet teorisi, velayet-i fakih anlayışı ile vahyin kesilmediği düşüncesi” Ehl-i Sünnet mezhepleri ile en önemli düşünce farklarını oluşturmuştur. “İmametın devam edip etmediği” konusu da kendi aralarında çokça tartışılmıştır.

İran devrimini gerçekleştiren Ayetullah Humeyni³⁴⁰ Şiiliği devletin resmi mezhebi olarak ilan etmiştir. Humeyni'ye göre (ö.1989), Vehhabi mensuplarının kurduğu, dünya üzerindeki basın yayın merkezleri, okullar, dernekler birer “iharet merkezi işlevi” görmektedir. *İmam Seyyid Ali Hamaney'e* göre ise Vehhabilik, İslâm vahdetine darbe vurmak ve Müslümanları bölmek maksadıyla İslâm dışı unsurlarca desteklenmektedir. *Ayetullah Uzma Fazıl Şarani'ye* göre ise, Vehhabilik düşüncesini kabul edenler, “İslâm ve Kur'an'a muhalefet etmek için Müslümanlar arasında tefrika çıkarmaya” çalışmaktadırlar. “Peygamber efendimizin kabri de dâhil olmak üzere, İslâm'ın mukaddesleri olan her şeyi yıkıp yakmayı yağmalamayı isterler. Onlar bir gün Kur'an ve Kâbe'yi hedef alacaklardır.” kanaatindedir.³⁴¹

Ayetullah Uzma Makarim Şiraziye göre, İslâm karşıtı güç odakları, Vehhabiler'i “*tefrika yaratmak için*” desteklemektedir. Humeyni türbe tahripleriyle, Sadece Peygamber'in Ehl-i beytine değil, Peygamber'in bizzat kendisine de düşmanlık etmekte olduklarını, “İslâm'ın ve tarihinin yok edilmesi için uğraşmakta olduklarını” ifade etmektedir.³⁴²

Tüm bu düşünce karşıtlıkları ve muhalif uygulamalara rağmen, Şia ve Ehl-i Sünnet arasında son dönemde mezheplerin yakınlaştırılması projesi konuşulmaktadır. Şia ile Ehl-i Sünnet arasında mezheplerin yakınlaştırılması maksadıyla ilk defa Mısır'da da *takrip* çalışmaları başlatılmıştır.³⁴³ Bu konuda fikir beyan eden İran İslâm devrimini gerçekleştiren, Ayetullah Humeyni olmuştur. Reşid Rıza'nın *El-Menar*³⁴⁴ dergisinde de Vehhabiler'in görüşleri aktarılmıştır.

³⁴⁰ Velayet-i Fakih fikri, Sebe 34/46 da geçen “kıyam” kelimesini siyasi direniş olarak yorumlamıştır. Bunun için ulemaya ıslah için çağrıda bulunmuştur. El-Asife için “vücuha-ı şer'i yi kullanılmalı” fetvası ile Şii- Sünni birliği fikrini destekleyen fetvası önem taşır.

³⁴¹ Ahmet Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiligi”, **e-makalat Mezhep Araştırmaları**, VI (2),Güz 2013, ss.139- 141.

³⁴² Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiligi”, s.139- 141.

³⁴³ Nasır b. Abdullah el Gaffari, Midyat, 14/15 Cilt 2, Sayfa, 191- 226 aktır, Yöner, s.139-40.

³⁴⁴ Muhammed Harb, **TDV İslam A.** 2004, XXIX. cilt, ss.116-118.

El-Menar dergisi, Kahire de 1898 ile 1940 arasında yayınların bir dergidir. Cemaleddin Afgni ve Muhammed Abduh un Urvetü'l -vüska çizgisini takip etmeyi amaçlamışlardır. Menar tefsir geleneğine de ilmi tefsir adı verilmiştir. Hicaz bölgesinin Vehhabilerin eline geçmesinden sonra vEhhabiliğe yakın bir düşünceyi benimsedikleri görülmüştür. Muhammed Harb, **TDV İslam A.** 2004, XXIX. Cilt, ss.116-118.

2.3.2. Şia- Selefiyye Ayrılıkları

Şii'lik ortaya çıkışı yönüyle, Arap kökenli bir mezhep olmasına rağmen, özellikle 16.yy dan sonra İran ve çevresinde yayılan bir mezhebe dönüşmüştür. Şah İsmail devrinde Şiilik, İran'da imam-ı zaman, 12. imam anlayışlarıyla³⁴⁵ desteklenmiş olsa da, bu görüşlerin teolojik bir temelini bulamadığı bilinmektedir. İran'da Şiilik görüşünün oluşmasında Molla Sadra (ö.1640) Mir Damat gibi tasavvufa yakın filozofların da etkisi olmuştur. Uzun bir süreçten sonra, günümüze yaklaştığımızda Celal Ali Ahmet, halkı kültürünü bozmamaya çağrarak *garpzede* olarak ilan ettiği yenilikçileri eleştirmiştir (ö.1977).³⁴⁶

Safavi devleti, Şiiliği bir “devlet mezhebi” ve “İslâm dininin temsilcisi” olarak kabul etmiş, onun yayılmasına da oldukça fazla değer vermiştir. Bu dönem Pehlevi hanedanından Kaçar ve sonraki dönemlere kadar İran'da devam etmiştir.³⁴⁷ Şahlık rejimi siyasi meşruiyetini Sünni düşmanlığı ve Şiiliğin öğretileri üzerine kurmuş ve bundan dolayı da yönetimde Şii ilim adamlarının sözleri her vakit değerli görülmüş, önemli mevkilere onlar getirilmiş, fetvaları da devletin işleyişinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Ancak dini ayrılıklar, Şii ulema arasında farklı bir şekilde sürmüştür.³⁴⁸ Ayetullah Ruhullah Humeyni, 1940'da *Keşü'll Esrar* adlı kitabını yazarak ilk defa “*Velayet-i fakih ve şer'i devlet yönetimini*” anlatmıştır.

“Siyasi otoriteye etki eden medrese öğrencilerinin yerini petrol şirketlerin çalışan işçilerin aldığı 1960'lı yıllarda, bölgedeki Amerikan çıkarlarını bozan bir gelişme yaşanmıştır. Tudeh partisi, Sovyet yönetimine yakınlaşmıştır. Şah Rıza'nın otokrat yönetimi ulema arasında tepkinin artmasına yol açmıştır.³⁴⁹ AIOC (İran ulusal petrol şirketi), petrol gelirin yarısını Amerikan petrol şirketi ile paylaşmak

³⁴⁵ İsna-Aşeriye düşüncesine göre, 12 imam; Ali el- Murtaza, Hasan el-Mücteba, Hüseyin eş-Şahid, Ali Zeynelabidin, Muhammed el- Bakır, Cafer es- Sadık, Musa el- Kazım, Ali er- Rıza b. Musa, Muhammed el- Cevad, Al el- Hadi, Hasan el- Askeri, Muhammed el- Mehdi'dir. Gaybubet-i kübranın sonunda İmam Muntazar'ın, “mehdi” olarak geri döneceği, inanışıdır. (Ekrem Ruhi Fırlı, “İsna-Aşeriye”, **TDV İslâm A.** 2001, XXIII. Cilt, ss.149-153. (Erişim tarihi 07.10.2019)

³⁴⁶ Garthwaite, , s.204. (Ali Şeriatî, Şiiliğin kutsallığından arındırılmış yeni bir siyaset arayışından bahsetmekteydi.)

³⁴⁷ Ekrem Ruhi Fırlı, “İsna-Aşeriye”, **TDV İslâm A.** 2001, XXIII. Cilt, ss.149-153. (Erişim tarihi 07.10.2019)

³⁴⁸ Garthwaite, ss.172- 258. (Ahbarilik ile Usulilik bu gruplaşmayı ifade etmektedir. Ahbariler, fetva ve görüşlerini umumiyetle hadis kaynaklarına dayandırmakta, içtihadı sadece imamların vekil olacağını söylemektedir. Usulilerde ise, bu kaynakların yeniden yorum ve yeni içtihadların gerekli olduğunu savunmaktadır.)

³⁴⁹ Garthwaite, , s.204.

için anlaşılmıştır. 1960’larda şah karşıtlığı ve modernleşme adımlarının atıldığı beyaz devrimin ardından, Şii mollalarının oluşturduğu ulema, kadınlara tanınan oy hakkını eleştirmiştir.³⁵⁰ 1970’lerde İran, ABD yakınlığına karşı mualefetin arttığı gözlenmiştir. Necef’e sürgün edilen Humeyni taraftarlarınca, 1970’lerde, velayet-i fakih ve hükümet-i İslâm düşüncelerinin halk arasında yayılmaya başladığı görülmüştür. Şahlık rejiminde baskının artması 1979 İran devriminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ayetullah Humeyni, “imam” unvanıyla yönetimi ele geçirmiştir.³⁵¹ Şiilik mezhebinin, Körfez ve ardından yaşanan İran-Irak savaşlarında, halkın kontrolü ile rejimin sürdürülmesi için birer meşruiyet kaynağı olarak kullanıldığı görülmüştür.

“ Meşhed’de İmam Rıza, Kum şehrinde de Hz. Fatıma’nın mezarları ziyaret edilmiştir. Necef ve Kerbela’ya ulaşımın zorlaşması bu durumu doğurmuştur. Ayrıca Bihişt-i Zara gibi savaş şehitlikleri de halk tarafından ziyaret edilen dini merkezlere dönüşmüştür. Humeyni, bu gibi yerleri genişleterek halk üzerinde kontrolü sürdürmüştür. Cuma namazları gibi Muharrem törenleri de bu amaçlarla giderek önem kazanmıştır. Ancak yasakların çoğalması, rejim karşıtlığını arttırmış, halk dini konularda davranışlarıyla muhalif tepkilerini yansıtmıştır. Bu durum İran’da mollaların etkisini siyasette arttırmıştır. Muntazari ve Suruş gibi Şiiliği İran toplumunun kimliğinin bir parçası gibi gören âlimler, dinin kurumsallaşp siyasileşmesini eleştirmişlerdir.³⁵²

Günümüzde ise *Şii Hilali* politikasından dolayı Orta Doğuda çatışmalar artmıştır. Yemen Zeydiler’i ile (Husiler) Suudi yönetimi arasında çatışmalar sürmektedir. Zeydiliğin dört ana kolundan (Haduviye, Carudiye, Salihkiye, Saleymani’den Husiler, İran Şiiliği olarak kabul edilen Oniki İmam yani Caferiliğe yakın olan Carudiye mezhebine mensuptur.³⁵³ Şii- Zeydi Halk Partisinden ayrılan el-Husi 1991 ile 2004 arasında milis güçler oluşturmuştur. Bu güçlere el-Şebbab, sonra *Ensarullah* denmiştir. Bu grupların İran Hizbullahı ile doğrudan bir ilişkisi söz konusu değildir.³⁵⁴ 2014’den beri İran bu yapıyı desteklediğini açıklamıştır. “Suudi Vehhabi yönetimi Yemen’deki bu yapılanmayı tehdit olarak görmektedir. Bu sebeple Suudiler, Yemen’de de Vehhabi-Selefi düşüncüyü yaymak istemektedir.” Selefi

³⁵⁰ Garthwaite, , ss.172-258.

³⁵¹ Garthwaite, s.250- 258.

³⁵² Garthwaite, s.250- 258. (İran’lı Müslümanlar, 11 Eylül olaylarından sonra ölenler için üzüntülerini göstermiş olsalar da, dönemin Amerikan başkanı Bush, İran devletini şer eksenli ilan etmiştir.)

³⁵³ Büyükkara, 2011; Deniz, s. 80. (Husiler, Şia içerisinde Zeydiyye kolunun en uçta yer alan kolu olarak bilinmektedir.

³⁵⁴ Deniz, s. 81.

faaliyetlerini *Mukbil el-Vadi* yürütmüştür (ö.2001). Yemen yönetimi Selefilere çalışmalarını engellememektedir. Bu durum Zeydiler'in tepkilerine neden olmuştur.³⁵⁵

İran'da 1979 devriminden sonra, bugün mezhebi anlamda arayış içerisindeki gruplar arasında, özellikle de gençler, Selefilik konuşmaktadır. Belucistan ve Sünni nüfusa sahip Tahran ve İsfahan şehirlerinde dini anlamda rejime tepkili olan bu gençler arasında, *özcü düşünce* yayılmaktadır. Selefi düşüncedeki müslümanlar, ülke içine dağılmışlardır.³⁵⁶ Rejimi halk önünde eleştirerek, dini meşrutiyetini sorgulama ve ayrımcılık yapması gibi konularda tartışmalarda yer aldıkları görülmektedir. 1950'lerden itibaren Mısır, Pakistan, Hindistan merkezli İslâmi cihadı ve mücadeleyi önceleyen, aynı zamanda da ıslahçı *Muhammed İkbal*, *Hasan el- Benna* gibi düşünürlerinin eserlerini tercüme ederek, okunmasını sağlamışlardır.³⁵⁷

Öyle ki bugün 21. Yüzyılda arayış içerisinde olup, emperyal ve baskı sistemlerinde ezilmiş pek çok halk grubunun, eyleme atıfta bulunan bu fikir adamlarının düşüncelerinden etkilenmiş olduğu açıktır. Bazı ulemaya göre; "İran'da, Seyyid Kutub'un eserlerinin tercüme edilmiş olması, bu düşüncelerin yayılmasına etki etmiştir." ³⁵⁸ Ayrıca, İran dışındaki Müslümanların yaşadığı sıkıntılar, takip, tehcir, tehdit, baskı ve işkenceler Selefi düşüncenin yayılmasını sağlayan faktörlerden sayılmıştır.

Bu yeni akımın İrandaki öncülüğünü yapanlardan birisi de *Haydar Ali Kalenderan* olmuştur. Haydar Ali Kalenderan (1989) Şiiliği, çeşitli namazlardan, imamları ve türbe ziyaretlerinden, imamların üstün ve aşkın bir güce sahip olduğu inancından arındırmaya çalışmıştır. İrandaki Molla sınıfının baskısı ve ardından yaşadığı Suikast girişiminden dolayı faaliyetlerini azaltmak zorunda kalmış, ömrünün son vakitlerini de inzivada geçirmiştir.³⁵⁹

³⁵⁵ Ayhan, 2009 akt. Deniz, s. 81. Bknz. M. Raşit Batur, **Zeydilik ve Selefilik Arasında İbn'ül Vezir**, Gece Akademi, Ankara, 2018, ss.24-44 (Zeydiyye),ss.44-58 (Selefiyye).

³⁵⁶ Recep Şentürk, "Metin mi? Din mi?" **İSAR**, İstanbul, 22-24 Eylül 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (20.04.2019)

³⁵⁷ "Reformist ve içtihadçı olmakla beraber, müslümanlara ataletten çıkış yolu gösteren bu düşünürler, aynı zamanda birer aktivist olarak da tanınmaktadırlar."

³⁵⁸ Aydın, "Şah Velîyullah ve İhya Hareketleri", **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017, 2.Oturum 11.30-12.00. <https://www.youtube.com/watch?v=OmMNWDmmSQA> (Erişim:20.04.019)

³⁵⁹ Aydın, "Şah Velîyullah ve İhya Hareketleri", **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017, 2.Oturum 11.30-12.00. <https://www.youtube.com/watch?v=OmMNWDmmSQA> (Erişim:20.04.019)

Şah Veliyullah'ın Acemlere benzemeyi, sefahat halini, sahih hadislerin terkini eleştiren bir ihya düşüncesi vardır. İtikadi olarak, Eş'ari olduğunu ifade etmiştir. Fıkhi hadislere göre, Hanefii ve Şafii mezheplerinin birleştirilmesini önermiştir. Şah Veliyullah bir *İttiba* kavramı geliştirmiştir. İctihad konusuna önem vermiştir. *Muhammed Hasan Şeriat Senglaci, Fazıl Burkey'in* (1992) İslâmi naslara asla, vurgu yapan İslâmi görüşlerinden ve Allah'ın birliğine yönelik yorumlarından etkilenmişlerdir.³⁶⁰

“İran’da Selefiyye düşüncesi, gençlerin dinden uzaklaşması ya da dinden çıkarak başka dinlere yönelmeleri ile mücadele etmektedir. Allah'ın birliğine odaklanma eğilimi göstermiştir. İran’da Molla-İslâm Devleti, kendisine muhalif olan cemaatleri baskı altında tutmaktadır. Bu şartlar altında Selefilik, internet ve sosyal medya ve telefonlar aracılığı ile yayılmıştır. Buna ek olarak, illegal birçok organizasyon, genç gönüllüler için eğitim kursları düzenlemektedir. Suudi Arabistan da ülkesi dışında pek çok yerde ulaştıkları kişileri Selefilerle tanıştırmak üzere eğitimde değişim programları yürütmektedir.”³⁶¹

İran’daki baskıcı uygulamalar nedeniyle, hayal kırıklığına uğramış İranlı gençlerin Selefi ideolojinin propandasından etkilenmemesi için, büyük camilerin yapımına mücadele edilmediği görülmektedir. Rejimin resmi ideolojisi olan Şia mezhebi temsilcilerinin Sünni-Şii çatışmasından kaçındığı görülmektedir. Pan-İslâmic bir yaklaşımdadır. Ayrıca Sünni karşıtı aşırıcular vardır. *Gulat* olarak da isimlendirilen aşırı Şiiler, ilk halifenin yani Hz. Ebubekir’in, Hz. Ali’ nin hilafet hakkını gasp ettiğine, inanmaktadır.³⁶²

Kırtas ve Gadir-i Hum olayında Hz. Peygamber’in Hz. Ali’yi kendisinden sonra, ümmetin başına geçmesi için işaret ettiği kabul edilmektedir. Ayrıca tarihi pek çok kaynakta bahsedildiği üzere, iki emanet, Kur’an-ı Kerim’den sonra *Ehl-i Beyt ve Sünnet-i Seniyye* olmaktadır. Bu emanet meselesinde de Şia aşırı giderek bazı sahabeleri tekfir ettiği görülmüştür. Bu durum akidevi boyutta ayrılıkları derinleştirirken, Şia’nın muhalif bir düşünce olarak değerlendirilmesini de netice vermiştir. Şia, kendi düşüncesinin haklılığını savunurken “Selefi-Vehhabi yöntemi kullanmıştır”, denilebilir.

³⁶⁰ Aydın, “Şah Veliyullah ve İhya Hareketleri”, 22 Eylül 2017, 2.Oturum 11.30-12.00.

³⁶¹ Şentürk, “Metin mi? Din mi?”, **İSAR**, 22 Eylül 2017, 1.Oturum 16.00-16.30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (Erişim:20.04.2019)

³⁶² Şentürk, “Metin mi? Din mi?”, **İSAR**, 22 Eylül 2017, 1.Oturum 16.00-16.30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (Erişim:20.04.2019)

Özünde her iki aşırı uç düşünme metodunu tasvip edenler, İslâm düşüncesine zarar vermeye devam etmektedir. Molla sınıfı mensubu ulema, Şiiler'den yanadır. *Medine, Dubai Global Kalmah Network* ile Basra Körfezi ve Londra merkezli *Wesal Farsi* uydu kanallarında Safevi Devleti'nin resmi ideolojisi olan Şiilikle mücadele etmek için, programlar yayınlanmaktadır.³⁶³ Selefi düşünce, cihad, bid'at ve tekfir düşünceleriyle hareket etmektedir. Müslüman coğrafyada bu nedenlerle savaşlar ve çatışmalar hiç bitmeksizin sürmektedir. Bugün, Molla ailesi tarafından desteklenen el- Kevser TV, *Küresel Ehl-i Beyt, İmam Hüseyin TV*, Şirazlı bir ailenin desteğinde yayın yapan, Virginia merkezli *Selam TV*'de tartışmalara katıldıkları gözlenmektedir³⁶⁴

Müslüman Kardeşler, Cemaat-i Davet, Islah-ı İran gibi gruplara bağlı İranlı gençler, rejimin sürmesine katkıda bulunan geleneksel İran mollasından rahatsızlık duymaktadırlar. Ancak bir taraftan da, dini hassasiyetlerini korumak isteyen bu İranlı gençlerin, *Yeni Selefilik* düşüncesine yönelmiş oldukları gözlenmektedir. “*Selefe bağlı kalma*” ve “*nasların zahiri yorumlarının esas alınması*”na dayanan Selefiyye düşüncesinde onların eleştirdikleri husus; “kurum ve şahısların kutsallaştırılması meselesi” olmuştur.³⁶⁵ Şentürk, bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“Bu Yeni Selefi düşünce, yakın bir zamanda, İslâm coğrafyasında dini anlamda değişimlerin olacağına işaret etmektedir. Tarihi süreç incelendiğinde, iki halde değişim kaçınılmaz olmaktadır: İlki, dışarıdan gelen işgal ve istila. Bunun neticesinde meydana gelen zorunlu göçler ve nüfus hareketleri. Günümüzde son 30 yılda soğuk savaş sonrası düşünüldüğünde, Orta Doğu'da Avrupa ülkelerine doğru yoğun nüfus hareketliliği olduğu bilinmektedir. Suriye, Afganistan, Pakistan ve Irak bölgesinden sınır ülkelerine, oradan da Batı ülkelerine kaçışlar devam etmektedir. Diğeri ise içeriden, toplumun ahlaki çözülme yaşamasıydı.³⁶⁶

Bununla beraber, baskıcı bir yönetim altında kalındığında, dini düşüncede değişim iki yönde tezahür etmektedir. Birisi, mevcut olan halden kaçma. Bu durum “dinden uzaklaşma biçimlerini” kapsamaktadır. Diğeri ise tüm birikimiyle geleneğin reddi ve “öze dönme” söylemini içermektedir.³⁶⁷

³⁶³ M.Zeki İşcan, “Selefilikğin Şiddet Söylemi”, *e-makalat Mezhep Araştırmaları*, VI/2(Güz 2013), ss.151-172. emakalat.com.

³⁶⁴ Aydın, “Şah Velîyullah ve İhya Hareketleri”, 22 Eylül 2017, 2.Oturum 11.30-12.00.

³⁶⁵ M.Zeki İşcan, “Selefilikğin Şiddet Söylemi”, *e-makalat Mezhep Araştırmaları*, VI/2(Güz 2013), ss.151-172. emakalat.com.

³⁶⁶ İşcan, “Selefilikğin Şiddet Söylemi”, ss.151-172.

³⁶⁷ İşcan, “Selefilikğin Şiddet Söylemi”, ss.151-172.

İran’ da, rejimin baskıcı din anlayışına duyulan büyük tepkiden dolayı tevhidi esas alan ve “Kur’an’a dönelim” çağrısı ile Yeni Selefilğin yayıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Şii düşünceye, -ifrat ve tefride varan te’villerle yazılan eserlerinden dolayı- tepki gösteren Müslümanlar arasında, İran’a dışarıdan gelmiş olanlar da bulunmaktadır.³⁶⁸

Yeni Selefilik düşüncesi, bugün Asya’da, Balkanlarda, Kafkasya, Afganistan ve Pakistan’da hızla yayılmaktadır. Sünni-Şii çatışması adı altında bir mezhepler savaşına doğru girmekte olan İslâm dünyası, bir taraftan bu ikilikle uğraşmakta, diğer yandan da dışarıda yürütülen İslâmafobi, İslâmi terör söylemlerini haksız çıkaracak hangi yolları bulacağının kaygısını taşımaktadır.³⁶⁹ Zira bugün pek çok İslâm ülkesi, dışarıdan ve içeriden saldırıya maruz kalmaktadır. En üzücü olan bu çatışmaların en çok da İslâmi düşünceye zarar vermesidir. Bireylerin yalnızlaştığı, hız ve teknoloji ile oradan oraya savrulduğu bu çağda, İslâm’ın öz değerlerine duyulan ihtiyacın arttı aşikârdır. İşcan’a göre, maruz kalma psikolojisi sonunda, “müslümanların daha sert bir din dili oluşturmaya devam ettiği” görülmektedir. Bu durum, Müslümanları sıradışı bir *kapalı grup psikolojisinde* tutmaktadır. “*Romantik tarih söylemi ve ideal toplum özlemi, bir ütopya olarak, gerçeküstü bir zaman ve mekân kurgusunda zihinleri, dar bir çerçeveye hapsetmektedir.*” İslâm medeniyeti yeniden nasıl ihya edilecek ve nasıl bir düşünme sistemiyle hareket edecektir? ³⁷⁰ Sorusu cevaplanmayı beklemektedir.

2.3.3. Mezheplerin Takribi

Şii- Sünni ihtilaflarının hicri 3. asırda başladığı kabul edilmektedir. Abbasiler döneminde halife Me’mun (ö. 833), Ali Rıza (ö. 818) Selçuklular döneminde Nizamü’l Mülk’ün (ö.1092) çalışmaları, Mezheplerin takribi anlamında değerlendirilmiştir. Misal olarak; Sultan Melikşah kızı Salkım Hatun’u Şii Mazenderan emiri ile evlendirerek, iki mezheb arasında yakınlaşmaya destekte bulunmuştur.³⁷¹ Necmettin el- Kübra (ö.618/1221) çalışmalarında ³⁷², “Peygamber’in

³⁶⁸ İşcan, “Selefilğin Şiddet Söylemi”, ss.151-172.

³⁶⁹ İşcan, ss.151-172.

³⁷⁰ M. Zeki İşcan, “Selefilğin Şiddet Söylemi”, **e-makalat Mezhep Araştırmaları**, VI/2(Güz 2013), ss.151-172. emakalat.com.

³⁷¹ A. b. Baz, 10/ 744; Yönetim, ss. 212-215.

Ehl-i beytine bağlılığı” vurgulamıştır. Osmanlı halifesi Sultan Abdülhamid, “İslâm Birliği Siyaseti” çerçevesinde İran ile Sünni- Şii ihtilafına son vermeye yönelik girişimlerde bulunmuştur.³⁷³ Osmanlı Sultanı I. Mahmut ile 17.yüzyılda Nadir Şah arasında bir anlaşma ile ayrılıklara son vermek için çaba göstermiştir. Nadir Şah, Ehl-i Sünnet âlimlerinden Sünni âlim *Abdullah Zübeyde*’yi âlimlerin yaklaşması ile alakalı bir belgeyle beraber Osmanlı sarayına göndermiştir. Bu belge ile “*İran’daki Şia ile Ehl-i sünnet âlimleri ve İmam Cafer’es Sadık’ın Hz Peygamber’in soyundan geldiğini tasdik edecek ve İranlılar’ın tabi oldukları inançların İslâmiyet’e aykırı olmadığını*” kabul edeceklerdir.³⁷⁴

Sultan II. Abdülhamid’in Cemaledin Afgani’yi Şii-Sünni yaklaşması için bir rapor hazırlamakla görevlendirdiği bilinmektedir. Reşid Rıza’nın *El-Menar*³⁷⁵ dergisinde Vehhabiler’in görüşleri aktarılmış, Mısırda el-Ezher Okulu içinde “Darü’t Takrip”³⁷⁶ mezheplerin yakınlaştırılması gayesi ile kurulmuştur.³⁷⁷

1918 sonrasında, Hint alt kıtasınd Şii-Sünni delegeler “Hilafet Hareketi” adı altında toplanmıştır. Ezher şeyhi Mahmut Şeltut, 12 İmam Şiiliğini beşinci fıkıh ekolü olarak kabul ve ilan etmiştir. İhvan-ı Müslimin ile Navvab Safavi arasında ilişkiler başlamıştır.³⁷⁸ Şia ile Ehl-i Sünnet arasında mezheplerin yakınlaştırılması maksadıyla ilk defa Mısır’da da *takrip* çalışmaları başlatılmıştır.³⁷⁹ Yakın zamanda 1979 İran devrimi ve 2003 deki Irak’ın işgali Şii düşüncesinde değişimlere sebep olmuş yani siyasi olarak Sünni-Selefililiğinin karşısında konumlanarak rekabetini arttırmıştır.³⁸⁰

1980’li yıllarda İran’da, Ayetullah, İslâm mezheplerinde yaklaşmayı sağlamakla, “İslâmi vahdetin inşasına” önem verdiklerini anlatmıştır. Mekke’de

³⁷² Genş bilgi için bkz. Nasır el- Abdullah el-Gaffari, **Meseletü’l takrip**, Riyad,1415,Cilt II, ss. 191- 226. Necmeddin Kübra, Şiiler’in sahabeye ait eleştirilerini kınamış, Peygamberin ehl-i beytine olan bağlılığını anlatmıştır.

³⁷³ Cezmi Eraslan, **II. Abdülhamid ve İslâm Birliği**, İstanbul. 1992, s. 134- 138.

³⁷⁴ Ahmet Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, **e-makalat Mezhep Araştırmaları**, VI (2),Güz 2013, ss. 212 -215.

³⁷⁵ Muhammed Harb, **TDV İslam A.** 2004, XXIX. cilt, ss.116-118. www. TDV gov.tr

El-Menar dergisi, Kahire de 1898 ile 1940 arasında yayınlann bir dergidir. Cemaledin Afgni ve Muhammed Abduh un Urvetü’l-vüska çizgisini takip etmeyi amaçlamışlardır. Menar tefsir geleneğine de “ilmi tefsir” adı verilmiştir. Hicaz bölgesinin Vehhabiler’in eline geçmesinden sonra Vehhabiliğe yakın bir düşünceyi benimsedikleri görülmüştür. (Muhammed Harb, **TDV İslam A.** 2004, XXIX. Cilt, ss.116-118. www. TDV gov.tr)

³⁷⁶ Genş bilgi için bkz. El-Kummi, Muhammed Taki, **Kıssatü’t Takrip**, Kahire,1960.

³⁷⁷ Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, s. 211.

³⁷⁸ Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, s.196.

³⁷⁹ Nasır b. Abdullah el Gaffari, Midyat, 14/15 Cilt 2, Sayfa, 191- 226 aktır, Yöner, s.139-40.

³⁸⁰ Yöner, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, s.197.

düzenlenen *İslâm Ülkeleri Olağan Toplantısı*’nda, “10 yıllık İslâm ülkeleri çalışma projesi” olarak “mezheplerin takribi” çalışması kabul edilmiştir.³⁸¹ Şii ve Sünni mezhepleri arasında görüş ayrılığının, “İslâm’ın temel akidesinden çok fer’i mesellerde yoğunlaşmakta olduğu” ifade edilmiştir. “Tevhid ve ahirete iman gibi temel akidelerde bir ihtilaf söz konusu değildir.” En göze çarpan farklılık, *imamet*³⁸² düşüncesinde görülmüştür. Ayrıca, “Gadir-i Hum”³⁸³ hadisesinde Bu hadisin “basit mi yoksa nusret mi olduğu” konusunda tartışmalar yaşanmıştır.

Suudi Arabistan eski müftüsü Abdülaziz b. Baz, takrip çalışmaların eleştirmiş,” Ehl-i sünnet ile Rafiziler temel inanış esaslarının farklı olduğunu“ söylemiştir.³⁸⁴ İran’da ise Ayetullah Tasgiri, *Mecmue et- takribin* gayesinin İslami vahdet düşüncesini geliştirmeye matuf olduğunu anlatmıştır.³⁸⁵

Dünyanın farklı bölgelerinde silahlı mücadele ile adları duyulan bazı Selefi gruplarla mukayese edildiğinde, İran Şia’sı daha masum sayılmıştır. Sünnilik içerisinde olan Selefiyye ekolünden neşet eden bazı gruplara ait düşünce akımlarının “teröre ve şiddete yakın olduğu” tezi, İslâmofobiyi doğurmuştur. Selefilik, Sünni’liğin aşırı tezahürü olarak ele alındığında, bu sonuca varılmaktadır. Ancak İslâm dini, özü itibarıyla merhamet, selamet, sevgi, yardımlaşma dini olarak var olagelmıştır. Bu yanlarını öteleyerek cihadi silahlı mücadeleyi dinin en önemli şartı olarak sunan düşünce yapılarından ve onların eylemlerinden en çok zarar gören de yine Müslümanların kendileri olduğu görülmektedir. Selefi-Vehhabi-Suudi yönetimi,

³⁸¹ A. b. Baz, 10/ 744; Yösem, ss. 211-213. Geniş bilgi için baknz. Hasan Onat,”Şii İmamet Nazariyesi”**AÜFD**, Cilt XXII, 1992.

³⁸² “Masum İmam’ın gaybta olduğu ve döneceği”, imanın şartlarından birisinin de bu “imama bağlılık olduğu” düşüncesi, Şii’liğin en belirleyici hususlarındanıdır.

³⁸³ Gadir-i Hum hadisesi İmamıyye Şia’sına göre, Veda Haccı dönüşünde, Hicri 10/18 Zilhicce miladi 17 Mart 632 de, Hz. Peygamber’e Maide suresi 5/67 ayeti ile alakalı olan hadisedir. Bu hadiseye sekaleyn hadisesi de denir. İki emanet olarak; “...size iki şey bırakıyorum. Allah’ın kitabını ve ehl-i beytimi. Benden sonra bunlara sarılırsanız, asla sapıklığa düşmessiniz.” Hz. Ali’nin elini tutan Hz. Peygamber, “ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Allah’ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!” demiştir. Bu olayın akabinde nazil olan; “...bugün sizin için dininizi ikmal ettim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslâm’ı beğendim...”, (Maide 5/3) de geçen; mevla kelimesinin anlamı konusunda sahabeler arasında tartışmalar çıkmıştır.

Mevla Halife, imam, dost, efendi arkadaş gibi anlamları vardır.

(Ekrem Ruhi Fırlalı,“Gadir-i Hum”,**TDV İslâm A. XIII**. Cilt,1996, ss.279-280.) www. TDV gov.tr (Erişim tarihi: 07.10.2019)

³⁸⁴ Bin Baz,”Allah ibadette birlenmeli, asla bir peygamber veya meleğe dua edilmemeli, sahabelerin tümü sevilmeli, raşit halifelerin sırası ile faziletli oldukları kabul edilmeli, gaybın Allah’tan gayrı bileni olmayacağına inanılmalıdır. Rafizilerse bu akideye uymadıklarından, takrip mümkün değildir” demiştir.

³⁸⁵ Yösem, “Şii Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefiligi”, s.213.

pek çok mukaddes mekânı Hz. Peygamber ve sahabeye ait kabirleri şirk kabul ederek, yıkmıştır. Selefilere, şiddete ve teröre kaynaklık eden el- Kaide, el- Nusra, Boko-Haram ve benzeri yapılar ile müslümanları tedirgin etmektedir.³⁸⁶ Bu durum altınd takrip çalışmalarının bir neticeye ulaşması muhal görülmektedir. Bazı eleştirmenler de bu hali, yani takribi, Şiiliğin yayılmasına matuf bir proje olarak görmektedir.

2.4. YENİ SELEFİLİĞİN TEZAHÜRLERİ

Selefilik bir meshebi oluşum olarak, *Ahmet b. Hanbel, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el- Cevziyye ve İbn Abdulvehhab*’ın eserleri yoluyla inşa edilmiştir. Ancak günümüz Selefilik düşüncesi, tarihi Selefilik ile de ayrılmaktadır.³⁸⁷

Yeni Selefiyenin kullandığı öze dönme sözü; “Kur’an’a ve Sünnet’e dönme” anlamlarında, farklı İslâmi grupların da bugün çokça seslendirdiği bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm’ın özü Allah’ın dinine ilk davette bulunan Rasûlü’nün sözlerinde apaçık bir biçimde bulunmaktadır. Buna rağmen, sonraki nesillerce İslâm dini içerisinde “öz” olarak değerlendirilen ölçüler ve bunun sırası değişmiştir. İslâm dini, iman ile bağlanan bir dindir. Ancak bugün aşırı gruplardan bir kısmı, İslâm olmayı, cihad emri ile matuf görmekte, bunu da fiili cihad ve silahlı mücadele ve direniş olarak tanımlamaktadır.

Bu durumda İslâm olmak, iman etmek yani tevhid ile özdeş iken, kimin iman ettiği kimlerin de etmediği tayin edilerek, ümmetin bir bölümü diğer kalan bölümünü çeşitli delillerle tekfir ederek “din dışı” saymaktadır. Onlara karşı savaşı, farz ve büyük bir sevap kapısı ilan etmektedir. “Yeni Selefilik” akımında zahiri-lafzi okuma metodu esas alınmış, rey, te’vil, tefsir, kıyas gibi akli metodlara karşı çıkmıştır. Bu yönüyle değerlendirilecek olursa; ilk dönem ehl-i eser akımına benzerliğini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Müslümanların modern zamanlarda yaşadığı sıkıntılar, *Yeni Selefilik* olarak adlandırılan anlayışın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır

³⁸⁶ Mustafa Öztürk, **Çağdaş İslam Düşüncesi ve Kurancılık**, Ankara Okulu Yayınları, 3.Basım, 2015, ss. Bu grupların eylemleri genel olarak bakıldığında, dış güçlerin işgal ve yayılmalarına birer meşru gerekçe oluşturmaktadır. Soğuk savaş ve sonrası dönemde görüldüğü üzere, pek çok İslâm ülkesinde aynı zamanda petrol ve diğer önemli kaynaklara sahip ülkelerde, bu tür çatışma ve savaşlar hiç bitmemektedir.

³⁸⁷ İşcan, “Selefilik’in Şiddet Söylemi”, ss.151-172.

Sevgisi, şefkat, merhamet, tevazu ve samimiyet gibi dinin ahlaki boyutunu gösteren hassasiyetlerin yerine cihad, bid'at, küfr, şirk, amel- iman birliği, imamet, hilafet ve İslâm birliği kavramları gündemde tutulmaktadır.³⁸⁸

Apaydın'ın ifade ettiği üzere; “Dinin farklı yorum biçimlerine müsaade edilmemekte, bu yorum biçimleri bazen aşırı biçimde din dışı kabul edilmektedir. Felsefeye, eleştirel düşünceye, tasavvuf ve tefekküre karşı çıkılmakta, bu alanlarda açılımlara müsaade edilmemektedir. Selefi düşünce bugün, harici zihne yakın olan kollarında gözlemlendiği üzere, bu yeni haliyle oldukça otoriter, dışlamacı ve içe kapalı bir yapıda, kendisini İslâm'ın ve Sünni'liğin tek temsilcisi olarak sunmaktadır.”³⁸⁹ Eskiye ait birikimleri geleneği yok sayarak, saf metinci bakış açısıyla, toplumun ve bireylerin dini yaşantısının ikame ve ihya yoluyla ıslah edilemeyeceği de, açıktır. Tarihten günümüze bütün Selefi gruplar, dini anlama ve yorumlama biçimlerinde muhaliflerini tekfir etme yolunu izlemiştir. Örneğin; Cehmiye ve Mutezile daha sonra da kelam ekolleri bid'atçılık sapkınlık, zındıklık, kâfirlik gibi ithamlarla dışlanmıştı.

Yeni Selefilik, Avrupa'da SRC olarak bilinen, ihyacı düşünceyi ve ilerlemeciliği hedefleyen modern Selefilik gibi birden fazla görüşü temsil etmektedir.³⁹⁰

Günümüzde Yeni Selefilik'in Sahve kolunu, A. Şeyh Abdulhalık, siyasi-cihadi kolu, *Zümeer Kardeşler*'in temsil ettiği görülmüştür. (Enver Sedat suikastinden duydukları pişmanlık ile şiddet eylemlerinden vazgeçtiklerini yıllar sonra ilan etmişlerdir)³⁹¹ Mısır'da Arap baharı sonrası kurulan *Hizbunnur Partisi* de siyasi selefilik'i temsil eden oluşumlar arasında sayılmıştır.

Genel anlamda Selefilik düşüncesinde, öze ve eserlere dönme adına bir çağrı bulunmaktadır. Geleneğin reddi ile “*hadise dayalı din anlayışı*” arasında, bir derecelenme söz konusu olmaktadır. Modernist yaklaşıma benzemekle beraber, içtihadın reddi ile ondan ayrılan bu düşüncede, son dönemlerde siyasi bir değişim

³⁸⁸ Mehmet Ali Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, **İSAR**, İstanbul, 08-10 Kasım, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7-d4&feature=Bknz. M.Ali Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015, ss.63-72

³⁸⁹ Yunus Apaydın, “Selefelik: Rasyonel Zeminin İmhası”, **İSAR**, İstanbul, 22-24 Eylül 2017. https://www.youtube.com/watch?v=ZlHxv_gvT-U (Erişim; 12.03.2019)

³⁹⁰ El- Makalat, s. 217.

³⁹¹ Apaydın, “Selefelik: Rasyonel Zeminin İmhası”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 1. Oturum 10.30-11.00. (12.03.2019)

yaşanmıştır. Bu seçkin bakışın, cihadi selefi grupların düzenlediği tethiş eylemlerinin meşrulaştırılmasında etkisi yadsınamayacak derecede çoktur. “*Mutlak hakikat yaşanmış ve bitmiştir. Bize düşen onları taklidden, onlara bağlılıktan ibarettir.*” yaklaşımı, modern Selefi grupların ötekileştirici tutumlarında da kendini göstermiştir. “*Müslümanların diğer dinler karşısındaki konumu neyse, Selefilğin de diğer mezhebi akımlar karşısında konumu odur.*” şeklinde bir yaklaşım sergilenmiştir.³⁹²

İbn Teymiye sonrası dönemde, tekfircilik azalmışsa da İslâm dünyasının yaşadığı siyasi ve sosyal kırılmaların etkisiyle bugün, dinin *özünü muhafaza* adına yeniden gündemde olduğu görülmektedir.

Bir tür muhafazakârlık olan Selefilik, Şentürk ve Paçacı’nın da sorguladığı üzere, neyi muhafaza etmiştir? Selefiyyeci zihniyeti oluşturan temel kabul, adından da anlaşılacağı üzere Selefilik, bütün temel referansları geçmişte arayarak, dini hakikati üzerine bina edeceği “*kutsal bir nesil imajı*” inşa etmiştir. Bu akımda, Aşere- i Mübeşşere, içtihat, ilahi takdir kavramları oldukça fazla karşımıza çıkmıştır.³⁹³

Hicri 3. asır sonlarında teşekkül eden bu görüşler, kelami düşüncüyü de etkilemiştir. Selefi düşüncede naklin mutlak bağlayıcılığı aynı zamanda rey karşılıklarını da ifade etmiştir. Hatip el-Bağdadi, 1071 *Şeref-i Ashabi’l Hadis* isimli eserinde hadis için, “*Allah’ın yeryüzündeki emanetleri*”, “*dinin direkleri ve muhafızları*” derken, Selefilğin en büyük teorisyeni İbn Teymiye’nin de Hadis ilmiyle uğraşanlar “*ümminin en akıllıları en sağlam ve güvenilir âlimleri*” şeklinde anlatmaktadır.³⁹⁴ “*Kureyş’in siyasi ve dini anlamda üstün olması*” ve “*...ilmin nakilden ibaret olduğu*” anlayışı yaygın bir kanaat halinde kabul görmüştür. Ehl-i rey akımındaki İslâm düşünürleri, bu sebeplerle genellikle mevali arasından çıkmıştır. Diğer tarftan ehl-i hadis âlimleri de “*...din, nakilden ibarettir. Nakli bozan ve çarpıtan yöntem olan te’vil şiddetle karşı çıkılmalıdır*” demiştir.³⁹⁵ Harici gruplardan olan Ezarika’nın kendilerinden olup da beraberinde savaşa katılmayanları tekfir

³⁹² Apaydın, “Selefelik: Rasyonel Zeminin İmhası”, 24 Elül 2017, 1. Oturum 10.30-11.00.

³⁹³ Apaydın, “Selefelik: Rasyonel Zeminin İmhası”, 24 Elül 2017, 1. Oturum 10.30-11.00.

³⁹⁴ Mehmet Paçacı, “Çağdaş Durum ve Kuran”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül, 2017, 2. Oturum 12.45-13.15. https://www.youtube.com/watch?v=nAAzqy_DXXI (Erişim tarihi: 12.03.2019)

³⁹⁵ Mehmet Paçacı, “Çağdaş Durum ve Kuran”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül, 2017, 2. Oturum 12.45-13.30. (12.03.2019)

etmelerinde zahiri okumanın etkisi olmuştur. Haberi sıfatların yorumu, ihtilafa neden olmuştur. Bu meselede mutlak lafızci metod benimsenmiştir. “*eslem ve en güvenilir yol*” olarak Yeni Selefilik günümüzde mutlak hakikati temsil ettiği iddiasını sürdürmektedir. “Kendisinin kabul ettiği subjektif bir gerçek değildir, onlara göre hakikat tektir ve onların tekelindedir.”³⁹⁶

Moğol istilası diğer yandan Haçlı saldırıları nedeniyle güvenli bir yer olan Mısır da çalışmalarını sürdüren İbn Teymiyye, İslâm toplumlarının bu günkü meselelerinin çözümünde, reddiyeci ve radikal bir model getirmiştir. Günümüz Selefi mensupları ise, İbn Teymiyye’nin felsefi tartışmalarda sergilediği çabaya değil, vardığı sonuçlara bakmış olduğu anlaşılmaktadır. “Tartışmaları bir ayet ya da hadis okuyarak sonlandırma eğilimleri, onların karşılıklı tartışmaya kapalı olduklarını” ortaya koymaktadır.³⁹⁷

Bedir’in durumu izah ettiği gibi; “Hakikate sahip olabilirsiniz, ancak bu inanç sizi, onun adına tartışmadan, felsefe yapmaktan alıkoymamalı, tartışmak ve dinlemek, kendini ifade etmek, eleştiriye açık olmak, tüm bunlar, gerçek anlamda kültürü var eden ve onları canlı tutan değerlerdir.”³⁹⁸

Kur’ân ayetlerinin teolojik ve hukuki sorunları çözmede zahiri anlamıyla bir referans kaynağı olduğu fikri, Sahabedeki Kur’an tahayyülüne uzak görülmektedir. Kur’an ayetleri zahiri okumanın yanında bağlamına ve ayetlerin Kur’ani bütünlük içindeki yerine de bakılmalıdır. Zira o dönemdeki olaylar karşısında Allah, bizzat duruma müdahil olmakta, çözümleri o günün meseleleri ile bağlantılı olarak, İslâm toplumuna Peygamber vasıtasıyla ulaştırmaktaydı. Doğrudan vahye muhatap bir topluluk, üstelik bizzat Peygamber’le konuşan, ona sorular sorabilen, cevaplarını anlatması için ondan izahlar dinleyen bir sahabe topluluğu, elbette izinden gidilecek olan bir topluluktur. Bugün artık -referansın Selefe verildiği söylene de aradan geçen yıllarda, çıkan çekişmeler, çatışma ve rekabetler sonucunda- Selef ile Selefiyyeci düşünce arasında bir aynılık iddiasının geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Şentürk’e göre;

³⁹⁶ Hamdi Okur, “Kur’an İslâmi Söylemi,” **İSAR**, 24 Eylül 2017, 2. Oturum 12.45-13.30. <https://www.youtube.com/watch?v=CJ4q35EqRg8&t=43s> (12.03.2019)

³⁹⁷ Mürteza Bedir, “Nassın Araçsallaştırılması,” **İSAR**, 24 Eylül 2017, 1. Oturum 11.00-11.30. <https://www.youtube.com/watch?v=6n-4RhjYSkg> (12.03.2019)

³⁹⁸ Mürteza Bedir, “Fıkıh Düşüncesinde Nassın Araçsallaştırılması,” **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 1. Oturum 11.00-11.30.

“Kendisini dinsel hakikat ile özdeş saymaktadır. Kur'an merkezli bir ideolojiye dönüşmektedir. Olgu-değer gerilimi devam etmektedir. İdeolojinin eleştirel ve sorgulayıcı düşünce ve eylem arasında doğan gerilimi bunun doğurduğu savrulma, ideolojinin içe kapanmasına yol açmaktadır. Selefilik söz konusu olduğu seçmeci ve indirgemeci bir metodla hareket etmektedir.”³⁹⁹

Misalen; Suudi Arabistan müftülerinden Abdulaziz b. Baz, “İslâm akidesi “*Ehl-i Sünnet* ile kaim olur” demiştir. İslam’ın nasslarının anlaşılması için kullanılan rey ve te’vil metoduna karşı çıkmış, “açık olan bir şey açıklanamaz” diyerek şu görüşleri savunmuştur:

“...onda (kitapta) ne bir anlaşmazlık ne de karmaşıklık bulunmaz. Lafızları açık, manaları anlaşılırdır. Onları (ayet) havas yahut avamdan herkes anlar. Resulullah (s.a.s.) onu tertemiz olarak getirmiştir.”⁴⁰⁰

Ali Erbaş, bugün gelinen noktada bir değerlendirme yaparak; işgal, istila, sömürü, savaş, iç çatışma dönemlerinde, dinin ve mezheplerin “siyasal otoritenin kullandığı bir araca dönüştürüldüğünü” ifade etmiştir.⁴⁰¹ Maalesef günümüzde, 21.yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında, İslâmi mezheplerin ekserisinin bu olayları kullanarak (Kerbela, Muharrem ayı gibi) siyasi çekişmelerini sürdürdükleri görülmektedir. 2019 Kerbela yas törenlerinde görüldüğü üzere, pek çok Müslüman “mezhebi kimliği nedeniyle, ölmeye”, devam etmektedir. Bunun yanında haberlere konu olan İslâm dini ile asla bağdaştırılamayacak şiddet ve işkence olayları katliamlar, yıkımlar, sürgün, tecrit, hapis ve baskıların pek çok ülkede sürdüğü bilinmektedir. İçeride olduğu gibi müslüman olmayan bazı devletlerde, siyasi, ekonomik, kültürel ve dini çatışmalarda, müslüman halkların terörle suçlandığı can ve mal güvenliğinin olmadığı görülmektedir. Bu gibi olaylar karşısında ise İslâm ülkeleri temsilcisi olan ulema ya da yöneticilerinin yeteri kadar tepki göstermediği, sessiz kaldığı hatta bu gibi sürgün, tecrit ve işkenceleri meşru gördükleri gözlenmektedir. Giderek radikal bir dini söylemin yayıldığı, bunun neticesi olarak ta silahlanmanın hızlandığı, savaş ve çatışmaların arttığı görülmektedir.

³⁹⁹ Şentürk, “Metin mi? Din mi?” **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017, 1.Oturum 16.00-16.30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (20.04.019)

⁴⁰⁰ Ayhan Çitil, “Selefilik Çözümlemesi”, **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 1.Oturum 15.00-15.30. <https://www.youtube.com/watch?v=7GXmDROCdsM&t=159s> (20.04.019)

⁴⁰¹ Ali Erbaş, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, **İSAR**, İstanbul, 08-10 Kasım, 2013. (Erişim tarihi:13.08.2018)

1980 sonrasında, Kırgızistan, Özbekistan gibi Maverâünnehirde yer alan Türki Cumhuriyetlerde, Selefi- cihadi düşünce, Sünnilik’le özdeş bir din düşüncesi olarak ikame edilmeye çalışılmaktadır. Maturidi-Hanefi düşüncenin doğup geliştiği bu coğrafyada, aşırı ve köktenci radikal örgütlenmeler, giderek bölge barışını tehdit eder hale gelmektedir. Radikal eylemler, canı, malı, kültürel ve manevi yapıları hedef almaktadır. Bu değişimden etkilenen yapılardan biri de İslamcı ıslahatçı İhvan hareketi olmuştur.

İslamcı ve sufi geleneğe yakın ihyacı ıslahatçı çizgisiyle tanınan İhvan içerisinde bazı grupların, -diğer İslâmi gruplarla çeşitli yönlerden işbirliği yapmaya açık olsa da- Yeni Selefi düşünceye yakınlaştığı gözlenmektedir.⁴⁰² 1928’lerde teşekkül eden İhvan-ı Müslimin grubunun oluşmasında, İngiliz emperyalizmini bitirmek önemli bir yer tutmuştur.⁴⁰³

Modernleşme krizine karşı güvenlik arayışı da dini değerlerin muhafaza edilmesi ihtiyacı, müslümanların daha kapalı bir yapıda hareket etmeleri sonucunu doğurmuştur. *Hasan Hanefî ve Ömer Tilmisani*, Kral Faruk dönemi (1952) Mısır’ında müslüman grupların nasıl kapalı bir yapıda kalarak dışta tutulmasını anlatmaktadır: “...İhvan-ı Müslimin, İttihad-ı İslâm gibi grupların faaliyetleri yasaklandı, dergileri kapatıldı, toplanmaları engellendi onların çoğu siyasal bir temsil ve şeffaf bir yönetim yolu bulamadı yer aşına çekildi.” Demektedirler.⁴⁰⁴

Siyasal İslâmcılık, Modernist düşünce ile kavram kargaşası oluşturmaktadır. Günümüzde, Yeni Selefilik, Büyükkara’nın tasnifi ile: Suudi- Muhafazakâr, Cihadi, Siyasi kollara ayrılmıştır. *Suudi Selefilik*, Vehhabiliğin devamı şeklindedir. Umera ile ulemanın birlikte hareketi sözkonusudur. Suudi düşüncesinde, “mülkün korunması için, evvela akide sağlamlaştırılmalıdır.” Fikri esas alınmıştır.⁴⁰⁵ Nasuriddin Elbani’nin ise, Abdullah b. Baz’dan ayrı olarak, serbest içtihad taraftarı olduğu ve bağımsız hareket ettiği gözlenmiştir. Suudi- Selefilikten ayrı bir duruşu vardır.⁴⁰⁶

⁴⁰² M. Ali Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, Klasik Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015, ss.63-81.

⁴⁰³ Halil Aydınalp, “Tekfirciliğin Yapısal Unsurları”, **Marmara Ü. İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı 50, 2016, İstanbul, ss.163-177. (İhvan-ı Müslimin, nassçı, akılcı, tasavvufi yapısıyla eklektik bir düşünceye sahiptir. Selefi fikre benzer olmakla beraber, temel referansları ve metodları açısından değerlendirildiğinde, tasavvufi yönü olduğu görülmektedir.)

⁴⁰⁴ Aydınalp, “Çağdaş uraldışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi”, s.173.

⁴⁰⁵ Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, ss.63-81.

⁴⁰⁶ Büyükkara, **Çağdaş İslami Akımlar**, ss. 64-67.

Medhaliyye yani *Temyiciler* de ayrı bir kolu oluşturmaktadır. *Medhaliyye* görüşündeki *Selefiyeciler*, “Yahya b. Maid, S. Kutup, Hasan el-Benna, Şii devrimciler ve Humeyni’nin sahih din yolundan çıktıklarını, onlarla “temyi” yani görüşmenin doğru olmadığını” ifade etmişlerdir.⁴⁰⁷

Yeni *Selefiyyeci* düşüncenin temsilcileri: *Abdullah b. Baz, Muhammed Nasuriddin Elbani, Muhammed b. Salih, Abdulaziz b. Abdullah el- Şeyh, Salih el-Fevzan, Dr. Rafael, Mehmet Halil el- Hadi, Ubeyd b. Abdullah el-Cabiri* sayılmıştır.⁴⁰⁸ Onların dini söylemi: “Büyük günah işleyen mutlak kâfir değildir. Böyle görmek, Harici bir tutumdur. Çünkü mutlak küfür İslâm’dan çıkarır, bu durumda hukuki ve içtimai sonuçlar doğurur”⁴⁰⁹ biçiminde karşımıza çıkmıştır.

Nasirüddin Elbani,⁴¹⁰ (ö.1999) Suudi Selefilik içinde ayrı bir grup oluşturmuştur. Filistin ve Çeçenistan direnişlerine destek olmaması, ABD yakınlığı gibi Suudi politikalarını eleştirdiği görülmüştür. İctihadların serbestçe yapılmaya devam edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tüm bu muhalif tutum ve sözlerinden dolayı da, *Heyet’ül Kibar’ül Ülema* ile arası açılmıştır. Suudi- Selefiye’ye göre, yöneticiler, müslümanlıklarını dışa vurdukları sürece, devlete muhalefet meşru değildir. Cihatçılar, “fiili cihattan, bugün herkesin yükümlü olduğunu” söylerken, Suudcular, “sıcak mücadele için şartların henüz oluşmadığı” kanaatindedir.⁴¹¹

Bu nedenle, Filistin ve Çeçenistan gibi mücadele alanlarında uygulanan yöntemlerden uzak olduklarını anlatırlar. Monarşi ve krallığı iyi bir yönetim biçimi olarak gören Suudi Selefilik uleması, sivil, demokratik muhalefeti zararlı bulmaktadır. Fakat siyasi ve politik sebeplerle, farklı İslâm ülkelerindeki siyasi hareketleri ve partileşmeleri destekledikleri görülmüştür. Bu desteğin ardında, İhvan yapısına karşı bir denge oluşturma ya da onu dolaylı da olsa, “kontrol etme” niyeti olduğu savunulmuştur.⁴¹²

Cihatçılar, İslâmi uyanışın Arap monarşilerince engellendiğini iddia etmektedirler. Adalet, özgürlük ve katılımcılık kavramlarını kullanmaktadırlar. Arabistan’ın maddi manevi desteğiyle Selefilik, Arap ülkelerinde, Afrika’da,

⁴⁰⁷ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, ss. 64-67.

⁴⁰⁸ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, ss. 64-67.

⁴⁰⁹ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, ss. 64-67.

⁴¹⁰ Elbani, 11 Eylül olaylarının ardından bu olayı kınayarak el-Kaide ve cihadi aşırı gruplardan ayrılmıştır.

⁴¹¹ Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, s. 67.

⁴¹² Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, s. 67.

Hindistan, Pakistan, Afganistan, Balkan ülkeleri, Türk cumhuriyetleri, Malezya ve Endonezya'da taraftar bulmaktadır. Özellikle Orta Asya da Kırgız ve Özbek bölgesinde Selefi radikal örgütlenmelerin arttığı görülmektedir.

Şii-Sünni çatışması için İran Şiiliği ve Suudi Selefilik kutuplaşması kullanılmaktadır. İslâm dünyasındaki mezhebi anlaşmazlıklar uluslararası siyasi işlerde kendini göstermeye başlamıştır. Seyyid Kutub'un da *Selman el- Avde* gibi radikal ulema, Cihadi grubu, M.Abdulvehhap da Suudi ekolü oluşturmuştur⁴¹³ Bölgede çıkarılan *İslâm'ın Nuru* gazetesinde, tasavvuf, din dışı ilan edilmektedir. Bu haliyle, Yeni Selefilik'in de Harici zihin yapısına benzediği; eserci ve rey karşıtı okumaya dayanmakta olduğu, anlaşılmaktadır.⁴¹⁴

Bu zaviyeden bakıldığında, Abduh ve Afgani çizgisindeki Menar ekolü, Selefilik fikrine sahip olsa da ilerlemeci, eklektik, modernist yaklaşımlarından dolayı Yeni Selefilik akımına dâhil edilmemelidir. Öze dönüş söylemi ise, onlarda sadece *Kur'an'a dönüş*, anlamında kullanılmıştır.⁴¹⁵

1980'li yıllarda kendilerine uyanış âlimleri anlamına gelen, *Şuyuhu's Sahve* diyen yeni bir Selefiye ekolü doğmuştur. *A. Sefer el- Havalı*⁴¹⁶, *Selman el- Avde*⁴¹⁷ gibi Medine İslâm Üniversitesi'nde ve Rabîta'da çalışan, Suudi-Selefi düşüncüyü eleştirenler bu grubu oluşturmuştur. Eski İhvan üyesi ulemadan olan bu kişiler, Suudi-Vehhabi yönetiminin desteğiyle zulüm gördükleri ülkelerinden kaçarak gelmişlerdir.⁴¹⁸ Medine İslâm üniversitesinde düşüncelerini yayma fırsatı bulmuşlardır. "*Nasır el-Ömer, Aiz el-Kami, İbrahim ed-Duveyş* gibi isimlerden oluşmuştur. "Haçlı- Siyonist ittifakı ve işgal edilmiş Hameyn" tezleri, 1996-98 arasında Bin Ladin'in küresel cihad çağrısına ilham kaynağı olmuştur. Sahve

⁴¹³ Büyükkara, Çağdaş İslami Akımlar, ss. 69-72.

⁴¹⁴ Ali Erbaş, "Tarihte ve Günümüzde Selefilik", Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, **İSAR**, İstanbul, 08-10 Kasım, 2013. (Erişim tarihi:13.08.2018)

⁴¹⁵ Büyükkara, Çağdaş İslami Akımlar, ss. 69-72.

⁴¹⁶ A. Sefer el- Havalı, Avaz el-Kani, Nasır el-Ömer ile beraber tutuklanmışlardı. İbn Baz ile İbn Useymin den farklı olarak Vehhabiliğin cihadi yönde değişmesine neden olan Selefi görüşleri yaymışlardır. (15.09.015 de Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan M.Ali Büyükkara'nın yazısından alınmıştır.)

⁴¹⁷ Selman el-Avde, Sahve ulemasındanlan Avde de, Suudi hükümetine muhalefet ve cihadi düşünceleri nedeniyle hapsedilmiştir.

⁴¹⁸ Aydınalp, "Çağdaş uraldışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi", s.173.

uleması, 11 Eylül olaylarından sonra Bin Ladin ve takipçilerini kınamış, onların eylemlerini “kabul edilemez”, olarak ilan etmiştir.⁴¹⁹

El-Makdisi ve Ebu Katade ile el-Kaide yakınlaşması sonunda ise, cihadi düşüncelerin sürdürüldüğü görülmüştür. Sahve, bu ayırmadan sonra, siyasi Selefiligi desteklemiş, Suudi Selefi yönetimi bu konuda teşvik etmiştir.⁴²⁰ Cihadi grup, böylece kendi içerisinde birkaç kola ayrılmıştır. Abdurrahman Abdulhalık, Suudiler’ce Kuveyt’te kurduğu partiden dolayı, Hizbu’l İhvanî bid’atçı olarak değerlendirilmiştir. Suudi Selefiligini taklitçilikle tanımlarken, bu yeni Selefiligin çeşitli ülkelerde yayılmasına destek vermiştir. *Muhaammed Surur, Zeynelabidin, Abdülmecid Zindani, Dr.Saad el- Fakih, Dr. Muhammed el-Mesari*, bu fikirlerin öncüleri olarak bilinir.⁴²¹ “Vehhabiliğin görüşleri, İbn Teymiyye’nin siyaset teorisi, İhvan’ın İslâmcılık anlayışı, Seyyid Kutub’un hareket metodunu” benimseyerek yaymaları, Cihadi Selefiligin eklektik bir yapıda olduğunu göstermektedir.⁴²² Bu grupların ortak düşünceleri, Büyükkara, Evkuran, Aydınalp ve Kutlu’nun da ifade ettiği özetlenirse:

“İslâm, sünnettir. Sünnet de, İslâm’dır. İman; tasdik, ikrar ve amelin bütününden oluşur. Allah’ın sıfatları, tevil edilmemelidir. Ru’yetullah, ahirette gerçekleşecektir. Şefaât, mehdinin zuhuru, Hz. İsa’nın yeryüzüne dönmesi, kabir ziyareti, muskanın hükmü, rabîta, duayla Allah’tan gayrisına tevessülün şirke düşürdüğü kabul edilmelidir. Bid’atlarla mücadele esastır. Şia- Rafizî düşünceye karşı çıkılmalıdır.”⁴²³

Cihadi Selefilik düşüncesi ise; kurumları, devletleri hatta bütün üyeleri ile tüm toplumu tekfir etmenin bir aracına dönüşen *kaybolan ümmet ve cahiliye toplumu* gibi kavramları kullanmıştır.⁴²⁴ Bu fikir ayrılıklarına mukabil, Suudi ve Cihadi eğilimler, Selefiyeciliğin temel ilkelerinde anlaşmaktadır. “İslâm sünnettir, sünnet te İslâm’dır.” “İman tasdik, ikrar ve amelden ibarettir.” Tanımlamaları her ikisinde de kabul gören bir düşünme biçimi olmuştur.⁴²⁵

⁴¹⁹ M.Ali Büyükkara, “Analiz”, **Anadolu Ajansı**, 15.09.2017. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7d4&feature= (erişim tarihi: 12.03.2019)

⁴²⁰ Büyükkara, “Analiz”, **Anadolu Ajansı**, 15.09.2017. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7d4&feature= (erişim tarihi: 12.03.2019)

⁴²¹ M. Ali Büyükkara, “Analiz”, **Anadolu Ajansı**, 15.09.2017. (erişim tarihi: 12.03.2019)

⁴²² Mehmet Ali Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, **İSAR**, İstanbul, 08-10 Kasım 2013. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7d4&feature= (11.03.2019)

⁴²³ Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, (11.03.2019).

⁴²⁴ Sönmez Kutlu, **Çağdaş İslâmi Akımlar**, Fecir, Ankara, 2014, ss. 500-503.

⁴²⁵ Kutlu, **Çağdaş İslâmi Akımlar**, ss.504-505.

Cihadi Selefiligi, “Vehhabilik ile çağdaş siyasal İslâm’cılığın bir sentezi” olarak değerlendirilmiştir. Selefilğin cihadi kollarından biri olan Zevahiri’nin öncü olduğu kolun, diğer cihadi Selefiler’ce tenkit edildiği görülmüştür. “Müslüman ülkeleri savaş alanına çevirdikleri, masum halkı katlettikleri, hemen herkesi tekfir ettikleri” hususlarında bu eleştiriler yapılmıştır⁴²⁶. ”*Kaybolan ümmet, cahil toplum*” anlayışı vardır. Mısır’daki *Tekfir ve Hicre* yapısında da bu düşünce aşırılığı görülmüştür; tümünden “tekfir” sözkonusu olmuştur.⁴²⁷ Darü’l harp içindeki müslümanların hicret etmesi de zaruri görülmüştür. “İslâm dini tüm hayatı kuşatmalı, kanunlar ve anayasa şeri olmalıdır”, düşüncesi ile hareket etmiştir.

“Suudi Selefilik düşüncesinde ise, dava ve cihad kavramlarından ziyade, akidevi faaliyetler esas alınmaktadır. Bid’atlarla mücadele esastır. Namaz kılan devlet başkanına itaat edilir. Diğer ülkelerdeki cemaat yapılarıyla işbirliğine sıcak bakılmaz. Monarşi, iyi bir yönetim olarak kabul edilir. Demokrasi ve demokratik ıslahatlar ise engellenmelidir. Tevhid ve ahiret inancı önemlidir, “*cihadın vakti gelmemiştir*” anlayışı vardır. Suud Selefilğe göre, a kidenin netlik kazanması için çalışılmalıdır. Kabir ziyareti, tarikat şeyhinden istimdat ve şifa dilemenin şirk olduğu, şefaate sadece Allah’tan istenmesi gerektiği, kabul edilmektedir. Peçe, çarşaf, kadınların seyahatı, erkeklerin sakalı gibi fer’i meselelere yoğunlaştıkları gözlenmektedir. Suudi Selefî akidesi daha çok, “devlet başkanına itaati, genel güvenlik ve otoritenin korunmasını” öncelikli hedef olarak sunmaktadır.”⁴²⁸

Büyükkara’nın anlattığı gibi; Suudiye’de iman ile küfür bir müddet birlikte bulunabilir. Cihadiyye ise tekfir konusunda daha katı düşünmüştür. *Cahil halk* kavramı kullanılmıştır. Cihadi görüş, mevcut Arap dikta ve monarşisini cihadi engelleyen kurumlar olarak görmüştür. Bu sebeple de demokratik kavramlara yer verdikleri görülmüştür. Suudi görüşte, Selefî akidede olan cemaatler dışında kalan ve liderleri meşru kabul edilmeyen direniş güçlerine destek verilmesi hoş bulunmamıştır.⁴²⁹ “Suudiler’in örneklendirdiği Teymiyye, Şam da masum halkın canı için işgalci Gazan Handan eman dilerken, Cihadiye’nin örneğindeki Teymiyye, bu defa direniş için Tatarlar’a cihad ilan etmektedir.”⁴³⁰

⁴²⁶ Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, İSAR, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7d4&feature= (Erişim tarihi:11.03.2019)

⁴²⁷ Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, İSAR, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7d4&feature= (Erişim tarihi:11.03.2019)

⁴²⁸ Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, İSAR, 2013. (Erişim tarihi:11.03.2019)

⁴²⁹ Büyükkara, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, İSAR, 2013. (Erişim tarihi:11.03.2019)

⁴³⁰ Büyükkara, “Yeni Selefilik”, İSAR, 2013. (Erişim tarihi:11.03.2019)

Ahmet b. Hanbel, “Abbasiler’in zalim hükümdarları ardında namaza durabilmiş” iken, Cihadi Selefîye aynı kişinin nasıl “Abbasiler’in işkencelerine direndiğini” örneklendirmiştir.

Bu anlamda, Cihadi Selefîlik, bir Vehhabi-İslâmcı sentezi olarak mevcut yönetimler için tehdit unsuru görülmüştür. İslâmcı, aksiyoner ve adı terörle ilintili olan örgütler, belirsizliği, dolayısıyla “*temkinli yaklaşılacak bir zihniyeti*” temsil etmiştir.⁴³¹ Cihadiyede akide önemli olsa da, ümmetin selameti için “mücadele” esas alınmıştır. “*Hayat iman ve cihattan ibarettir.*” anlayışı hâkim olmuştur. Yöneticinin “*icraatına bakılarak itaat edilmeli*” görüşü vardır.⁴³² Selefî olmayan İslâmi oluşumlarla ilkesel anlamda işbirliğine açık olmuştur. “İslâmi birlik, tüm hegomanya ve işgalci devletlere karşı sağlanmalıdır.” düşüncesi ile hareket etmiştir. Kısaca bu düşüncede; Mücadele, cihad esastır. Dikta yönetimi, amaçlarına engel oluşturacaktır. Yöneticiye itaat etmenin şartı, “yaşantısında İslâmi akideye uygun hali sağlıyor” olmasıdır. Temyi⁴³³ olabilir. Yani İslâmi birlik ve uyanış için ittifaklara girilebilir. Deokratik kurumlardan söz edilir. Eşitlik, adalet, hukukun üstünlüğü ilkeleri, açıkça tartışılmaktadır.⁴³⁴

“Cihadi Selefîlerden *Tarık el- Zümer’in* ⁴³⁵ olduğu bir grup, Arap Baharı sonrasında, şiddet yönteminin yanlışlığını itiraf ederek yeni bir yol açtıklarını, demokraik adımlarla düşüncelerini anlatacaklarını söylemiştir. “Üçüncü yol” dedikleri bu yol, şiddet ile teslim arasında bir yol olacaktır. Bunlardan ayrı bir kol da *Elbani’nin* öncü olduğu gruptur. Suudi kaynaklı bir yönelim ise, demokrasinin kabul edilmesini savunmuştur.”⁴³⁶

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, günümüzde farklı sebeplerle değişikliğe uğramış, eklektik bir Selefîyye düşüncesi söz konusudur. Siyasi çekişmelerin yanı sıra ulemanın ve umeranın etkisi, dinin mezhepsel varlığının ideolojik bir boyuta indirgenmesi ile neticelenmiştir. İslâm dini, bütünleştirici olma

⁴³¹ Büyükkara, “Yeni Selefîlik”, İSAR, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf-7d4&feature= (Erişim tarihi: 11.03.2019)

⁴³² Büyükkara, “Yeni Selefîlik”, İSAR, 2013.

⁴³³ Temyi diğer ülkelerdeki Müslümanlara desteğin kabul edilip edilmemesi ile ilgili bir kavramdır.

⁴³⁴ Büyükkara, “Yeni Selefîlik”, İSAR, 2013.

⁴³⁵ Tarık el- Zümer, Mısır da Enver Sedat suikasti sonrası hapse atılmış, *İslâmi Cihad* akımının öncüsü sayılan Zümer, *Kayıp Farz Cihad* kitabının da yazarıdır. İhvanforum’dan aktaran, Doğruhaber.com.tr, 2011. (erişim tarihi: 08.02.2019)

⁴³⁶ Hüseyin Atay, “Selefîlik”, İSAV, 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=fYexIAXm-KAE&t=3762s> (17.04.2019)

vasfını yani bu tür ayırım ve uçlara savrulma nedenleriyle ümmeti bir arada selametle tutma vasfını, maalesef son çeyrekte, açıkça gözlenir biçimde yitirmiştir.

Tokat ve Sancar'ın tahliliyle; Yeni Selefilik düşüncesinin “tekfirci dini yorumunda”, dini metinler, fikri sabiteleri onaylatmak üzere, kullanılmıştır. Ayetlerin nüzul sebepleri, nihai muradın ne olduğu bahsi konu dışında bırakılarak, literal sözün anlamı uygulanmaktadır.”⁴³⁷ Bu durum, dinin ruhunun anlaşılmasından, kolaycılıkla hareket edilmesine neden olmuştur. “*Hikmetsiz hüküm taassup ve katılık doğurmuştur.*” Misalen; bugünkü Selefilik'in öncülerinden olan *İmam Elbani'nin* (ö.1999)⁴³⁸ bağlı olduğu hareketten ayrılması sonunda tekfir edildiği görülmüştür.⁴³⁹ Suudi Selefiğinin, itaat kültürü ve olayları ayet ve hadislerle meşrulaştırmalarını eleştirilmişlerdir. Çünkü düşünmeden kaçınma söz konusudur.

Yeni Selefilik'te “*Kur'an ve Sünnet'e dönelim*” çağrısı yapan pek çok İslâmi grup bulunmuştur. *Tekfir* ve *Hicre* de olduğu gibi aşırı radikalleşen gruplar, bir kısmı da ashab-ı güzîn dönemine daha yakın bir düşünceyi paylaştıkları orta yolu (ümmeten vasaten) tavsiye eden Hz. Peygamber'in Sünnet'ine daha yakın bir duruşu sergileyenler gibi. Bunlardan biri de, Suudi Arabistan'da *Ümmü'l Kayra* merkezli yayılan, temsilcilerinin çoğunun Arabistan'a dışarıdan gelen, İhvan kaynaklı ulemadan müteşekkil olan, *Sahve Hareketi* imiştir.⁴⁴⁰

Sahve ulemasının Mezhebi görüşleri incelendiğinde; “İkinci Mevali hareketi”⁴⁴¹ olarak değerlendirilebilecek bir ıslah ve ihya anlayışları olduğu anlaşılmaktadır. Rey ile hadis ekolü arasında bir dende kurdukları görülmektedir.

Hasan Onat'ın ifadesiyle “*istikamet üzere olanlar üzülmeyeceklerdir.*”

⁴³⁷ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akil Çıkmazı Programı, Diyanet TV**,18.05.2017. (20.03.2019)

⁴³⁸ M.Nasirüddin el-Ebani'nin babası Nuh Necati, öğrenimini İstanbul'da tamamlamış Arnavut asıllı bir âlimdir. M.Reşid Rıza'nın çıkardığı Menar dergisi düşüncelerinin Modern Selefilik'e kaymasında etkili olmuştur. Hadis ilmile meşgul olmuş,1980'de Kral Faysal ödülünü almıştır. Selefi ulemayı takip etmiştir. Mezhepleri ve geleneksel düşünceyi benimsememiş, bidatlara karşı çıkma ve Kur'an ve Sünnet'e dönme, onun Selefiye âlimlerinden olduğunu göstermektedir.

(İbrahim Hatiboğlu, Nasirüddin el- Elbani, **TDV İslâm A.** 2006, XXXII. Cilt, ss.403-404.) (Erişim tarihi:08.10.2019)

⁴³⁹ Latif Tokat ve Faruk Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akil Çıkmazı Programı Diyanet TV**,18.05.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=8RLnSPAf1dY> (erişim tarihi:20.03.2019)

⁴⁴⁰ Latif Tokat ve Faruk Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akil Çıkmazı Programı...**

⁴⁴¹ Mevali, azad edilen köle, yardımcı, dost anlamındaki “Mevla” kelimesinin çoğuludur. Kur'an'da akraba anlamında Meryem 19/5 te, dostlar anlamında el-Ahzap 33/5 te, mirasçılar anlamında en-Nisa 4/33 de geçer. Azad edilen köle ve Arap olmayan Müslümanlar için kullanılmıştır. Şuubiye adıyla Emevilere karşı teşkilatlanmışlar, ilim ve fende önemli çalışmalara katılmışlardır. İsmail Yiğit, **TDV İslâm A.** XXIX. Cilt, Ankara, 2004, ss.424-426.

2.4.1. Yeni Selefilik ve Sahve Hareketi

Abdülaziz b. Suud (1876-1953), kendi devletinin resmi mezhebi olarak ilan ettiği Vehhabilik için;” Bize Vehhabi diyorlar. Biz yeni bir akide takip etmiyoruz. Bizim yolumuz, Allah’ın kitabında ve O’nun Peygamber’inin Sünnet’inde yer alan Selef-i Salihin’in akidesidir” diyerek 1744 de İbn Suud ile yaptığı ittifak ile başlayan dönemin zihin yapısını anlatmaktadır.⁴⁴² 18.yüzyılda Osmanlı hilafet merkezinde ardarda isyan ve savaşların yaşanması Batılılaşma ve reformlarla yenilenmenin gerçekleşmesi sırasında, emperyal ve yayılmacı devletlerin Arapların yaşadığı coğrafyada faaliyetlerini arttırdıkları görülmüştür. Necid ve çevresi siyasi otoritenin çok ulaşamadığı bölgelerdir. Buradan çıkarak yayılan Vehhabi-Selefi düşünceye göre, bu dönemde Osmanlı hilafeti bid’atları meşru gören ve artık “itaat edilmemesi gereken” bir merciye dönüşmüştür.⁴⁴³

İbn Abdülvehhab (1703-1792) ile İbn Suud ittifakı ile I. Suudi Devleti kurulmuştur. Bu yeni oluşumda mezhebi kimlik Vehhabi- Selefi ya da Muvahhidin, Ehl-i Tevhid olarak adlandırılmıştır.⁴⁴⁴ Vehhabi-Selefi görüşe muhalif bir İhvan düşüncesi sentezi olarak ele alınanbilecek olan Sahve hareketinin doğmasına kadar dini ve siyasi yapıda bu düşünce tek başına etkili olmuştur. 1990 lardan itibaren yönetimde reform ve şeri kanunlara uymayı öneren Sahve hareketini öncüler *Selman b. Avde ile Sefer el-Havali*, İhvan teşkilatının Hasan el-Benna’dan sonra liderliğini yapan Muhammed Kutup ve Muhammed Surur’dan ders alan kişilerdir.

“İslâmi uyanış” hareketi olarak yayılan Sahve, teolojik temellerini Selefiliğin tarihi süreçteki ulemasına dayandırdığı görülmüştür. Ahmet b. Hanbel, İbn Teymiyye ve İbn Abdülvehhab’ın düşünceleri hem Vehhabi Selefiliğin hem de Sahve

⁴⁴² İsmail Akdoğan, Rıdvan Kalaycı, “Suudi Arabistan da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik”, **TODÇ Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2014, ss.157-186.

⁴⁴³ İsmail Akdoğan, Rıdvan Kalaycı, “Suudi Arabistan da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik”, ss.166-167.

⁴⁴⁴ Akdoğan ve Kalaycı, “Suudi Arabistan’da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik”, ss. 171-174. Baknz. David Commins, **The Wahhabi Mission and Saudi Arabia**, ss.73-86. (Selefi geleneğin ihyacı eksende, muhalefet ve itaat olarak iki yönde geliştiği söylenebilir. Ancak Suud hanedanı itaat olgusunu, devlet yönetiminde “esas ilke” olarak ön plana almıştır.)

hareketinin dayandığı kaynaklar olmuştur.⁴⁴⁵ Ancak Sahve uleması, Suudi yönetimini eleştirerek *Tavsiye Mektupları* ve öneriler sunan bir muhalif yapıda hareket etmiştir. İşgale ve ülkede yabancı askeri üslerin kurulmasına karşı çıkan Sahve, şer'i bir devletin kurulmasını, bunun için de harici devletlerle yakınlaşmanın doğru olmadığını savunmuştur. Hasan el- Benna, 1945'de Mısır'da gördüğü baskılardan sonra, Suudi kralıyla görüşerek İhvan'ın çalışmalarına ülkelerinde izin verilmesini talep etmiş, ancak siyasi partilere Suudi yönetiminin yasaklamış olmasından dolayı, bu isteği karşılık bulmamıştır.⁴⁴⁶

1960 sonrası ise, Enver Sedat'ın Mısır'da İhvan üyelerini serbest bırakmasından sonra, *Seyyid Kutup*, *Muhammed Kutup* ve *Muhammed Surur* gibi İhvan aktivistleri Suudi Arabistan'a gitmişler ve orada Medine İslâm Üniversitesi başa olmak üzere pek çok eğitim kurumunda Vehhabi ulema ile birlikte çalışmaya başlamışlardır.⁴⁴⁷ Bu durum İhvan düşüncesi ile Suudi Selefi düşüncenin karışmasını netice vermiştir. "İslâmcılık" olarak bilinen hilafet merkezli düşünme biçimi, Suudi Vehhabi görüşe tesir etmiştir. Bu yeni sentez akıma kurucuları tarafından "Sahve" adı verilmiştir.⁴⁴⁸

Sahve hareketi, şiddeti bir yöntem olarak kabul etmemiştir. Daha serbest bir örgütlenme biçimi vardır. Öncüleri ulemadandır. İhvan-ı Müslimin⁴⁴⁹ ise, kurucuları aktivist İslâmcılar olup, sıkı bir hiyerarşiyle birlikte, direniş ve silahlı mücadeleyi öngören bir yapıdadır.⁴⁵⁰ Sahveyi düşünceleri ile etkileyen İhvan-ı Müslimin, tasavvufi bir yol izlemiştir. Mevdudi, bu görüşü Hint alt kıtasında, Pakistan'da yazdığı eserlerle yaymıştır. Ebu Hanife ve Maturidi geleneğinde akidenin korunmasında etkili olmuşlardır. "*Tevhim'ül Kur'an, Ku'ran'a Göre Dört Terim, Cihad, Gelin Bu Dünyayı Değiştirelim*" gibi kitapları son dönem İslâmi hareketleri

⁴⁴⁵ Akdoğan ve Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", ss.171-172.

⁴⁴⁶ Akdoğan ve Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", ss. 172.

⁴⁴⁷ Akdoğan ve Kalaycı, s.175.

⁴⁴⁸ Akdoğan ve Kalaycı, s.175.

⁴⁴⁹ 1928'de Hasan el- Benna tarafından Mısır da kurulmuştur. 1948'de Nizam'ül -has adıyla mücahidler ordusunu Mısır ve Filistin'deki İngiliz işgaline son vermek için kurdular. Hasan el-Hudeybi'nin ölümünden sonra teşkilatı, Ömer Tilmimsani yönetmiştir. 1976'da *ed-Da've* dergisi yeniden yayınlanmaya başlandı. İslahın bütün kurumlarda gerçekleştirilmesini savundular. (İbrahim el- Beyyumi Ganim, "İhvan-ı Müslimin", **TDV İslâm A.** 2000, XXI. Cilt, ss.583-586.) (erişim tarihi: 11.10.2019)

⁴⁵⁰ Akdoğan ve Kalaycı, Akdoğan ve Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", s.176.

etkilemiştir.⁴⁵¹ Kur'an ve Sünnet'i teşrii (yasanın) ana kaynağı olması gerektiğini söylemiştir. İhvan teşkilatı mücadeleci ve ıslahçı yönleriyle, Seyyid Kutup'u ve İran'da Ayetullah Humeyni'yi etkilemiştir. Fizilal'il Kur'an'ın yazılmasında bu etki görülmüştür. "İslâmi kanunlarla yönetilen bir İslâm devletinin kurulmasının gerektiğini" söylemişlerdir. Seyyid Kutup ve kardeşleri, Nasır'a ve Baas rejimine karşı İslâm dîni, toplumda yaşanır kılmayı, bunun için de bir İslâm devletinin kurulmasını hedeflemişlerdir.⁴⁵² Tevhid, şirk ve cahiliye toplum kavramları üzerinde yoğunlaşan düşüncelere sahip olmuşlardır.

Sahve düşüncesindeki Selman el- Avde'ye göre; şer'i hükümleri uygulayan yöneticiye destek verilmelidir. Ancak fitne durumunda, -toplumun istikrarı mühim görüldüğünden- alınacak tedbirlerin genel güvenliği bozmamalıdır.⁴⁵³ Batı devletlerinin hegemonyasına tepki gösteren Sahve uleması, sonraları Suudi yönetimini sessiz kalmakla eleştirmiştir. Sahve teolojik konulara odaklı geleneksel Selefi öğreti ile siyasal sorunlar ile ilgilenen İhvan arasında bir sentez harekettir.⁴⁵⁴ Suudi Arabistan'da 1971'de kurulan *Yüksek Ulema Kurulu* ile dini kurumlar devletin kontrolüne geçmiştir. Kurul üyelerini bizzat kral atamıştır. 1992'de, Kral Fahd'a Sahve ulemsından 52 kişinin imzaladığı bir tavsiye mektubu verilmiştir.⁴⁵⁵

Bu mektupta: Şura meclisinin kurulması, İslâm hukukunun uygulama alanının genişletilmesi, Bağımsız yargı ve liyakat esasının gözetilmesi, Ümmetin iyiliği için, içeride ve dışarıda gerekli tedbirlerin alınması, Hak ve hukukun korunması, İslâmi tebliğ için medyanın etkinleştirilmesi, Refah devletinin kurulması ve gelirlerin adil olarak dağıtılması konularına yer verildiği görülmüştür.⁴⁵⁶ Sahve'nin bu yönleriyle yani düşünme biçimi ve dayandığı toplumsal grupların durumu dikkate alındığında, Yeni Selefilikte Cihadi gruplardan ayrılan bir Selefi akım olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁵¹ Okumuş, **Anadolu İlahiyat Akademisi**, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=O6nuWr9-FcEo&t=1689s> (20.03.2019)

⁴⁵² Okumuş, **Anadolu İlahiyat Akademisi**, 2018. (20.03.2019)

⁴⁵³ Akdoğan ve Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", s.177.

⁴⁵⁴ Madawi Al-Rasheed, **Contesting Suudy State**, s.26; Akdoğan ve Kalaycı, s.176.

⁴⁵⁵ Akdoğan ve Kalaycı, s.176.

⁴⁵⁶ Akdoğan ve Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik", s. 178-180. Bu durum, İhvan geleneğinin ötesinde yeni bir İslâmi yol takip edileceğini de anlatmaktadır. Selefiliği akidevi olarak benimseyen Sahve örgütlenmesi için Yeni Selefilikte *orta yolu takip edenler* denilebilir. Çünkü İslâm ülkelerinin yabancı boyunduruğundan kurtarılması ve bunun yanında içeride, İslâmi kanunların uygulanması savunulmuştur.

Müzekkiratü'n-Nasiha adıyla, 1992'de tekrar Suudi uygulamalarına karşı Tavsiye Memorandumu, İbn Baz'a (Yüksek Ulema Kurulu Başkanı) gönderilmiştir. Burada, devletin kurumlarındaki bozulmaya dikkat çekilmiştir.”Kur'an ve Sünnet'e dönülmeli, yönetimde ulemanın söz hakkı artırılmalıdır”⁴⁵⁷ denilerek ıslahçı bir yöntem izlenmiştir. Kral Fahd, bu mektuptan sonra bir dizi düzenleme yapmıştır. 150 kişiye ulaşan üyesiyle İslâm'ın teşrii emirlerinin uygulanmasının kontrolü için, Şura meclisi oluşturmuştur.⁴⁵⁸

Sahve hareketinin, Hanbeli mezhebinden başlayarak günümüze ulaşan Selefilik'in yeni bir kolunu oluşturduğu söylenebilir.

2.4.2. Yeni Harici Selefilik

İslâmi düşüncede son dönemde, üç eğilim görülmüştür. Bunlar içinde, 21. yüzyılda şiddeti temsil edenler, daha görünür hale gelmiştir. Bugün, İslâm coğrafyasında, Harici ya da Selefi olmayan, modern eğitilmiş İslâm düşünürleri de bulunmaktadır. “İbahiye ile müteşeddidin arasında mutedil bir akımdan söz edilebilir.” Büyük günah işleyenin tekfiri ile “tevhidi ikrar edenin kurtulduğunu” söyleyenler arasında ana akım olan “Sünnet ehli de bu değişimin tam ortasında bulunmaktadır.”⁴⁵⁹ Tekfir ve Hicre gibi gruplara, Harici zihne yakın bir tutum içerisinde hareket etmektedir.

Osmanlı hilafetinin yıkılması sonrasında müslümanlar, hilafetin ilgası ve sömürgecilik sarsıntısı dolayısıyla düşünce açısından başka noktalara doğru savrulmuştur. İşgal ve sömürü altındaki Müslüman ülkelerde “dinî ihyası ile yeniden bağımsızlığın kazanılacağı” fikri yayılmıştır. Demirel'e göre; bu süreçte boşlukta kalan İslami grupların tutumları tarif edilecek olursa:

“İllegal yapılar oluşturmuşlar, dini kitapların yasaklanması, hapis, zor ve şiddete maruz kalmışlar, takipten korunmak için gizlenmişlerdir. Bir lider arayışına girerek bu süreçte birbirine itimatları kalmamıştır. Kim ne düşünüyor bilinemeiştir, Birbirini kontrol edememişlerdir. Bunun sonucunda da İlmi tenkitler yapılamaz olmuştur. Orta Asya'dan Balkanlara, Kuzey Afrika'dan Asya'nın güneyine pek çok coğrafyada seküler hayatın yayılması

⁴⁵⁷ Akdoğan ve Kalaycı, ss.179-180. Geniş bilgi için bkz. Süleyman el-Kusi, **Selefilik**, çev. Ahmet İyibildiren, İstanbul, Guraba, 2013.

⁴⁵⁸ Akdoğan ve Kalaycı, ss.179-180.

⁴⁵⁹ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akıllı Çıkmazı Programı**. 18.05.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=8RLnSPAf1dY> (05.07.2018)

söz konusu olmuştur. Tepki duyanlar ise uç gruplara doğru savrulmuştur. Mısır, bu yapıların en yoğun gözlemlendiği ülkelerden biri olmuştur.”⁴⁶⁰

Mısır gibi Hindistan bölgesi de 1858’lerden itibaren İngiliz himayesinde yönetilmiştir. Mısır’ da Harici zihne yakın oluşumlara rastlanmıştır. Misalen; *Ömer Abdurrahman*, baskılardan kaçarak Amerika’ya gitmiş, ancak orada “radikal eylemlerin azmettiricisi olduğu” gerekçesi ile hapsedilmiştir.⁴⁶¹ Mısır dışında da etkili olan Salih Seriiyye’nin yazdığı *Risalet’ül İman*, M. Abdüsselem Ferec’in yazdığı *el-Farizet’ül Garibe*’de, kaybolmuş farz, “cihat” olarak yer almıştır. “Müslümanların tek yapacağı dâhili düşmana karşı cihadın ihyası olmalıdır.” Sözleri bu grupların nasıl bir dini saikle hareket etiklerini açıklaması bakımından önemlidir. Buna göre düşman, “dışarıdan çok içeridedir.” Bu düşünme biçimi, tekfirciliği, İslâm ülkelerinde yaymıştır.

Cihadi gruplardan el- Kaide’nin lideri Eymen el- Zevahiri’nin, *Tağutlara Cevap* kitabı, bugün bu grup üyelerinin takip ettiği kitaplardan biridir. Zevahiri’nin, *Seyyid İmam*’ın yazdıkları, bu hareketlere katılanlar arasında etkili olmuştur. İhvan-ı Müslimin mensupları ise bu fikirlere temelde karşı çıkarak; “davetçiyiz, kadı değiliz” demiştir.⁴⁶² Cihadın silahlı mücadeleye dönüştürülmesine karşı da reddiyeler yazmıştır. *Cemaat-i Müslimin* içinde, *Şeyh Ali İsmail* ve *Musatafa Şükrü* bu düşünceleri *Tekfir ve Hicre Cemaati*’ni ⁴⁶³ kurarak sürdürmüştür. Kendilerin İslâm’ın yegâne temsilcisi saymış, “Mutlaka hicret gerekir. Hem de tehçir gerekli” demiştir. *Tanzümü’l Cihad*, ayrı bir yapı olarak 1960 sonrası ortaya çıkmıştır.⁴⁶⁴ Tekfirci yapılardan biri olan Cemaatü’l İslâmi’nin *Halid el- İstanbuli*, Zevahiri gibi öncülleri olmuştur.” *El- Kaide*’yi, 1988 de Afganistan’da Zevahiri kurmuştur. El- Kaide’den de DAESH yapısı çıkmıştır. Ali Muhyiddin Karadaği son dönemde ortaya çıkan Yeni Selefî grupları tarif ederken; “...bunlar son zamanlarda Selefî adıyla ortaya çıktı. Ancak bu yapı Mısır hapishanelerinde doğmuştur. Mustafa Şükrü ve onun gibi

⁴⁶⁰ Serdar Demirel, “Neo Harici Selefilik”, *Vahdet Vakfı*, 13.10. 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=wok59arOnRQ&feature=> (25.04.2019)

⁴⁶¹ Serdar Demirel, “Neo Harici Selefilik”, *Vahdet Vakfı*, 13.10.2018.

⁴⁶² Serdar Demirel, “Neo Harici Selefilik”, *Vahdet Vakfı*, 13.10. 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=wok59arOnRQ&feature=> (25.04.2019)

⁴⁶³ Demirel, “Neo Harici Selefilik”, 2018. Geniş bilgi için baknz. Ahmet Muhammed Ali Celi, **Çağdaş Haricilik Düşüncesi. Tekfir ve Hicret Cemaati Örneği**, Çev: Adnan Demircan, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997.

⁴⁶⁴ Demirel, “Neo Harici Selefilik”, *Vahdet Vakfı*, 13.10.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=wok59arOnRQ&feature=> (25.04.2019)

düşünenler, İhvan'la yolunu ayırmıştır"⁴⁶⁵ demiştir. Konu hakkında araştırmalar yapan Demirel, Pakistan'da ülkeye dışarıdan okumak için gelen öğrencilerin yaşadığı bir hadiseyi anlatarak, gelinen durumu örneklendirmiştir: "Cihad hareketlerini destekleyip organize edenler, çoktan beri faaliyet içerisinde bulunmaktaydı. Bunların içerisinde, farklı ülke ve cemaatlerden Afgan cihadı için gelen gençler vardı. ...taksiciler evvela sizi mücahid evlerine götürelim mi diye soruyordu."⁴⁶⁶

"Pakistan'la anlaşılan güçler, Pakistan devletinden evvela mücahidlerin desteklenmesini istemiştir. Karaçi ve Peşaver'de eğitilen gençler, bu desteklerle cihada yollanmıştır. Gençlerin birçoğu, -zihnen çoktan hazır oldukları şehadete ulaşmak için- Afganistan'da cephelere gitmiştir. Onların nereden geldiği, yaşı, ailesinin durumu yerleştirildikleri mücahid evlerinde kayıt altına alınmıştır. Davetçiler, ideolojik olarak gençleri eğitmiştir. Afgan işgaline karşı, her şeylerini geride bırakarak gelen bu gençler, eğitilmiş bireylerden oluşmuştur. Mısır, Suudi Arabistan ve Pakistan'dan gelmeden önce, Selefîyye akımına ait temel eserleri okudukları görülmüştür."⁴⁶⁷

Demirel, Pakistan'da gözlemlerini aktarmaya devam ederek; ..."dergi, TV, radyo ve internet etkin birer propaganda aracına dönüşmekteydi. Kimin ne kadar ve kimlerle kaldığı evlerden ne zaman ayrıldığı da bilinmekteydi. Bu kayıtlardan davetçi ve yönetici konumunda olanların da haberi olmaktadır. Ancak, "*Küfre karşı başka yolu yok*" diyerek hareket ediliyordu"⁴⁶⁸ demektedir. Bugün İslâm dünyasının çatışma ve savaşlarla anılmasının nedenlerini anlatan yukarıdaki gözlemler, bize yeni bir din diline ihtiyaç olduğunu, onun da İslâm'ın özü olan merhamet ve dayanışma olması gerektiğini hatırlatması bakımından önem taşımaktadır. İslâm coğrafyasında işgal edilen, halkı katledilen, ülkeleri yıkılan pek çok bölge bulunmaktadır. İç savaşlar, iktidar kavgaları, mezhebi ayrılıklar, açlık ve yoksulluk gibi negatif tanımlamalar, müslüman toplumların durumunu tarif etmek için kullanılır olmuştur. Bir yandan İslâm dini terörle yanyana resmedilirken, bir yandan da "*İslâmın özü*" adı altında tekfirîci, zahiri okumaya dayanan yorumla dini örtüştüren yeni bir söylem yayılmaktadır.⁴⁶⁹

Anladığımız kadarıyla hem dışardan hem içerden (İslami grupların kendi aralarında) İslâm dini kuşatılmak istenmektedir. Kısmen ya da tamamen

⁴⁶⁵ Demirel, "Neo Harici Selefilik", Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019)

⁴⁶⁶ Demirel, "Neo Harici Selefilik", Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019)

⁴⁶⁷ Demirel, "Neo Harici Selefilik", Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019)

⁴⁶⁸ Demirel, "Neo Harici Selefilik", Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019)

⁴⁶⁹ Demirel, "Neo Harici Selefilik", Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019) "Dine karşı din" söylemini daha evvel Ali Şeriatî dile getirmiştir.

hedefledikleri yıkımı gerçekleştiren güç merkezleri karşısında Müslümanlar, birbirini tekfir etmekle meşgul görülmektedir. İslâm dini bir medeniyet dini olmaktan çıkarılmak istenmektedir. Demirel bu durumu şu şekilde izah etmiştir: “el- Kaide kurulduğu 1970’li yıllarda, soğuk savaşın etkisi sürmekteydi. Berlin duvarı yıkılmış, Rusya dağılmış ve Türki Cumhuriyetler bağımsızlığını kazanmıştı. İran’da İslâm devrimi ardından hızlı bir değişim süreci yaşanmıştı. Afgan cihadına giden gençlerden bir kısmı İslâmcı-fundamantalist olmuştu.”⁴⁷⁰ Demirel, konuyu şu şekilde anlatmaya devam ediyor:

“Bunlardan bir kısmı işbirlikçi olmuştur. Pakistan’da, Mısır’da kaybolan gençlerin bir kısmı katı Selefi düşünceye sahip oldukları görülmüştür. Mücahit gruplarından olan kişiler, Hanefileri Müslüman/Mümin kabul etmemiştir. Afgan direnişini başlatan, Sünni Taliban da katı Hanefi bir görüşte olmuştur. Selefilere asla benimsememiştir Taliban, buna rağmen savaş ortamında Selefi cihatçılarla yakınlaşmak zorunda kalmıştır. Zevahiri, Irak’a geçmiştir. El- Kaide’den ayrılmıştır. Modern eğitilmiş gençlerin hareketi sürdürdüğü izlenmiştir.”⁴⁷¹

Bu Yeni Selefilik’in Harici zihne benzeyen gruplarının değişen belirsizlik içinde, dağınık, dar bir İslâmi yorumla hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Tekfirci olmakla birlikte, can ve mal yağmasına izin veren bir yapı oluşturdukları görülmüştür. Bir anlamda Batıda İslâm düşmanlığının meşruiyetine katkı sunmuşlardır. Yeni Selefi yapılardan özellikle, adı cihadi gruplarla anılan, aşırı olanlar, İslâm dinine her zamankinden fazla zarar vermektedir. Demirel’e göre; “İlk dönemlerde halk, ulema, umera sadece toplumun bir kısmını kendisine düşman görür, onların fikirlerine reddiyeler yazar ya da idareciler muhalifleri takip ettirir, onları kendi içlerin kapanmaya zorlayarak yayılmalarına mani olurdu.” Bugün yaşadığımız çağda, bilgiye ulaşmak çok hızlı ve kolay hale gelmiştir. Bu durum içerisinde büyük bir tehlikeyi de taşımaktadır. Bu tür yapılar düşüncelerini propaganda yoluyla kitlelere yaymakta ve istedikleri her yere ulaşmaktadırlar. Genellemeci ve inhisarcı şiddet dili ile kendi gibi düşünmeyen herkesi kolaylıkla tekfir etmekte, onlara karşı cihadi

⁴⁷⁰ Demirel, “Neo Harici Selefilik”, Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019)

⁴⁷¹ Demirel, “Neo Harici Selefilik”, Vahdet Vakfı, 13.10.2018. (Erişim tarihi: 25.04.2019) DAESH gibi yapıların bir âlim kadrosu, eseri, sistemi yoktur. Hüsnü Mübarek sonrasında Mısır’da, baskı ve şiddete dayanan askeri bir rejim, yönetimde iken. İhvan’dan bir grubun ayrılarak, bu baskılara karşı direnmek için silahlı mücadeleyi savunmaya başladığı görülmüştür. Mısır’da, Arap Baharı’ndan sonra, darbeci General Sisi tarafından İhvan üyesi Mursi ve arkadaşları zindanlara atılmıştır. Demokrasinin mucidi ve savunucuları olan Batılı devletlerin bu konuda takındıkları tutum da dikkat çekmiştir. Malum olduğu üzere “*Kendine iyi olma*” haliyle özetlenebilir.

gerekli gören fetvalar verebilmektedirler.⁴⁷² Ancak İslâm’a bu şekilde zarar veren yapıları kontrol eden, destekleyen ve yönlendirenler isteyerek ya da istemeyerek bu cepheye destek vermiş olmaktadır. Son kertede, İslâm ve Müslüman kimliği zarar görmektedir. Yeni Selefilğin cihadi- harici yapıları, İslâm dini adına tüm gelenek ve birikiminin yerine, kendi sloganik söylemlerini ikame etmeye çalışmaktadır. Kolaycı yönü ile kitleleri etkilemektedir.⁴⁷³ Kur’an ve Sünnet’e dönüş söyleminden, bugün artık “Kur’an’a dönelim”, söylemine geçildiği görülmektedir. Hanbeli akidelere sahip Teymiyye ve onun öğrencisi Cevziyye tarafından temelleri atılan son iki yüzyılda siyasi, politik bir kırılma ile Suudi- Vehhabi bir yapı olarak karşımıza çıkan bu düşünce, Ehl-i hadis çizgisiyle başlamış, Harici metoddan etkilennmiştir. Farklı mezheplerin içerisinde değişik biçimlerde yer alan yıkıcı, ayrıştırıcı, dışlamacı, çatışmacı, muhafazakâr bir görüşü yansıtmaktadır.⁴⁷⁴ Bugün Selefiyyeci düşünce, sadece kendi görüşlerini kabul eden müslümanları, Fırka-i Naciye, olarak görmektedir. Yeni Selefilğin cihadi kolunun şiddet dilini meşrulaştırması onu ilk dönem Selefilğinden ayırmaktadır.

M. Taha’ya göre, Kur’ân’ın asli hükümleri Mekke’de, fer-i hükümleri Medine’de nazil olmuştur.⁴⁷⁵ Fazlurrahman’a göre, “Kur’ân dini ve ahlaki uyarılar kitabıdır. Hukuki bir belge değildir ve bundan dolayı da anayasal bir hüviyeti olmamalıdır. Toplumun ihtiyaçlarına uygun içtihadlar her dönem yapılabilir olmalıdır. Akidevi konular bu tartışmalardan beridir.”⁴⁷⁶ Bu durum, Yeni Selefilikte Sahve hareketinin metoduna yakın bir anlayışa işaret etmektedir.

Ahmet b. Hanbel’den İbn Teymiyye’ye, oradan Abdulvehab b. Suud’a son iki asırda da Cemaleddin Afgani’den Menar ekolüne kadar uzun bir süreç içerisinde Selefiyye düşüncenin ortaya çıkıp yayıldığı coğrafya, kültür ve siyasi yapılar

⁴⁷² Reep Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, 22 Eylül 2017, 1. Oturum 16.00-16-30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (20.04.2019)

⁴⁷³ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akıl Çıkmazı Programı**. 18.05.2017. (05.07.2018)

⁴⁷⁴ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? Akıl Çıkmazı Programı. 18.05.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=8RLnSPAf1dY> (05.07.2018)

⁴⁷⁵ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? Akıl Çıkmazı Programı. 18.05.2017. (erişim tarihi; 05.07.2018)

⁴⁷⁶ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? 18.05.2017. (05.07.2018)

incelendiğinde, tek bir tür Selefi anlayışın olmadığı, ancak başlangıç noktası olan *öze dönme* söyleminin değişmediği görülmektedir.⁴⁷⁷

Menar çizgisinde eser veren ihyacı ve ıslahçı ulemanın Yeni Selefilikle pek ilgisi olmadığı söylenebilir. Afgani-Abduh çizgisindeki düşüncüyü Neo-Mutezile olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.⁴⁷⁸ Yeni Selefilikte ise cihad ve iman konusu yenilik karşıtlığı, muhafazakârlık biçiminde seslendirilmektedir. Dâhili düşmana cihad ilanı, harici olan düşmanın uzak tutulması anlayışı ile bu tür fikri- zihni yapılardan etkilenen topluluklar, yeni bir tür kabilecilik anlayışına doğru gitmektedir. Asabiyeçilik tekrar önemli hale gelmektedir. Selefilik düşüncesi bugün, bir mezhep olmaktan çok, Sünni ve Şii mezheplerin bünyesine dâhil olan, onları dönüştüren, dışlamacı, muhafazakâr bir şiddet dilini kullanan düşünce olarak bilinmektedir.⁴⁷⁹ Diğer müslüman toplumları, bid'atçılık, şirk, küfür gibi ithamlarla Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ın dışına iten bir düşüncüyü seslendirdikleri gözlenmektedir. Zor zamanlarda ümmetin cahiliyye devri tekrar hatıra getirilmekte, asıl kaynak olan Kur'an ve Sünnet'e dönülerek bir çıkış yolu aranmakta, mevcut sorunlarının bu şekilde te'vilsiz yorumsuz, zahiri, lafızcı bir yaklaşımla okunacak eserlerle çözüleceği anlatılmaktadır.

Bir mezhebe bağlı kalınmama olgusu ve mezheplerin birleştirilmesi anlamına gelen *telfik-i mezahip*, son dönemde konuşulan konulardandır. Şia da “*et-takrib beyne'l- mezâhip*” düşüncesini ortaya atmıştır. Epik, tekçi, bütüncül, özcü bir bakışta din, zaman ve mekânın dışında sabit bir veri, tamamlanmış bir bilgi, yaşanmış bir olgu, tekrarı değil, taklidi mümkün bir nesli, kutsal geçmişi anlatmaktadır.⁴⁸⁰

Mezheplerin reddi, birleştirilmesi ve yakınlaştırılması fikirleri de Yeni Selefilik'in yeni söylemleri arasında yer almaktadır. Cihadi Selefilikte, el-Kaide'den ayrılan bir grup ile eski *İhvan-ı Müslimin* düşüncesini paylaşan bir grubun Mısır, Yemen, Sudan, Tunus'ta siyasi parti kurdukları görülmektedir.⁴⁸¹ Bundan da

⁴⁷⁷ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akıl Çıkmazı Programı**. 18.05.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=8RLnSPAf1dY> (05.07.2018) Bknz. Sancar, ss.21-49.

⁴⁷⁸ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? 18.05.2017. (05.07.2018) Kur'an ve Sünnet'e dönelim” derken, akli reddetmiyor, ilerlemeci bir söylem ile barışçıl bir yaklaşım öneriyorlardı.

⁴⁷⁹ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? 18.05.2017. (05.07.2018)

⁴⁸⁰ Tokat ve Sancar, “Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor? **Akıl Çıkmazı Programı**. 18.05.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=8RLnSPAf1dY> (05.07.2018) Bknz. Sancar, ss.21-49.

⁴⁸¹ Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, 22 Eylül 2017. 1.Oturum 16.00-16-30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (20.04.2019)

anlaşılacağı üzere, bid'at sayılan yöntemler, ıslah ve tecdit olarak kabul görmeye başlamıştır. Demokratik eğilimler, geniş kitleleri harekete geçirmektedir. Yani sömürgeci, modern köleci sistem, Müslüman bir ülkede demokrasinin gelişmesi sözde desteklerken, özde engellemektedir. Batılı devletlerin pragmatist, makyavelist düşünceyi sürdürdükleri görülmektedir.

Suud ailesinin Vehhabiliği resmi devlet mezhebi ilan etmesi ile beraber düşünce, siyasi bir yapı kazanmıştır. Suudi Selefilik düşüncesi “bid'at karşıtlığı”, Modernistler ise “ilerleme” adına tasfiyeyi savunmaktadır, bu iki düşünce, ilginç bir biçimde aynı çizgide buluşmaktadır. Şentürk, şu soruyu sorarak bu durumu örneklendirmiştir: “Mekke ile Manhattan arasında ne fark var? Modernizm, dini ayırma, dışta bırakma söylemi üretmiştir. Dini dönüştürerek bunu yaptığı görülmüştür. Batıda din, metne indirgeme yoluyla tasfiye olmuştur.” Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, Demirel ve Şentürk, bu akımın modernizm ile arasındaki dramatik duruma dikkat çekmektedir.⁴⁸²

İşcan'ın da kitabında anlattığı gibi, Ziya Gökalp, “İslâmi kurum ve ilimlerin tasfiyesiyle, usûlde ittifak yok edilmektedir.” sözleriyle anlattığı gibi, bu zahiri ve parçacı okuma metoduyla, İslâm'ın ortak söylemi, yok edilmiş olmaktadır.⁴⁸³ Yeni Selefilik düşüncesi, esasında tarihi süreçten gelen Selefilikten de ayrı bir düşünme biçimi taşımaktadır.⁴⁸⁴ Onun farklı kollara ayrıldığı ve yeni yeni oluşumlar içinde değiştiği de göz ardı edilmemelidir. Bu durum dini kaynaklarda istenmeyen bir kavram karmaşası oluşturmaktadır. Recep Şentürk'ün de ifadeleriyle sözü bitirirken, “Gerçek anlamda dini düşüncede ihya, bilim ve onun yanında gelenekli-yenilikçilik, yöntemi ile olacaktır.”⁴⁸⁵ İslâm dini, zahiri ile batini manada cism ve ruh boyutu ihmal edilmeden ihya edilebilir.

(Selefilik, Vehhabilik ve Haricilik için baknz. Hüseyin Kemal Gürger, 23.10.1017)

⁴⁸² Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, 22 Eylül 2017. 1.Oturum 16.00-16-30. (20.04.2019)

⁴⁸³ Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017,1.Oturum 16.00-16-30. (20.04.2019)

⁴⁸⁴ Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, **İSAR**, 22 Eylül 2017. 1.Oturum 16.00-16-30. <https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4> (20.04.2019)

⁴⁸⁵ Şentürk, “Modernite ve Din, Metin mi Din mi?”, 22 Eylül 2017.

SONUÇ

İslâm dünyasında ayrılıkların artması ve çatışmaların hızlanması ile birlikte adı sıkça söylenmeye başlayan Yeni Selefilik akımının, yayılmacı ve dışlamacı “cihadi görüşü önelemesi yönüyle”, Vehhabilik’ten, yani Suudi devletinin resmi mezhebi yapısıyla özdeşleşmiş olan Selefilikten ayrı bir akım olduğu, görülmüştür. Kendi içerisinde çeşitli kollara ayrılan Yeni Selefilik akımı çerisinde, son dönemde (2003 Arap Baharı ve 11 Eylül Olayı) şiddet yanlısı terör örgütlerine destek veren neo-Harici cereyanların da teşekkül etmiş olması, İslam mezheplerinde itikadi, siyasi anlamda farklı etkilenmelerin yaşandığını göstermiştir.

Ancak, esasında böyle bir mezhep ilk dönemde var olmamıştır. Zira ilk dönem Müslümanları olan sahabe-i güzîn, onun takipçisi olan tabiin ve tebe-i tabiin Demirel, Evkuran, Şentürk ve Büyükkara’nın da ifade ettiği gibi, şura, danışma, tartışma ve sorgulama metodlarını kullanmıştır. Selefin ilkleri olan sahabe-i güzîn Hz. Peygamber’e pek çok konuyu sorarak çözdüğü bilinmektedir. Bununla beraber, Hz. Peygamber de ashabına danışmaktan çekinmemiştir. Daha sonraki dönemlerde ise bu metodlardan uzaklaşıldığı görülmüştür. Bu konuda araştırma yapan pek çok ilahiyatçının dediği gibi; siyasi ve politik maksatlarına uydurulmuş olan, suni bir mezhebi yapı inşa edilmiştir. Bu inşa sürecinde ise dinin bazı temel akidelerinin kullanıldığı görülmüştür. Tarihi seyri içerisinde, zahiri okumaya dayanan özcü mezhebi oluşumlar bu hususlarda ortak bir zeminde buluşmuş olsa da, ne Selef yaşamı ne Ahbarilik metodu ne de Hanbeli mezhebiyle tamamen özdeş bir Selefiye düşüncesi olmadıkları anlaşılmıştır. Siyasi dini bir akım olarak reaksiyoner, savunmacı ve saldırgan tutumuyla Yeni Selefilik akımının cihadi kollarının fetvalar yoluyla, kendi gibi düşünmeyen tüm müslüman grupları kolaylıkla tekfir etmesine olanak sağlayan görüşlere sahip oldukları anlaşılmıştır. Talibanın, Afganistan’da, el-Kaide’nin, Pakistan’da ve diğer İslam ülkelerindeki failiyetlerine bakıldığında, İslam mezhebi düşüncesinin daha çok “ilk dönem Hariciyye ekolüne benzediği” görülmüştür. Arap Baharı pek çok ülkede karışıklıklar sebep olmuştur. Yemen, Mısır, Irak, Suriye, Filistin, Tunus gibi İslâm ülkelerinde, savaş ve çatışmaların arttığı, silahlanmanın her geçen yıl daha da yaygınlaştığı görülmüştür.

Kendi içerisinde iç barışı sağlamakta zorlanan İslâm ülkelerinde, düşman hukukuyla hüküm vermeyi çoğaltan Neo- Harici Selefi zihniyetin yer aldığı

anlaşılmıştır. Bu durumdan etkilenen müslümanların Türkiye, Lübnan, Pakistan gibi komşu ülkelere ve Avrupa ülkelerine iltica ettikleri görülmüştür.

Bu durum, giderek daha radikal yapıların oluşmasını ve bölgenin istikrarsız hale gelmesini kolaylaştırmıştır. İslâm dini artık terör ve şiddet olayları ile anılır olmuş, İslâmın özü olan “rahmaniyet ahlakı” da unutulmuştur. Dünya basınında, İslâm dini imgesini negatif yönde pekiştiren bu tür haberler sıkça yer almıştır. Mursi’nin ölümü (Haziran, 2019) de İslahçı-Selefiyye düşüncesindeki gruplarda değişimlerin olacağını göstermiştir. Yeni Selefilik düşüncesinin özellikle Harici-Selefiyye düşüncesinde olanlarının diğer mezhebi oluşumları da etkisi altına alan, baskın bir dil kullandığı görülmüştür. Bid’at karşıtlığının düşünme karşıtlığı biçiminde anlaşılmasıyla, geriye bir dini kültür ve medeniyet te kalmayacağı aşikârdır. Bireyselleşen, birikimi reddeden din düşüncesi ile kişilerin şiddeti bir yaşam biçimine dönüştürmesi kaçınılmaz bir durumdur. Yeni Selefilikte “üçüncü yol” vasat müslümani yol olarak Sahve hareketi temsilcilerinin, ifade ettiği görüşleriyle, anlaşılır ve yaşanılabilir bir dini düşünceye doğru bir değişim gösterdikleri söylenebilir. İçerisinde şiddet eğilimi taşıyan cümlelerle anılan İslâmi örgütler, esasında, dini olmaktan çok, siyasi karakter taşımaktadır. Kavramların yer değiştirmesi, birbiri içerisinde anlam kaymalarına uğraması, bugün çok önemli bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Adalet ve hak anlayışı, bir şeyin yerli yerine konulması, olması gerektiği yere ulaştırılması ve doğruluğun önündeki engellerin kaldırılması ile bağlantılıdır. Selef adı kullanılarak, İslâm dini inhisarcı bir yapıda gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlam dikkate alınarak yapılan bu çalışmada, “kavramların yerlerinin doğru anlaşılması hususuna” katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Bu konularda araştırma yapmış olan pek çok kişinin söylediği gibi, “ortaya çıkan ontolojik boşluğu dolduracak ve varoluş kaygısını giderecek bir düşünce olarak “Yeni Selefilik” icad edilmiştir. Batıda seküler dünya görüşü ile ahiret olgusu ikinci plana indirgenmişti. Şimdi de İslâm adına dışlayıcı bir yapı olan bu tür düşüncelerle, bu sonuca ulaşılmaya çalışıldığı” söylenebilir. Bu yapının İslâm dininin özü ile ilgisi olmadığı da açıktır. İslâm dini özünde merhamet, selamet, iyilik ve affı taşımaktadır. Diğer müslümanın *kardeş* olarak sevilmesi, derdiyle dertlenilmesi”, kalbinin dahi kırılmamasını salık veren, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini” söyleyen bir Peygamber prototipi ile İslam dini, barış ve merhameti önceleyen bir dindir.

Din, Zeki İşcan'ın konuyu açıkladığı yazısında da ifade ettiği üzere “mutlak hakikattten ziyade iyilik, ahlakilik, vicdanilik, diğerkâmlık gibi kalbi fiillere dayanmaktadır.” Ona göre, insanın içerisinde mündemiç olan (fıtratına İlâhi güç, Yüce Allah tarafınca yerleştirilmiş bulunan) iyilik halini açığa çıkartacak bir din diline ihtiyaç bulunmaktadır.

Selefilik düşüncesi, öze dönüş söylemiyle geçmiş “kutsal zaman ve kutsal nesillere mutlak bağlılık” fikrini yol olarak seçtiğini dile getirmiş olsa da uygulamada, özellikle metin merkezli, rey karşıtı tutumu ile ifrat ile tefrit arasında bir yerde durduğu görülmektedir. Ümmetin birliğinden çok, ayrışması ve çatışması yönünde bir etkiye neden olduğu söylenebilir. Dini metinleri usulsüz okuma yöntemi, DAES ya da İbadilik gibi yapıları doğurmuş bu da İslâmi düşüncede uçlara savrulmayla sonuçlanmıştır. “Din bir metinden ibaret değildir.” Onu te’vil ederek hayatına uygulayan bir Peygamber tarafından tebliğ edilmiştir. Atay’ın ifade ettiği gibi, din bir medeniyet inşa etmiştir. İslâm dini her yönden gelişime açık bir medeniyet inşasını salık veren dinamik bir düşünce yapısına sahip bir dindir.

Şentürk’ün de vurguladığı gibi, usul- i fıkıhta neyin değiştiği neyin ne ölçüde nasıl değişeceği anlatılmıştır. Usulün reddi ile eserci, lafza bağlı okuma toplumların sorunlarını çözmeyecek, inançtan uzaklaştırma veya dinde içe kapanmayı netice veren haliyle, problemin asıl kaynağı olacaktır. Selefiyye akımlarının radikal ve cihadi-Harici kollarını temsil edenlerin bir kısmı, “kurum, mezhep, kelam, fıkıh, sanat, felsefe, tasavvuf ve tarikatları tasfiye edelim” anlamlarında bir görüşü benimsemiştir. Bidatlardan dinin saflığına dönüş söylemi esasında içerisinde şu görüşü taşımaktadır: “Bu güne değin mümin ve müslüman topluluğun ortaya çıkardığı kültürel ve dini birikimi bırakalım, bugünü sadece kitaba zahiri harfi manasıyla uyalım.”

Kabul edilebilir ve yaşanılabilir bir dini pratik alanı bırakmayan bu düşünce, buraya kadar anlatmaya çalıştığımız gibi yıkıcı, yüzeysel ve söylemsel bir dokudadır. Allah’tan C.C. rahmet ve merhametiyle muamele görmeyi, O’nun aff ve saffına sığınarak, uman, kulları olarak bizler, O’nun ahlakı ile ahlaklandığımızda, tüm bu klik tartışmalarının ne denli abesle iştigal olduğunu da anlamış olacağız. Hz.Muhammed, Taif’te kendisini taşta tutan çocuklara beddua etmeden dönmüştü. Mekke’ye evlerini ziyarete giden muhacir, o zorlu çöl yolculuğundan sonra evlerini

ve Kabe' yi göremeden geri dönmek zorunda kalmışlardı. Ancak daha sonraki sene bu ziyarete izin verildiğinde eski komşu, akraba ve arkadaşlarını görmüş, Kabeyi ziyaret etmişlerdi. O günler sulh, aff, sabr, cud günleri olmuştu. Kurumların teşkili, nüfusun değişmesi, ilahi imtihanların vuku bulması ile hoşumuza gitmeyen ayrılık, tefrika, nifak, çatışmalar yaşanmıştır.

Hız. Peygamber'in vefatı öncesinde irad ettiği hutbesi aradığımız özü tarif etmektedir. İlahi ikaz ve emir üzere bir ömür cehd ve gayrette bulunan yüce Nebi, bu konuşmasında neleri söylediye, İslâm toplumlarını birarada huzur içinde tutacak kanun ve kurallar da onlardır. Şahsi ibadetleri, kişinin Allah rızası için eylediği Allah'la arasındaki ahdin bir göstergesi olarak görülmelidir. Ancak dinin topluma ait pratiklerinin ikamesi konusunda sakındırıcı, müjdeleyici, yakınlaştırıcı, düşündürücü tedbirler alınmalıdır. Evkuran ve Onat'ın da söylediği gibi, Kur'andaki kıssaların özünde, kıyamete değin insanlığın yaşayacağı imtihanlar karşısında nasıl bir tavır göstermesi gerektiğinin sınırları çizilmiştir. Firavunlara karşı bile “*Onunla kavl-i leyinle konuş, ikaz et*” mealindeki emr-i ilahisi, bize Allah'ın ahlakı ve İslâmın özü hakkında, yeterince yol göstermektedir. Kulundan vazgeçmeyen, onu merhameti ile kuşatan bir Allah var. Yıkma değil, inşa etmeye, katle değil, hayat kurtarmaya dayalı bir İslâm düşüncesine, bu gün tüm zamanlardan daha çok ihtiyaç bulunmaktadır. Rasûlünün rehberliğinde hayat bulmuş olan İslâm dininin özünde, Allah-u Teâlâ'nın yüce ahlakı vardır. Bu ahlak; aff, merhamet, hilm, bağışlama, kerim olma ile alakalı yüce bir ahlaktır. Vaad ettiği gibi, O yeryüzünü cennete çevirecek kullarını “hoşnutluğu ve inayeti” ile teyit edecektir. Allah'ın C.C. nurunu tamamlamasından muradı, yeryüzünde O'nun muradına uygun bir “medeniyet inşa etme”, olsa gerektir. Özünde merhamet, rahmet, sevgi, muhabbet vicdanilik, şefkat, sabır, şükür, sena, zühd, takva, cehd, nefis tezkiyesi, iyilik, doğruluk, sıdk, adalet ve hak olan İslâm dini, elbette yeryüzünde yüce bir medeniyetin inşasında tüm diğer sistemlerden daha yakın bir mesafede bulunmaktadır. İslâm'ın özü olan rahmet ve merhamet değerlerinin konuşulup tartışıldığı bir teolojik sahayı mümkün olduğunca açmalıyız. Birbirlerini tekfir etmesinin sonunda Müslümanların, dünyanın geri kalanına ulaştıracakları bir mesajlarının da kalmayacağı aşikârdır. Hız. Muhammed'in “el-Emin” olması, İslâm'dan evvel O'nda mevcuttu. O'nun sözünü dinlenir kılan da bu vasfıydı. Allah C.C. en iyisini bilir.

KAYNAKÇA

Abid el- Cabiri, Muhammed. **Arap İslâm Siyasal Aklı**, Çev. Vecdi Akyüz, 2. baskı İstanbul, 2001.

Ahmet Efendi, Beyazizade. **İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri**, Çev. İlyas Çelebi, İFAV 5.Baskı, İstanbul, 2016.

Akbulut, Ahmet. **Selefilğin Teolojik ve Düşünsel Temelleri Tarihte ve Günümüzde Selefilik**, İstanbul, 2014.

Akdoğan, İsmail ve Kalaycı, Rıdvan. “Suudi Arabistan’da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik”, **TOÇ Dergisi**, cilt 1, sayı 1, ss.157-182.

Akyol, Mustafa. **Özgürlüğün İslâmi Yolu**, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.

Alperen, Abdullah. “Türkiye’de İslâmi Modernleşme ve Fundamental İsimler Üzerine Bir Araştırma”, **Erciyes Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı 9, ss. 484- 486.

Apaydın, H.Yunus, “Modern İslâmi Yorumlarda Metnin/ Nassın Araçsallaştırılması. Selefilik: Rasyonel Zeminin İmhası”, Modernleşme, Protestanlaşma ve Selefilik Sempozyumu, **İSAM**, İstanbul, 22-24 Eylül 2017.

Aydın, Ahmet. “Şah Velîyullah ve İhya Hareketleri”, **İSAR**, İstanbul. 2017.

Aydınalp, Halil. “Çağdaş Kuraldışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi II.” **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. İstanbul. Sayı 50, Haziran 2016, ss. 163-182.

Battal, Emine. “Uluslararası Din ve Şiddet Sempozyumu İzlenimleri”, **RTE Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi**, 8(2015), ss.163-192.

Batur, Muhammed Raşit. **Zeydilik ve Selefilik**, Gece Akademi, Ankara, 20018.

Bedir, Murteza. “İslâm Fıkıh Düşüncesinde Nassın Araçsallaştırılmasına İlişkin Bir İzah Denemesi”, **İSAR**, İstanbul, 2015.

Bozkurt, Muhammed İlyas. “Selefilik”, **TESAM Araştırma Raporları 10**, 1.Baskı, 2018.

Bulut, Halil İbrahim. “Haricilik ve Günümüzde Yansımaları”, **Usûl**, 11 (2009/1), ss. 41-54.

Bulut, Zübeyr. “Selefilerin Kelam İlmine Getirdiği Eleştiriler: İbn Teymiyye Örneği”, Tarihte ve Günümüzde Selefilik, **Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı**, 8-10 Kasım 2013, İstanbul, 2014, ss.284-334.

Büyükkara, Mehmet Ali. **Çağdaş İslâmi Akımlar**, İslâm Medeniyeti Araştırmaları, İstanbul, 2011.

Büyükkara, Mehmet Ali. “Dışlamacı Müslümanlığın Orta Asyadaki İzdüşümleri: Selefilik Hareketi ve Taliban”, **Orta Asya da İslam: Temsilden Fobiye**, M. S. Kafkasyalı (Ed), Cilt 3, **İSAM**, İstanbul, 2012. ss.1287-1316.

Cirhinlioğlu, Zafer ve Bulut, Erol. “Terör Din ve Siyaset”. **Fırat Üniversitesi SBF Dergisi**, sayı 20, 2010, s. 311.

Çiftçi, Adil. **Fazlur Rahman ile İslâm’ı Yeniden Düşünmek**, Ankara Okulu Yayınları, 2015, Ankara.

Demir, Hilmi. “Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri; Kavram ve Teorik Çerçeve”, **TEPAV**, ss.1-8, Şubat 2016. (Değerlendirme Notu)

Demir, Hilmi. “Osmanlı’ya Karşı Neden Selefilik?”, **Tepav Günlük**, tepav.org.tr. 20.04.2018. (erişim tarihi: 16.10.2019)

Demirel, Serdar. “Neo-Harici Selefilik”, **Vahdet Vakfı**, İstanbul, 13.09.2018.
<https://youtu.be/8P2TP4IhTtg>.www.youtube.com (

Deniz, Yıldırım. “Orta Doğu’da Vehhabi Şii Mücadelesi”, **TESAM Akademi Dergisi**, İstanbul, Ocak 2018, (5) 1, 63-95.ISSN: 2149-2462, ss. 63-91.

Düzgün, Şaban Ali. “Kur’an’a Dönüşte Öncü Bir İsim: Hüseyin Atay.” **Demokrasi Platformu**, İstanbul, Yıl 2, Sayı 8, 2006, ss.41-71,

Elbek, Osman. **Ebu Hanife İmam-ı Azam ve Eserleri**, Çev. Abdülvehhab Öztürk, Risale, İstanbul, 2012.

El- Havalı, Sefer b. Abdurrahman. **Aliye İnancı ve İslâm Ümmeti Üzerinde Kötü Tesirleri**, Çev. Ebu Abdurrahman Azadi, İstanbul, 2012.

El- Maturidi, Ebu Mansur. **Kitabü’t Tevhid**, Tercüme: Bekir Topaloğlu, 2002 (8.baskı), İstanbul, 2016.

Erten, Mevlüt. **Nass- Yorum İlişkisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013.

Evkuran, Mehmet. **Ehl-i Sünnet Siyaset Düşüncesinin Yapısı ve Sorunları**, AÜ. (Temel İslâm Bilimleri Kelam Ana Bilimdalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003.

Evkuran, Mehmet. “İslâm’da Eşitlik ve İtibar Talebinin Teolojik Dili, Mukallidin İmanı ve İmanda İstisna Tartışmalarının Sosyo-politik ve Kültürel Bağlamı”.

Evkuran, Mehmet. **Sünni Paradigmayı Anlamak**, Ankara, 2. Baskı, 2015.

Evkuran. Mehmet. “Bir Kriz Teorisi ve Toplumsal Hareket Olarak Selefî İdeoloji ve İslâm Dünyasındaki Etkileri Üzerine Bir Analiz”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, ss. 71-90.

Fığlalı, Ekrem Ruhi. **Günümüz İslâm Mezhepleri**, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, No:39, İzmir, 2014.

Garthwaite, Rene R. **İran Tarihi, Pers İmparatorluğundan Günümüze**, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Gönbeyaz, Kadir. “Haricilerin Günümüzdeki Devamı İbadiler mi, Selefiler mi? Metodik Bir Tartışma.” **E-Makalat, Mezhep Araştırmaları Dergisi**, 2016, Bahar ss 77-98.

H. Burç Aka, Ensar Nişancı. “Neo- Oryantalizm ve Orta Doğu’yu Anlamak”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 5, Sayı 9, ss.9-24.

Hamed, Muhammed b. İbrahim. **Ehl-i Sünnet’in Seçkin Özellikleri**. Çev. Serkan Özgöl, İstanbul, 2007.

Harmancı, Mehmet. İslâm Felsefesinde Siyaset Teorisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Selçuk Üniv. SBE**. Konya, 1999.

GAÜN İlahiyat Araştırmaları, “Selefilik”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, cilt 1,sayı 1-21.2015, ss.3-299.

Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, “Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, **İSAM**, İstanbul, 08-10 Kasım, 2013. https://youtu.be/o_hcwGQ4vKo

Modernleşme, Protestanlaşma ve Selefilik Sempozyumu (Konuşma Özetleri), **İSAR**, İstanbul, 2017. <https://youtu.be/uMksn66WrMw>

İşcan, M. Zeki. **Gelenekten Geleceğe İslâmi Düşüncede Yenilik**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015.

İşcan, Mehmet Zeki. “Selefilğin Şiiilik Değerlendirilmeleri Bağlamında Nefret ve Şiddet Söylemi”, **e-makalat Mezhep Araştırmaları**, Güz 2013, ss.151-172.

İşcan, Mehmet Zeki. **Selefilik, İslâmi Köktencilik Tarihi Temelleri**, 2. Baskı, İstanbul, 2009.

Karadeniz, Osman. **İnanç Esaslarını Temellendirme Sorunu**, İFAV, 2. Baskı İstanbul, 2013.

Kavas, Ahmet (Ed). **Tarihte ve Günümüzde Selefilik**. Ensar Yayınları, İstanbul, 2014.

Kaya, M.Ali. Selefilğin Tarihi Kökeni, Günümüz Selefileri ve IŞİD, Yeniasya.com.tr. 31.10.2016. (erişim tarihi: 16.10.2019)

Kırbaçoğlu, M. Hayri. **İslâm Düşüncesinde Sünnet**, Ankara Okulu Yayınları, 5.Baskı, Ankara, 1997.

“Kur’an Nüzulünün Medine Dönemi”, Sempozyum Bildirileri, “10.Tefsir Akademisyenleri Buluşması, K. Maraş Belediyesi, 17-19, Mayıs, Kahramanmaraş, 2013/2014, ss.81-116.

Kutlu, Sönmez. **Çağdaş İslâmi Akımlar ve Sorunları**, Fecir Yayınevi Ankara, 2014.

Kutup, Seyyid. **Yoldaki İşaretler**, Türkçeleştiren: Murat Hazine, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Mevdudi, Ebu'l Ala. **İslâm'da İhya Hareketleri**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008.

Nişancı, Ensar ve Aka, H.Burç. “Neo Oryantalizm ve Orta Doğu’yu Anlamak”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 5, Sayı 9, ss.10-24.

Öz, Satılmış. “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Dini İhya Hareketlerinin Temelleri”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014,14(1), ss.187-208.

Özel, Ahmet.“Mardin Fetvası”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,43 (2012/2), ss. 41-64.

Özervanlı, Mehmet Sait. “Selefiyye”, **İlahiyat Araştırma Dergisi**, Cilt 1,Sayı 1-2, 2015, ss.2-55.

Öztürk, Mustafa. “Selefilik ve Tevil Üzerine”, **Marife**, Yıl 9, Sayı 3, İstanbul, Kış, 2009, ss.85-110.

Öztürk, Mustafa, **Çağdaş İslâm Düşüncesi ve Kur’ancılık**. Ankara Okulu Yayınları, 3. Baskı Ankara 2015.

Öztürk, Mustafa. **Tefsirde Ehl-i Sünnet ve Şia Polemikleri**, Ankara Okulu Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2015.

Öztürk, Mustafa. “Kur’an, Yorum ve Şiddet Meselesi”, **Bilimname Düşünce Platformu**, XXXII, 2016/3: Şiddet, ss.9-39.

Sancar, Faruk. “Selefilik Bir Mezhep mi Yoksa Bir Düşünme Tarzı mı? Selefi Düşüncenin Şifrelerine Dair Bir Değerlendirme”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, cilt 15, sayı 3, s.s.21-49.

Sıddıki, Masharuddin. **İslâm Dünyasında Modernist Düşünce**, Dergâh Yayınları, İstanbul,1990.

Şener, Abdülkadir. **Makaleler, Tebliğler ve Diğer Yazılar**, İzmir İlahiyat Fak. Yayınları, İzmir, 1987/2001.

Tokat, Latif, Sancar, Faruk, **Neo- Selefi Zihniyet Nasıl Yayılıyor?** Akıl Çıkmazı, 18.05.2017.

Topaloğlu, Bekir ve Çelebi, İlyas. **Kelam Terimleri Sözlüğü**, (5.Basım) İSAM Yayınları, İstanbul, 2016.

Uludağ, Süleyman. **İslâm Düşüncesinin Yapısı**, İstanbul, 1976.

Watt, W. Montgomery. **İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri**, Çev. Ethem Ruhi Fırlı, Sarkaç Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2010.

Yıldırım, Deniz. “Orta Doğu da Vehhabi- Şii Mücadelesi”, **TESAM Dergisi**, 5(1). 2018, ss.63-95.

Yönem, Ahmet. “Şii- Sünni İlişkileri Bağlamında Günümüz Selefililiği”, **e- Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi**, 2013, s.s. 195-219, www.e-makalat.com.

Zinzade Ahmet Efendi, **Ebu Hanife'nin İtikadi Görüşleri**, Çev. İlyas Çelebi, İrfan Yayınları (5. Baskı), İstanbul, 2016.

İTERNET KAYNAKLARI

Apaydın, Yunus “Selefilik Rasyonel Zeminin İmhası”, **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 1.Oturum: Metnin Araçsallaştırılması ve Fıkıh Usulü,10.30-11.00 (23.04.2019) https://www.youtube.com/watch?v=ZlHxv_gvT-U

Atay, Hüseyin. Tarihte ve Günümüzde Selefilik Sempozyumu. İSAV, Cuma 1.oturum. 15.11.2019 (erişim tarihi: 17.04.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=fYexIAXmKAE&t=3762s>

Aydın, Ahmet “18.yy İhya Hareketleri: Şah Velîyullah Dihlevî Örneği”, **İSAR**, İstanbul, 2.Oturum: Nassa Yeni Yaklaşımların Doğuşu, 23 Eylül 2017,11.30-12.00 (22.03.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=OmMNWDmmsQA>

Bedir, Mürteza “Fıkıh Düşüncesinde Nassın Araçsallaştırılmasına İlişkin Bir İzah Denemesi”, **İSAR**, İstanbul, 1.Oturum: Metnin Araçsallaştırılması ve Fıkıh Usulü, 24 Eylül 2017, (20.03.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=6n-4RhjYSkg>

Büyükkara, M. Ali: 2.Oturum: Nassa Yeni Yaklaşımların Doğuşu, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017, (18.06.2018) https://www.youtube.com/watch?v=t2wR_zvf7d4&feature=

Büyükkara, Mehmet Ali. “Dini Aşırılığın İki Yüzü Tekfircilik ve Mezhepçilik”, **RTE Üniversitesi**, Rize, 2018. (15.01.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=3XGQqQxZKQI&feature=>

Büyükkara, Mehmet Ali: Tarihte ve Günümüzde Selefilik”, **İSAR**, İstanbul,13 Kasım 2013. (11.03.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=hIcSyzvbnRw&feature=>

Büyükkara Mehmet Ali: “Selefilik Çalıştayı Açılış Konuşması”, Konya, 2015, 05.09.2015 (20.02.2019) https://www.youtube.com/watch?v=o_hcwGQ4vKo&-feature=

Çitil, Ayhan. “Selefilğin Çözümlemesi İçin Bir Anahtar: Modern Bilimlerin Gelişiminde Kuram Gözlem Bağıntısının Dönüşümü”, **İSAR**, İstanbul, 2 Eylül 2017, 1.Oturum: Modernite ve Köklere Dönüş, 15:00-15.30, (20.04.019) <https://www.youtube.com/watch?v=7GXmDROCdsM&t=159s>

Demirel, Serdar. “Şia ve Hadis Anlayışı”, **Vahdet Vakfı Gaziantep Temsilciliği**, 20.11.2015. (25.05.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=wok59arOnRQ&feature=>

Duman, Soner “İbn Teymiyye’nin fıkıh düşüncesi”, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017, 1.Oturum: Metnin Araçsallaştırılmasının Kökleri, 10.00-10.30, (12.03.2019) https://www.youtube.com/watch?v=9VfMn7c_LYo

Efe, Halil “Selefi düşüncenin referanslarından Ahmet b. Hanbel’in Fıkıh Anlayışına Göre Bir Değerlendirme”, **İSAR**, İstanbul, 23 Eylül 2017, 1.Oturum: Metnin Araçsallaştırılmasının Kökleri, 09.00-09.30, (23.03.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=Fm65zDCqNbI>

Gündüz, Şinasi. "İslam Düşüncesinin Ortaya Çıktığı Zemin", **Anadolu İlahiyat Akademisi**, 3 Mart 2019 (05.04.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=MjM-o7WHMTRE&feature=>

İltaş, Davut “Kuran Araştırmalarında Önemli Bir Kırılma Nesih Meselesi,” **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 2. Oturum: Usul Düşüncesinde Radikal Kırılma Kur’aniyyun Ekolu, 12.00-12.45 (14.08.2018) https://www.youtube.com/watch?v=-_uOH01hpCQ0&t=9s

İşcan, Zeki M.: "Tarihte ve Günümüzde Selefilik", **İSAR**, İstanbul, 11 Kasım 2013, 2. Oturum. (13.06.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=onPALRGJG-sE&feature=>

Görgün, Tahsin "Seleficilik ve Modernizim", **İSAR**, İstanbul, 2 Eylül 2017, 1. Oturum: Modernite ve Köklere Dönüş, 15.30-16.00, (02.03.2019) https://www.youtube.com/watch?v=XoUUTmOK_wU

Keleş, Ahmet "Sahabe ve Tabiin Toplumunun Düşünce Yapısı", **Anadolu İlahiyat Akademisi**, 30 Mart 2019. (13.03.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=icYw0-AATWSU&feature=>

Korkmaz, Sıddık."Tarihte ve Günümüzde Selefilik", **İSAR**, İstanbul, 13 Kasım 2013. (13.07.2018) <https://www.youtube.com/watch?v=SOJICYIc1Kc&feature=>

Okumuş, Mesut. "Mevdudi", Anadolu İlahiyat Akademisi, İslam Düşünürleri Seminerleri. 17.03.2018 17.30, (erişim tarihi: 11.07.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=O6nuWr9FcEo&t=1689s>

Okur, Kâşif Hamdi "Kuran İslam'ı Söyleminin Fıkıh Usulü Açısından Değerlendirilmesi(Türkiye Örneği)", **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 2.Oturum: Usul Düşüncesinde Radikal Kırılma Kur'anıyyun Ekolu, 12.45-13.30. (12.03.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=CJ4q35EqRg8&t=43s>

Öztürk, Mustafa: "Cahiliyeden İslam'a Kadın",| **Akıl Çıkmazı / Diyanet TV** | 6 Nisan 2016. (erişim: 23.04.2019) <https://www.youtube.com/watch?v=7-YY00jZYW5E&feature=>

Paçacı, Mehmet: "Çağdaş Durum ve Kur'an", **İSAR**, İstanbul, 24 Eylül 2017, 2. Oturum: Usul Düşüncesinde Radikal Kırılma Kur'anıyyun Ekolu, 12.45-13.30 (12.03.2019) https://www.youtube.com/watch?v=nAAzqy_DXKI

Şentürk, Recep “Modernite ve din: metin mi din mi?” **İSAR**, İstanbul, 22 Eylül 2017, 1. Oturum: Modernite ve Köklere Dönüş, 16.00-16.30, (20.04.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=zbcH745L0j4>

Tokat, Latif ve Sancar, Faruk. “Şiddet Karşıtı Birey ve Toplum Oluşturmak”. Akıl Çıkmazı. Diyanet TV. 18.05.2017. (erişim tarihi:12.03.2019)
<https://www.youtube.com/watch?v=8RLnSPAf1dY>

